

BECCARIA CAESAR.

BÜNTETT ÉS BÜNTETÉS

FORDÍTOTA ÉS BEVEZETTE

Dr. TARNAI JÁNOS.

In rebus quibuscunque difficilioribus
non expectandum, ut quis simul et
serat et metat, sed praeparatione
opus est, ut per gradus maturescant.

Baco.

BUDAPEST,
RÉVAI LEO KIADÁSA

1887.

Neuwald Illés könyvnyomdájából, Gránátos utca 8.

E l ő s z ó .

Talán nem szükséges hosszasan indokolnom, miért vállalkoztam Beccaria könyvének újabb áttételére. Ötven évnél több múlt el, mióta Császár Ferencz hasonló munkát végezett,*) s ily nagy idő után már csak irodalmi nyelvünk fejlődése is igazolja az újabb kísérletet. De a Császár-féle fordítás ma már alig is van forgalomban, a ritkább könyvek közé tartozik; Beccaria olvasásától pedig ma sem mentheti fel magát a jogász sőt a művelt laikus sem.

Igazságtalanság volna ugyan állítani, hogy az eszmék, melyekért Beccaria sikra szállt még századunkban sem vívták volna ki az elméleti elismerést. Ellenkezőleg. A ki e könyvet olvassa, nagyobbrészt elfogadott, ma már járatos gondolatokkal fog benne találkozni. De azért a munka jelentősége ma sem tisztán történeti még. Büntető törvényeink, de főkép bűnvádi eljárásunk állapota meggyőzheti a figyelőt, hogy az elveknek bölcseleti megállapításától és platónikus elismerésétől azoknak törvényhozási érvényesüléséig — nagy út van. Büntető törvényhozásunk tudományos és humanitárius

*) Beccaria »A bűnökről és büntetésekről.« Zágrábban, 1834.

IV

színvonala daczára sem lehet állítani, hogy kivétel nélkül megvalósítottuk volna az elveket, melyeket a nagy publicista kifejtett, s kora és az utókor java embereivel elfogadtatott.

De ha a törvényhozás alatta maradt azon magaslatnak, melyről e könyv írva van, még több teendő vár reánk a törvényalkalmazás szellemének javítása körül.

A bűnvádi eljárás tételeiről különös joggal mondhatni, hogy meddők maradnak, ha a végrehajtó közegek alaposan nem tudják s szívük mélyében nem érzik az igazságokat, melyeknek a törvény csak imperativ kifejezést ad; ha nincs érzékek a nagy czélok iránt, melyeknek ezen aprólékos rendelkezések szolgálnak; ha a Beccariáéhoz hasonló művek olvasása által tapintatot nem szereznek azon számtalan kérdések megoldásához, melyeket a legrészletezőbb törvényhozás is az ó belátásuknak kénytelen fennhagyai. Az emberiséget mozgó nagy eszmék iránti kegyelet az, mely a bűnvádi eljárás holt parancsait megeleveníti; a nagyr tudományos készülék mellett, mely a mai bíró elméjét alakítja, a bíró szívének is megfelelő táplálék kell. *»La ou la charité manque, la loi est toujours cruelle;* jegyzé meg Voltaire, épen Beccaria munkája alkalmából.*)

A nagy igazságok érvényesülésénél a szívnek gyakran ép oly fontos szerepe jut, mint az elmének, és némely igazságok gyakorlatilag csak az áltál lesznek nagyokká, hogy kellő időben és kellő alakban kimondva

*) Commentaire sur le livre des Délits et des Peines.

egy csapással meghódítják a kedélyeket. Gyakran találkoznak könyvekkel, melyeknek bámulatos sikerét csak az magyarázza meg, hogy mintegy dióhéjban kifejezik egy egész korszak szellemi és szívbeli törekvéseit. Beccaria munkája ezek közé tartozik. Az ericyclopaedisták jogbölcselemben benne találta legvilágosabb kifejezését, de oly alakban, mely nemcsak meggyőzött, hanem megindított és lelkesített is. Kétségtelen, hogy eszméi már sokkal előbb élt gondolkodók műveiben megnyilatkoztak. Az irodalomtörténeti kritika kimutatta Íróknak Bacóval való közel rokonságát*); Beccaria maga ismételve hivatkozik Montesquieure, mint a kinek »fényes ösvényén« halad; Rousseura is gyakrabban utal, bár elhallgatja nevét, mert volt idő, mikor e nevet leírni is főbenjáró dolog volt. De e kapcsolatok nem csökkenték, hanem emelték a munka hatását. Azon eszméket tette magáévá, melyek századok óta vezérelték az emberiség haladásán fáradozó törekvéseket; azon eszméket, melyek a könyv megjelenése után alig huszonöt évvel a francia forradalomra vezettek.

A XVIII. század felvilágosult irányának legjellemzőbb vonásait feltalálhatni Beccaria művében: minden izében rationalisticus. A lett dolognak, a történeti fejlődésnek, a tételes vagy szokásos büntetőjognak, nincs előtte tekintélye. A munka homlokára írta a római szellemmel és a belőle fejlődött középkori hagyományyal

*) *Amati e Buccellati, Cesare Beccaria e l'abolizione della pena di morte.* 27. sk. It.

való szakítást.*) Nincs az a százados jogi szabály, mely előtte megállhatna, ha a logikával ellenkezik: ez »nem jog, hanem tény.« Az évszázados példa mit sem nyom az igazsággal szemben, mely sohasem évül el, s szerinte az emberiség története a tévedések végtelen tengerére emlékeztet. Az intézmények méltatásánál el kell feledni a történeti hagyományokat, mert a helyes jogpolitika alapelveit az észben, a természetben, az ember elévülhetetlen érzelmeiben kell keresni. A mi ez alapon szükséges, az célszerű és igazságos; a mi felesleges, az önkényes és igazságtalan.

A »politikai« szükségszerűséggel azonos ezen célszerűségnek kifolyása a t ö r v é n y, a bölcselő ész előre látása, mely úgyszólván mechanice alakítja az emberi állapotokat; így született a társadalom is, a Rousseau-féle szerződés útján, a biztonság szükségéből. Az adott állapotok ezen kényszere uralkodik azután az állami és társadalmi létet szabályozó egész eszmekörön: ez neki a politikai igazság, mely nem absolut valami, hanem csak *gozidolkozásmód*. Ebből magyarázható az erény és bűn fogalmainak azon relativismusa, melyet Beccaria hirdet, s mely nem egyéb, mint az emberi viszonyok változásából folyó alkalmi szükségszerűség.

A társadalom mechanikus felfogása még nyíltabban jelentkezik Beccaria azon nézeteiben, melyeket könyvében a törvényalkalmazásról találunk. A főséges észnek a törvényben jelentkező parancsai mellett nincs tere az egyéni felfogásnak. A törvény előre lát-

*) L. »Az olvasóhoz« című fejezetét. V. ö. Cesare C a n t i: Beccaria e il diritto penale, Firenze 1862, 4. 1.

VII

hat mindent, és azért a bírónak tartózkodnia kell minden magyarázattól, mert ez törvényhozóvá tenné. Mathematicae meghatározni, mi szabad és mi tilos; azután mereven, gépiesen, kérlelhetlen syllogismusban alkalmazni az esetre a tételt: ez a helyes jogrend első követelménye.

Daczára azonban Beccaria és iskolája hivalkodó rationalismusának, e tételeket nem a logika szülte, hanem a történetileg tűrhetetlenné lett állapotok. »Azt tartja a közvélemény, hogy a mai büntető rendszerben több a hatalom és az erőszak, mint az igazság.« (6. §.) Korában a tételes büntető törvények majdnem teljesen hiányoztak, a meglevőket még főbenjáró ügyekben is kiterjesztő hasonyszerűség szerint alkalmazták s a bíró törvénytől hivatása a szervezet egyik sarkköve volt. *) A bírói arbitrium ezen ijedelmes volta termette azon gyökeres reactiót, mely Beccaria negyedik fejezetében kifejezést nyert. Könnyű volt a munka első kritikusanak, a sötét szellemben írt F a c h i n e i n e k **)

*) V. ö. a Carolina CV. szakaszát: »Item ferner ist zuermercken, inn was peinlichen feilen oder Verklagungen, die peinlichen straff inn diesen nachuolgenden articeln nit gesetzt oder gnugsam erklet oder verständig wer, sollen Richter und vrtheyler (so es zuschulden kompt) radts pflegen, wie inn solchen zufeiligen oder vnuerstendlichen feilen, vnsern Kayserlichen rechten, und diser vnser Ordnung am geraes sigsten gehandelt vnd geurtheylt werden soll, und alsdann ire erkanntnuss darnach thun, Wann nit alle zufellige erkanntnuss und straff inn diser unser ordnung gnugsam. mögen bedacht und beschriben werden.

**) Note ed osservazioni sul libro intitolato Dei Delitti e delle Pene, 1765.

VIII

e túlzásokba belekapaszkodni a mint már Hommel*) megjegyezte e fejezethez, hogy csak a kiterjesztő magyarázat veszélyes s a bíró jó lélekkel iparkodhatik a fonák törvényeket elkerülni. Beccaria azon érdemét, hogy a logikai követelményt helyesen állította fel, mindez nem érintheti.

Ma, egy hosszú codificationalis gyakorlat után, bizonyára általában csekélyebb a vélemény a tételes törvény abszolút értékéről; talán nem is csekélyebb, hanem csak helyesebb. Valamint a törvényalkotást nem tekintjük többé tisztán logikai teendőnek, úgy a törvényalkalmazást sem tartjuk mennyiségtani műveletnek. Nem megkötni, hanem felszabadítani kívánjuk a jogfejlődést. Beccaria, ellenkezőleg, oly szabatos törvénytechnikát tart lehetségesnek, mely még a kegyelmezési jogot is feleslegessé teszi: »Boldognak volna mondható a nép, mely károsnak tekinthetné!« Cantú komolyan czáfolja e tételt**), de gyakorlati érvekkel; pedig Beccaria épen a gyakorlat visszaélései elől kívánt az ész tiszta vidékére menekülni.

A hiányos és elavult törvények mellett különösen a börtönök förtelmes állapota tette súlyossá a büntető igazságszolgáltatást. A Beccaria korában létezett büntető intézetekre ráillett Bodó észrevétele: »Cruciatius

*) Des Herrn Marquis von Beccaria unsterbliches Werk von Verbrechen und Strafen. Auf das Neue selbst aus dem Italiänischen übersetzt mit durchgengigem Anordnungen des Ordinarius zu Leipzig Herren Hofrath Hommels. Bredau 1778. Második kiadás, Breslau 1778. A fordítás Fladentől való.

**) I. m. 83. 1. 2. l.

animi, sepultura vivorum, amissio et consumptio bonorum, consolatio inimicorum et experientia amicorum.«*) Hasonló állapotban voltak az olasz börtönök s különösen a milánóiak is.***) A mai kor gyermeke könnyen hajlandó túlzottaknak tekinteni azon irtóztató leírásokat, melyeket a múlt század humanitáriusainál olvas; pedig az élet ebben is felülmulta a képzeletet.***)

A jogállapotok ezen embertelen volta ellen a múlt század encyclopaedistái kíméletlen harczot folytattak; tanaik leghatalmasabb képviselője Rousseau volt. Ő az egész civilisatiót elkorcsosulásnak tekinti, †) A társadalmi szerződés, mely az állam egyedüli jogalapja §), azért jött létre; a természet szerint korlátlan szabadságról, azért történt részben lemondás: hogy minden egyes tagnak annyi jog jusson, a mennyi kötelmet mint alattvaló magára vállal. Beccaria teljesen magáévá teszi e tant, de Rousseauval ellentétben a »fejedelmet« (az egyéni vagy testületi kormányzatot) teszi azon szabadságrészek letéteményesévé, kezelőjévé, melyekből e jog kikerül. Csak az egyéni szabadságnak legalább részbeni megóvása (tehát a szükség, a czélszerűség) tette haj-

*) Jurisprudentia criminalis P. I. Art. XX. §. 3.

***) C a n t ű, i. m. 9. sk. 11. — Serafini B i f f i, Le antiche carceri di Milano, Rivista penale XXII. k. 385 sk. 11.

****) Egy förtelmes példát l. »Ein Criminalrechtsfall aus dem letzten Viertel des philosophischen Jahrhunderts,« Hitzig, Annalen der deutschen und ausl indischen Criminalrechtspflege 1831. évi 2. k. 119. sk 11.

†) Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes. 1753.

§) Contrat social ou principes du droit public. 1762.

landókká az embereket e lemondásra; csak a szerződéses társadalom fentartásának érdeke (ismét a szükség) vitte őket arra, hogy a fejedelmet védelmi eszközökkel, a büntetés jogával ruházzák fel (2. §.); a büntető jogszolgáltatás célja tehát azon cselekmények meggátlása, melyek a társadalmi létet fenyegetik. A büntettet lehetetlenné tenni, s ha megtörtént, a tettet és másokat az ismétléstől elijeszteni, a megelőzés és az elrettentés: ez a büntető törvényhozás és igazságszolgáltatás feladata.

Ezen elmélettel Beccaria az utilitarius iskolához szegődött. Minél több embert minél nagyobb boldogságban részesíteni, a hasznossági elmélet e sarktétele, ismételve kiindulási pontul szolgál okoskodásainál. Nem is retten vissza e tételnek legmesszebb menő alkalmazásától sem. Meglepő párhuzamban tárgyalja például (35. §.) az öngyilkosságot és a kivándorlást, s azon nyersen hasznossági eredményre jut, hogy a társadalomnak kevésbé ártalmas az, ki csak személyét vonja el tőle (az öngyilkos), mint az, ki személyével vagyonának egy részét is megvonja tőle (a kivándorló). Azonban mintha félt volna ezen elmélet túlhajtó értelmezésétől — jegyzé meg Hélie*) — a 38. fejezetben részletesen foglalkozik a t é v e s utilitarizmussal.

E relativ rendszer erős ellenzése volt a korában még nagyban hirdetett absolut elméleteknek és az engesztelés (expiatio) tanának. A vallási alapokra támaszkodó rendszert gyökerén támadja meg Beccaria, midőn a

*) Des délits et des peines par Beccaria 2. ed. 200 1.

vallási fogalmakat teljesen száműzte elméletéből. »Az erkölcsi cselekményeknek, ép úgy mint a természetieknek elhatárolt működési körük van, s valamint a természetieket, úgy ezeket is többféleképp korlátozza az idő és a tér.« (26. §.) Szükségkép ily eredményre kellett jutnia, mikor arányt keresett a büntetés és bűnhődés között, midőn a büntetés enyhességét követelte és a bűnkutatás korlátozását akarta. Az expiatio célja: Istennek az ember benső roszaságáért való kibékítése a bűnös lakoltatása útján. Nincs testi kín, mely súlyra nézve a benső gonoszsággal felérne, s nincs a bűnösség kiderítésének azon eszköze, melyet ily célból alkalmazni tilos lehetne. Ez vezetett az anyagi jogban a kegyetlen büntetésekre, különösen a minősített halálbüntetésre, az eljárásban pedig az inquisitióra és a kínvallatásra.«*)

Montesquieu már 1748-ban megtámadta ezen elméletet. Érdemes ebbeli fejtegetéseit a Beccaria okoskodásával egybe vetni. Az »Esprit des lois« XXVE könyvének 2. fejezetében (»Az isteni és az emberi törvényről«) így szól:

»Nincs kétség benne, hogy az emberi törvények más természetűek, mint a vallásiak, és ez nagy elv; de ezen elv maga is más igazságok folyománya, melyeket keresni kell.

1. Az emberi törvények természete az, hogy minden felmerülő esélynek ki vannak téve és hogy az em-

*) Szemere Bertalan, »A büntetésről és különösebben a halálbüntetésről.« 42. l. — Holtzendorff, Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe. Berlin, 1875. 238. l.

beri akarat változásai szerint módosulnak; a vallási törvények természete ellenkezőleg az, hogy sohasem változnak. Az emberi törvények a jót intézik, a vallás a legjobbat. A jónak tárgya különböző lehet, mert többféle jó van; de a legjobb csak egy lehet, tehát nem változhatik. A törvények változtathatók, mert csak jóknak tekintetnek; de a vallás intézményei mellett mindig azon vélelem szól, hogy a legjobbak.

2. Vannak államok, melyekben a törvény semmi, vagy csak a fejedelem szeszélyes, múló akarata. Ha ezen államokban a vallási törvények természete ugyanaz volna, mint az emberieké, akkor a vallási törvény szintén semmi volna. De szükséges a társadalomra nézve, hogy valami állandó legyen benne; ez az állandó: a vallás.

3. A vallás főereje a hitben van. az emberi törvények ereje a félelemben. A vallásra nézve előny, ha régi, mert az ember gyakran annál jobban hisz valamit, minél távolabb esik tőle, mert nem gondol ama kor egyéb eszméire, melyek ellene szólhatnak. Az emberi törvények ereje ellenben annál nagyobb, minél újabbak, mert ez arra mutat, hogy megtartásuk a törvényhozónak különös és jelenleges gondja.

Mindezek daczára egész a legújabb időkig akadtak elméledők, kik Istennek az emberi ügyekbe való közvetlen beavatkozását, a jogszabályoknak a vallási tétellekkel közös forrását s ezzel a theokratikus absolutismust hirdették. Legnyersebb alakjában nyilatkozik e tan De Maistre hírhedt műveiben (különösen: *Les Soirées de St. Pétersbourg* 1821). Szerinte »a gond-

XIII

viselés világi kormányzatának« képviselője és kezelője a törvényes fejedelem; az embernek nincs más választása, mint e kormányzatban vakon megnyugodni. Így a fennálló jogrend minden igazságtalansága Isten közvetlen akaratnyilvánulása, ki azt azért mérte reánk, hogy egy jövődő jobb létre készítsen elő. Szenvedésünk csak Isten kiengesztelése, mert minden ember bűnösnek születik, s az emberi fogalmak szerinti ártatlan és a gonosztevő közt csak fokozati különbség létezik. A fejedelem első joga tehát a büntetés, főtámasza a hóhér, s miután Isten kiengesztelése minden büntetés egyedüli célja, e büntetés sohasem lehet eléggé szigorú. Ezen igazságszolgáltatás nem is tévedhet; azon tény, hogy valaki kivégeztetett, elegendő bizonyíték arra, hogy bűnös volt, ha nem a vád tárgyát képező cselekményben, úgy más bűnökben, mert különben Isten nem engedte volna kivégeztetni.*)

A Beccaria korában uralkodott abszolút elmélet hozta létre azon »kökemény« büntetési rendszert, mely ellen a munka főképp írva van. A különösen ide vágó (15.) fejezetről azt mondja H é l i e, hogy: »azok egyike, melyek leginkább hozzájárultak a könyv sikeréhez és szerzője dicsőségéhez«, s erre illenek leginkább S p a n g e n b e r g szavai: »Az összes újabb büntetőtörvényekben feltalálhatni műve nyomait.«*) A korabeli, büntetések sorozatát (a teljesség garantiája nélkül) a következőken adjuk:

*) V. ö. F r a n c k , »Philosophie du droit pénal«, 36. sk. 11.

**) Az E r s c h és Gruber-féle Encyclopaediában, s. v. Beccaria.

XIV

I. Halálbüntetés a következő fajokban: fejbétel, akasztás, kerékbetörés, megfojtás, elégetés, negyedelés, kövezés (mindezek minősítve is.)

II. Testi büntetések: súlyos botozás, egyes testrészek levágása, vakítás.

III. Könnyebb testi büntetések: kisebb botozás vagy vesszőzés, szégyenkő veréssel, bélyegzés, hóhér általi vesszőzés.

IV. Örökös rabság gályán, börtönben vagy közmunkában.

V. Időleges rabság bilincscsel, böjtöléssel és közmunkával minősítve.

VI. Egyszerű fogság, belebbezés, számkivetés.

VII. Becsületbüntetések: polgári halál, pellengér, rang- vagy hivatalvesztés.

VIII. Vagyoni büntetések: vagyonkobzás, pénzbüntetés.*)

Mérjük e borzalmas sorozatot az 1878. évi V. magyar törvény 20. §-ához, és fogalmunk lesz a forradalomról, melyet Beccaria könyve a büntető jogban előidézett, valamint az uralkodóknak nevezett eszmék állandóságáról. Hisz Beccaria relativismusa azért annyira becses, mert mérsékli bizalmunkat meggyőződéseink örökérvényű volta iránt, s nemcsak az előttünk járt korszakok

*) Cantu (i. m. 11. 1.) lényegileg ugyanezen sorozatot adja. Szerinte Olaszországban az akasztáson kívül még a lebunkózás (mazzuola) és a bárd (mannaja) volt alkalmazásban. Az első abban állott, hogy az elítélt kötözve akasztófára tétetett, hol a hóhér buzogánnyal addig ütötte, míg elájult, mire azután megfojtotta; a második a guilotine egyeme volt.

nézetei és intézményeivel szemben kész elnézőbb ítéltre, hanem türelmesebbé tesz a jog fejlődésében felmerülő új eszmék iránt is.

Azért ne higyük, hogy Beccaria tanait a tudomány mai állásában is meghaladottnak tekinthetjük. Igaz ugyan, hogy a történeti bűvárlatokkal telített mai tudomány és még inkább történeti módszere, más világításban mutatják a jogot. Mily primitívnek tetszik a mai jogbölcsezet előtt az olyan vállalkozás, mely egy bonyodalmas jogrend összes tételeit egy-két »alapelvre« akarja visszavezetni! A mi különösen a büntető jogot illeti, az felszabadult az egyoldalú és kizárólagos elméletek bilincseiből. A jog, mint minden természeti jelenség, sokféle elemekből alakú: ez vitte a büntető-törvényhozásban győzelemre a vegyes rendszert. De azért a százhusz évvel ezelőtt hirdetett tanokból csak kevés veszett kárba; örökre maradandó lesz különösen ezen iskolának azon vívmánya, hogy a jogot a nem oda tartozó elemektől megtisztította s politikai szempontok szerint fejlesztette. Az utilitarius elv nincs megtagadva a mai jogrendszerben sem, sőt annak egyik legfontosabb vezéreszméje; de nincs kizárva a retributio eszméje sem, mely az ember legősibb érzetben gyökeredzik.

Fölötte, érdekes megfigyelni, mikép alkalmazza szerzőnk elveit a tételes intézmények bírálatánál. Lásunk néhány egyes tant.

A célszerűség szempontjából oldatik meg az előtünk levő munkában a büntető rendszer egyik legnagyobb kérdése: a halálbüntetés problémája.

Beccaria e fejezetéről joggal mondhatni, hogy megundította a halálbüntetés elleni nagy mozgalmat s megnyitotta az abolitio körül folyt vitát. Elvben már régen győzedelmeskedtek nézetei s a gyakorlatban is el van érve annyi, hogy a főbenjáró esetek törvényhozásilag a minimumra szorítvák, s a kegyelmezés bőséges alkalmazása folytán a megszorított intézmény is úgy szólván kivételes jelleggel bír.*) A törvényhozást természetesen nem vezérelhetik kizárólag a jogbölcseleti szempontok, hanem adott népek adott viszonyai, s nem ritkán szerepel elhatározásainál a »hamis Utilitarismus« is, különösen mikor a nép egyoldalú felfogásával, sőt előítéleteivel is kell számolnia. De kétségtelennek látszik, hogy a végleges eltörlés csak idő kérdése már s hogy Beccaria elméletének gyakorlati érvényesülését csak külső körülmények akadályozzák.

Már maga szerzőnk is csak mellékesen tárgyalja az intézmény abstract jogszerűségének kérdését, talán mert érezte, hogy gyakorlatilag nem ezen fog az eldőlteni. Szükségtelen is ebbeli szép fejtegetésével bővebben foglalkoznunk. Okoskodásának fő alapja, a társadalmi szerződés elmélete, ma a mellőzött tanok közé lévén sorolható, az abból vezetett folyományokat sem lehet bizonyítottaknak tekinteni.**)

De annál állandóbb érvénynek örvendnek azon tételei, melyeket a czélsze-

*) Holtzendorff, Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe, 303. l.

**) E szempontból különösen sikeresen czáfolta őt Hegel, bizonyítván az államnak feltétlen jogát a polgárok életére is. (Philosophie des Rechtes, 100. §.)

rúségi elv alkalmazásával állapított meg. A büntetés jogának alapja a társadalom fenntartásának szüksége lévén, az ember életének elvétele csak akkor igazolt (szükséges, czélszerű), ha életben maradása a társadalom fennállását fenyegeti (megelőzés); igazolt továbbá akkor is, ha bizonyos büntettekől csak a halál által lehet a többieket tartóztatni (elrettetés.) E két pontból támadta tehát az intézményt és mellözendőnek tekinti, mert rendes állami viszonyok között az egyén ily túlhatalmas volta nem képzelhető; a halálbüntetés elrettentő hatását pedig tagadja az emberi természet és a történeti tapasztalat. Ezen okoskodás lényegében irányadó maradt a későbbi elmélekdedésekben. Már Diderot azt jegyezte meg a fejezethez: »Ha a halálbüntetés szükséges, akkor jogos is. Mindenek előtt szükségességét kell tehát vizsgálni«; s az azóta uralomra jutott relativ büntetési elméletek mindannyian elismerik, hogy a társadalom önfentartási köteleességéből okoszerűen folyik az erre szükséges eszközök jogosultsága is. A mai abolitionisták egyrészt azon érvelést használják, hogy a társadalmi rend e büntetés nélkül is megóvható; másrészt oly fogalmakkal bírnak a büntetés czéljáról, hogy azzal a halálbüntetést összeegyeztetni nem lehet. Kétségtelen is, hogy bizonyos állami intézmények tökéletesbülése, kivált a börtönök szerkezete, száma és biztonsága, jóval hatályosabbá tették a szabadságvesztési büntetéseket, s azon czélszerűségi okok, melyek a bitó, a kaloda, a testi és a becsületbüntetések ellen szólnak, fokozott mértékben érvényesíthetők a halálbüntetés ellen is. A bünös ember testi

XVIII

személyiségének megsemmisítése mellett subjectiv büntetési célokról voltakép szólni sem lehet. Ha helyesek a mai büntetési rendszer feltétlen követelményei (a büntetés oszthatósága, a bírói tévedés jóvátételének lehetősége, a javítás, az arányosság, a példásság), akkor e büntetési nemet el kell vetni, mert a fentebbi tulajdonságok egyike sincs meg benne.

Még sikeresebben küzdött Beccaria a régi büntetőjog egy másik intézménye ellen, mely majdnem teljesen eltűnt az újabb codexből: a becsületbüntetések ellen.

E büntetési nem létrejövetelére már tetemes befolyása volt ez elrettentési célnak is. De az akkori jog, egészen nyersen, közvetlenül a büntetés szemléletéből eredő borzalomra fektette a súlyt s különös hatást remélt attól, ha a büntett következményei ijesztő külsőségek által emlékezetes példa gyanánt jelentkeznek a nép előtt. Ez azután idővel azon fonák felfogásra vezetett, hogy nem annyira a büntett, mint a büntetés az, a mi becsületenit (poenae infamantes). A becstelenség hatását olyanak képzelték, hogy az az egész jogi személyiséget is megszüntetheti: az elitét «polgárilag halott.»

A becsületbüntetéseknek két osztályát ismerte a régi jog. Az egyikhez azok tartoztak, melyek a bűnöst polgári consideratiójában és azon jogaiban sújtották, melyek a feddhetlen étellel járnak; a másik osztályba azok sorozhatók, melyek a bűnöst becsületérvésében lakoltatták és a nyilvános megszégyenítés elrettentő hatására számítottak. Az első osztályból említendők: a becstelenség nyilvánítás, a jogközösségből való kizárás (Echt

und Rechtlosigkeit), a nemességtől és a tisztelet jelvényeitől való megfosztás; a másodikból: a bitófa, a nyakvas a névnek akasztófára szögezése, a címér eltörése stb.

Az érvényben levő büntetőtörvények közül a francia tartotta meg a becsületbüntetések legtöbb maradványait Franciaországban csak 1832-ben szüntették meg a pellengért és csak 1848-ban az elítéltnak közszemlére kitételét; a Code pénalban (35. ez.) még ma is mint főbüntetés áll fenn az u. n. *dégradation civique*, oly tartalommal, hogy a ki e büntetésre ítéltetik, a következő polgárjogaiban szenved csorbát: nem lehet tanú, szakértő, nemzetőr, katona s általában megszűnik fegyverhordási joga (*port d'armes*), nem tarthat iskolát, nem lehet tanító.

Beccaria korában azonban gyorsan terjedtek az eszmék, melyeket a könyv e részben hirdetett. Az 1769-ben kelt *Constitutio Theresiana* 10. §. ában ezt olvassuk: «Nicht das peinliche Verfahren, Wie weit es immer damit gekommen sein möge, weder die Strafe, noch der Ort der Abbüszung machen Jemanden ehrlos, sondern die Unehrlichkeit entspringt aus der Missethat selbst als ihres wahren Ursache.»

A becsületbüntetésekkel rokon intézmény volt a polgári halál, melyet már a rómaiak ismertek (*capitis deminutio maxima*) s mely abban állott, hogy a bűnös szabadsággal együtt elvesztette összes közjogait s civilis jogképességét. A germán jogban csak az utóbbi kettőre terjedt ki s nem érintette a szabadságot. Ily értelemben — mint a jogi jelentésű személy teljes eltörése — dívott Franciaországban 1791-ig s szentesítette

újából az 1810-iki Code pénal 18. szakaszában, mint a halál, életfogytiglanos munkarabság és a deportációra történt elítélés jogkövetkezményét; benne volt az. 1813-ban kelt bajor büntető törvényben is. Francia jogf. szerint (Code civil 25. ez.) a polgári halál az elit éltre nézve a következő személyi állapotot hozta létre: Elvesztette minden javai tulajdonát s megnyílt bennök az. öröklés, épúgy mintha természetes halállal végrendelet nélkül halt volna meg; nem örökölhettek; vagyonáról sem élők között sem halál esetére nem rendelkezhetett (minde címeken csak élelmezést szerezhettek); nem lehetett gyám, ügyleti vagy perbeli tanú, perben nem állhatott; házasságot nem köthetett, előbb kötött házassága pedig magánjogi hatályaira nézve fel volt bontva; neje és örökösei élhettek mindazon jogokkal és keresetekkel, melyek természetes halála folytán megnyíltak volna. A francia törvény (Code civil 30. ez.) annyira ment, hogy a polgári halál következményeit a múltra nézve még akkor sem szüntette meg, ha az Ítélet feloldatott..

Egész 1850-ig túrta a francia nép ezen állapotot egy borzalmas fictio logikai folyományát; ekkor eltörülte a politikai büntettek nézve,*) míg végre 1854-ben egészen megszűnt, de a dégradation civique lépett helyébe,, melyről fentebb emlékeztünk meg. Ma már egyhangú visszautasítással találkozik a becsületbüntetések eszméje.

*) »Quand la république de 1848 n'aurait fait autre chose qu'abolir la peine de mort en matiere politique et la mort civile, ce serait un motif suffisant pour l'histoire de lui etre indulgente.“ (F r a n c k, i. m. 6. 1.)

«Azon pusztá tény, hogy az ember emberek között él, szükségkép jogokat és kötelességeket szül,» így ír Berner*) Carrara négy kifogást hoz fel ellenük: 1. aberransok, azaz ártatlanokat sújtanak, 2. egyenlőtlen hatásúak, 3. örökösök, 4. sértik az emberi méltóságot s ezzel gátolják a javulást. *)

A régi becsületbüntetésektől, melyek az embert polgári statusában támadták, lényegesen különböznek az újabb törvényeknek u. n. mellékbüntetései. Minél tágabb tért foglal a büntetési célok között a javítás, annál szűkebb körre szorult természetesen a becsületbüntetés, mely a subjectiv szempontokat (a szenvedőre való tekintetet, jobb indulatainak kímélését stb) teljesen mellőzi. A mellékbüntetések nem csorbítják a civilis személyiséget, örökös becsületvesztést nem ismernek s fogalmilag nem a büntetéshez, hanem a cselekményhez fűzőnek. Az általános emberi és polgári jogok épségben tartása mellett az elitét egyrészt azon tulajdonságaiban bűnhődik, melyek közhivatalokra megbízhatlanná teszik (úgy hogy az intézkedés inkább praeventiv jellegű), másrészt bizonyos díszre es megkülönböztetésre való igényeiben sújtatik. Találón nyilatkoznak e részben a magyar büntető törvénykönyv indokai:

»A törvényjavaslat szövegezésénél nem volt irányadó sem a becstelenítő büntetési nemeknek, sem a büntetés becstelenítő következményeinek szempontja. Nem a büntetés, hanem a büntett az, a mi becstelenít,

*) Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 118. §.

**) Programma, Parte gen. 2. k. 686. §.

»non poena, sed factum infamat«. A büntetés ellenkezőleg megszünteti a büntettet; az, a ki bűnhődött, az erre okul szolgált cselekménye miatt nem tartathatik többé becstelennek.«*)

Már az eddigiekből láthattuk az óriás befolyást, melyet a jelen munka a büntett és a büntetés fogalmainak mai alakjára gyakorolt. A büntettek mértékéről szóló (24.) fejezet épp oly döntő befolyással volt a későbbi törvényhozásokra. Kivált a jogegyenlőség tana volt benne megkapó. Ennek és a »nemesek büntetéseit« tárgyazó (27.) szakasznak mintegy visszhangját találjuk az 1791. évi szeptember 3-án kelt francia alkotmányban, mely így szól: »Az alkotmány mint természetes és polgári jogot biztosítja ... hogy ugyanazon bűncselekmények, ugyanazon büntetésekkel fognak büntetnem, minden személykülömség nélkül.« E törvényről azt mondja Hélie,**) hogy Beccaria sajátkezüleg írhatta volna.« A korabeli állapotok védőit főleg e fejezetek bősztítették fel. »Hogyan, — kérdi a »Note ed osservazioni« szerzője — talán azt hirdetné, hogy ép úgy kell büntetni azt, ki egy nyomorult targonczást pofon üt, mint azt, ki egy tábornagy ellen követ el hasonló merényletet?« Az akkori és a mai viszonyok közötti óriás különbséget mi sem mutatja szembeötlőbben, mint a büntető törvényeknek az emberi méltóságról ma és akkor táplált fogalmi.

*) L ö w, A magyar büntetőtörvénykönyv és teljes anyaggyűjteménye. I. k., 345. l.

***) I. m. 156 l.

Azonban Beccaria távol volt ezen egyenlősítő tanok olyszerű alkalmazásától, hogy igazságtalanságra vezethetnének; a tényleges viszonyokból eredő aránytalanságot épúgy ellenzi, mint a logikait. »Nem látok nagy bajt abban — így ír egy másik dolgozatában*) — ha criminalis büntettekél, melyek többnyire nagy gonoszságot és romlottságot tételeznek fel, s azért nagy becstelenséget szülnek, a nemes ép oly büntetésnek van alávetve, mint a közember... De politikai büntettek esetén, melyek nem gonoszságot, hanem szándékos kártevést tételeznek föl s melyek nem céloznak közvetlenül a társadalom megbontására s a természetjogok sem sértik; melyek nem dolosus, hanem csupán culposus cselekmények; melyek, a római jog nyelvén szólva, nem *maleficia*, hanem *quasi-maleficia*: ezeknél igen gondos tekintettel kell lenni a személy állására. Mert a bot, mely megjavíthat egy targonczást, megalázza és megsemmisíti a nemest, a tisztességes kereskedőt, minden műveit embert, s egész családokat sülyeszt a becstelenségbe. Itt, tekintve, hogy a büntetéssel okozott kárt nem lehet a vétséggel okozott kárhoz hasonlítani, a büntetés nem arányos többé a cselekménnyel«.

Jellemző azon haladásra nézve, melyet fogalmaink azóta tettek, hogy ma még Beccaria felfogását is elavultnak kell tekinteni.

Szerzőnk azon törekvése, hogy a cselekmények

*) Brevi riflessioni intomo al Codice generale so, ra i delitti e le pene, per cio ehe riguarda i delitti politick« Lenyomatva Cantu i. munkájában 345. skll.

súlyok szerint osztályoztatván, a tette arányos büntetés méressék, eredményezte azon nézeteit, melyeket a 13. fejezetben a kísérletről olvasunk. A régi doctrina a kísérletet, a gonosz akarat azonossága folytán épügy büntette, mint a betejezett cselekményt. Beccaria korában már vitás volt a kérdés: Circa hanc quaestionem juristae certant et adhuc stb iudice lis est, így ír B o d ó*). Ő a kísérletet a büntetést enyhítő körülmények közé sorolja s művének ezekre vonatkozó fejezetében tárgyalja. A fogalmat így határozza meg: »Külső cselekményben nyilvánuló gonosz akarat, melyet eredmény nem követett. . . Büntett elkövetésére irányzott nyilvánvaló cselekedet!« Felveti azon kérdést, váljon az ilyen cselekedet a világi jog szerint biüntetendő-e, s szokása szerint tárgyilagosan adja elő a korabeli jogtudományban pro et contra felhozott érveket. Azon eredményre jut, hogy büntetlen a kísérlet, ha megvalósulását »jogi akadály« teszi lehetetlenné (pl. valaki végrendeletet hamisít, de érvény télén alakban), szintén büntetlen, ha a tettes »benső okból«, megbánás következtében nem valósítja meg a cselekményt. De feltétlenül büntetendőnek tartja azon esetben, ha a cselekmény csak külső akadály folytán nem valósult.

Beccaria teljesen azon álláspontot foglalja el, mely az újabb törvényekben (Magyar büntetőtörvény 65. §.) gyakorlati alkalmazást nyer.**)

*) Art. XLV. sect. XVIII. §. II.

***) A 14. § olasz czímfelírása így szól: »At tentati, complici, bupunita.« Némelyek az »attentati» kifejezést »megkezdett büntett»-re

Hasonló éleslátással mutat Beccaria a részese-
ségi tényezők büntetési fokaira. Azt, hogy a tettes
súlyosabban bűnhődjék, azon utilitarius okkal támogatja,
hogy első sorban a bűnös vállalat központját, fizikai
létesítőjét, kell eléríteni; mert minél keményebben bü-
ntetjük a végrehajtott, annál nehezebben fogja magát va-
laki a tevékenységre elhatározni. A korabeli büntetőjog
még parificálta a tettet a részessel: *Qui conjunguntur
in culpa, non debent rejungi in poena*, a mint hogy
nálunk is azt tanította K i t o n i c h *): «Quoad con-
sensus cooperationis hoc est auxilii, dubium non est,
utrumque pari poena plectendum esse».

Ha lehet, még nevezetesebb esemény volt Becca-
ria munkájának megjelenése a bűnvádi eljárás
fejlődésében.

Nem kívánom a procedura akkori állapotát általá-
ban vázolni; jelen könyv minden lapja tele van az
arra vonatkozó jellemző adatokkal. Az inquisitorius
eljárásnak minden ízében elfajult alakja uralkodott az
égész continensen s ez, embertelen szellemével és ke-
gyetlen eszközeivel, megfosztotta a büntető jogszolgál-
tatást a bölcs törvénylátás jellegétől. Vizsgálati fogoly
és elitéit között a bánásmód tekintetében alig volt
külömbőség; maga az ítélelhozatal pedig közvetett eljá-

fordítják (Hélie: crime commencé); Czászár Ferencz a nem tech-
nicus „merénylet“ szót használja. Mi, tekintettel a magyar btk. 65.
-§-ára, a „kísérlet“ kifejezést alkalmaztuk. Természetes, hogy ez által a
szöveg egészen általános fogalmát nem akartuk épen a magyar codex
kísérletfogalmával azonosítani.

*) Pirectio methodica cap. IX. qu. 27.

rás útján, elégtelen bizonyítékok mellett, kötött bírói meggyőződés szerint ment végbe. A nem-nemest minden feltétel nélkül, puszta gyanúra, sőt vélelemre el lehetett fogni; csavargókat még gyanú nélkül is.*) A vizsgálat főczélja, az elítélésre alkalmas vallomás kinyerése volt. E felfogás vezetett a kínvallatás intézményére.

Faustin H é l i e, Beccaria nagynevű fordítója és értelmezője, teljesen a történelmi emlékek közé sorozza az intézményt; **) Cesare Cantu pedig azt mondja az ide vágó (12.) fejezetről, hogy elválaszthatlanul össze van kapcsolva a tortúra eltörlésének eszméjével. §) Igaza is van Hélienek: a kínvallatás, mint törvényes bizonyíték egy újabb büntető törvényben sem fordul elő. Bár igaza volna oly értelemben is, hogy mint t é n y l e g alkalmazott vallatási eszköz szintén a jogrégiségek közé tartozik, s hogy a bírói felvilágosultság száműzte a rokon eszközöket is: a hosszú vizsgálati fogságot, az éjjeli kihallgatást, az állva vallatást s hasonló furfangokat. A míg az intézmény utolsó foszlánya el nem tűnik a gyakorlatból, addig időszerű olvasmány marad e fejezet

*) Bod 6, i. m. Art XX. §§. 1. 8. Hozzáteszi ugyan, hogy probabile és verosimile legyen a iudicium, de ez nem sokat érhetett a gyakorlatban. Maga is (u. o. §. 4.) utal az alaptalan elfogások „prava consuetudo“-jára. Becsületére válik, hogy erős szavakban kárhoztatja e szokást.

**) I. m. 69 l.

§) I. m. 34. l.

Az intézmény történetét *) a következőkben foglaljuk össze.

A kínvallatás eredete a legrégebb időkre visszavezethető. Már a görögök is korbács és kerékbetörés mellett hallgatták ki a rabszolgákat, ha vallomásukra szorultak, valószínűleg azon felfogás szerint, hogy ily alacsony, elvetemült teremtések csak kényszer folytán szólnak igazat. A ki mint vádló lépett fel, így vallatta a vádlott rabszolgait, ha bizonyítékot keresett a panasz igazolására; de a vádlott néha saját cselédjeit is megkínoztatta, hogy mentő tanúi legyenek. Ma megfoghatatlannak tetszik az egész eljárás és csak egy ősi előítélet magyarázza meg azon fonák észjárást, hogy a rabszolgák erkölcsi állapotáról táplált ily vélemény mellett mégis az ő vallomásukhoz kötötték azon nagy érdekek sorsát, melyekkel a bünper foglalkozik.

Az intézmény, mely eleinte csupán rabszolgákra talált alkalmazást, idővel szabad emberek kihallgatásánál is gyakorlatba jött s átment a rómaikhoz, kik nagy mértékben alkalmazták. Jogászaik nagy hévvel vitatkoztak értéke fölött, de kizárólag perjogi hasznavehetőségéről nyilatkoznak: a humanitárius szempont egészen ismeretlen előttük. A rabszolgákról lassanként itt is átvitték a szabad emberekre, előbb az alacsony rendű és becstelen személyekre, utóbb különbség nélkül. A lex Julia Majestatis volt az első törvény, mely felségsértési perekben általános alkalmazását rendelte s innen átvette az elmélet, használhatónak jelentvén ki minden határozatlanul valló tanúval szemben. A barbár jogokban ismeretlen; csak a XIII.

*) V. o. H é l i e, i. m. 69. skll.

században, a római jog befolyásával, foglalt tért a középkori államok törvénykezésében s legerősebb bizonyítási eszköze lett az inquisitorius eljárásnak, mely a valloásra fektette a fősúlyt.

Hazánkba is ezen úton került. Verböczi (III. 20) mint bevett intézményt említi, az 1597-évi 43. t. cz. pedig tényleges alkalmazásáról tanakodik. E ténybeli állapotot a doctrina magaslatáról hirdeti Kitionich*; — potissimum contra rusticos. Bodó**) elég világosan magáévá teszi azok nézetét, kik az intézményt elvben kárhoztatják s érveiket 12 pontban adja elő; ismételve mondja róla Ulpianussal, hogy »resnium periculosa, fragilis, dubia et fallibilis, quae veritatemfallit.» A gyakorlat országszerte alkalmazta, de fájdalom nem bizonyos, hogy szigorúan szem előtt tartotta volna azon feltételeket, melyekhez a veszedelmes eszköz használata az írók szerint kötve volt. Vuchetich, világosan Beccariára hivatkozva,†) már hevesen ki kel ellene. Az intézmény virágzását, hanyatlását és megszűntét nálunk e három név jelzi: Kitionich, Bodó, Vuchetich. A praktikusok persze még sokáig ragaszkodtak hozzá. Mária Terézia korában a kormány elhatározta a kínvallatás eltörlését, de a vármegyék kijelentették, hogy nélküle a rendet fentartani lehetetlenség s maga a kancellária is megengedendők tartja kivételes fenntartását.§)

*) *Direclio methodica* C. VI. qu. 8.

**) Art. XXIX. §. II.

†) *Institutiones juris criminalis hungarici*. Budae, 1819. 481. 1.

§) *M a r c z a l i* Magyarország története II. József korában, I. k. 176. 1.

A kínvallatásnak B o d ó szerint csak következő körülmények között volt helye: 1. ha a tényállás (corpus delicti) megállapítva volt; 2. a vád tárgyát testi büntetéssel, még pedig fejvesztéssel járó cselekmény képezte; 3. más kétségtelen bizonyíték hiányzott; 4. vádlott biztos és kétségtelen okokból gyanús és «paene convictus» volt; 5. a gyanújeleket két kifogástalan tanú bizonyította; 6. a gyanújelek netaláni megczáfolás végett vádlottal közöltettek*)

A kínvallatás iránt külön közbeszóló végzésben kellett határozni, mely ellen kivételkép korlátlan felebezési jog volt engedve. Maga az eljárás a következő fokozatokban ment végbe:

1. Kínvallatással való fenyegetés és ijesztés a bíró részéről;

2. fenyegetés, bős arczczal és szigorú mozdulatok között a hóhér által;

3. vádlott a hóhérnak adatik át, ki levetkőzteti, megkötözi s kitarván előtte a kínzó eszközöket, megmutatja neki használatukat;

4. szorosra kötözés;

5. a «lajtorja» alkalmazása (a tagok erőszakos kihúzása);

6. izzó vassal érintés és égetés;

7. az ujjak összekötöttenek s a körmök alá hegyes vas szúratik;

8. gyertyával vagy szurokfáklyával vagy szalmával égetés;

*) B o d ó , i. m. Art. XXIX. §. VIII.

9. a haj leborotváltatván az agyra jeges vizet csepegtetnek;

10. égetés kénnel vagy szurokkal;

11. a spanyol csizma.*)

A tortúrát Magyarországon az 1790. évi XLII. t. ez. szüntette meg. de Szemere Bertalan még a negyvenes években is ismert tisztviselőket kik ezen »gyönyörű és magasan egyszerű törvényezikkely legvilágosabb parancsának ellenére, szökébbre a vádolt tagjain magok csavargatták az összevázott köteleket**) Nem holmi regényes borzadály keltése végett időztem ily hosszasan e tárgynál, hanem azért, hogy élénkebben az olvasó elé állítsam a jog azon állapotát, mely ellen Beccaria küzdött, s hogy megvilágítsam dialalának teljes nagyságát. A kínvallatás intézménye annál förtelmesebb volt, mert kettős fiction alapult. Egészen mellözve ugyanis azon lélektani érveket, melyeket e könyv 12. fejezetében olvasunk, hazug volt a jelszó, melylyel

) B o d ó i. m. An. XXIX. § XXI. V. ö. U m b e r t u s L o c a t u s, Opus judiciale inquisitorum; Roma, 1568) az ott divó fokozatokra nézve, melyek rendesekre és rendkívüliekre osztattak. Franciaországba nézve Can tú, i. m. 16. l.

**) A büntetésekről s különösebben a halálbüntetésről, 108. l. Legelőször II. József tiltotta meg, de az úri és megyei székek gyakorlata csak lassan tudott tőle elszokni. A kínvallatás rendes eszközei nem lévén alkalmazhatók, botozással csikartak ki vallomásokat. Egy megye ily módon emberevést sütött ki 45 cigányra s ki is végeztette. Hontmegye 1782-ben hasonló büntett miatt 150 cigányt ítelt halálra, de a császár megakasztotta a végrehajtást. Zalamegye egy gyilkost karóra húzatott. L. Marczali, i. m. 175—176. l. Cantu i. m. 234. l. Ij.

az intézményt századokon át igazolták. A tortúrát mindig úgy állították oda, mint az igazság kiderítésének szükséges eszközét: *corporis cruciatus, ad eruendam veritatem repertus*. De a feltételek, melyekhez a kínvallatás alkalmazása kötve volt, s melyeket fentebb felsoroltunk, teljesen megdőntik ezen állítást s a gyakorlati törvénykezés soha sem is hódolt e felfogásnak. A tortúra csak már létező bírói meggyőződés után véte-tett alkalmazásba. A vizsgáló-bírónak, ki a specialis nquisitióra tért át, rendszerint teljesen meggyőződve kellett lennie a gyanúsított bűnösségéről*). A kínvallatás csak »vehemens« gyanú alapján volt megengedve, mikor a terhelt már *paene convictus* volt. Nem azért volt szükség a vallomásra, mert a bírónak egyéb elégséges eszközei nem voltak meggyőződése alkotására, hanem azért, mert a törvény nem bízott e meggyőződésben s önkényesen egy kétes értékű külkörülményt tett az ítélet alapjává. Szóval a vallomás nem bizonyítási, hanem elítélési eszköz volt. »Tagadom — írja a »Note ed osservazioni szerzője** — hogy a quaestio (tortúra) a valóság kitudása végett történnék; mert bizonyos, hogy csak azért alkalmaztatik, hogy a valóság a bűnös vallomásának hozzájárulása által nagyobb jogi világitásba (in un lume piu giuridicoi helyeztessék.«

Nemcsak embertelenséget távolított el tehát Beccaria a büntető törvénykezésből, hanem egy szégyenletes hazugságtól tisztította meg a jogtudományt.

*) Glaser, Handbuch des Strafprozesses, I. k. 98. 1. 68. 1.

Mert bármily hihetetlennek tetszik ma: Beccaria korában voltak felvilágosult, emberbarát férfiak is, kik a kínvallatásnak részint elvben, részint gyakorlati okokból pártját fogták. Már fentebb említettük, hogy a magyar hivatalos közvélemény még a múlt század vége felé is visszariadt az intézmény eltörlésétől. De még Diderot is igazolhatónak tartotta a bűntársak kitudása végetti kínvallatást. »Szerző nem fogja félreismerhetni — így ír comment árában — hogy itt van a nehézség főcsomója . . . . A bűntársak kitudása a keresett igazságok egyike s kétségtelen, hogy ezek e kegyetlen eszköz segítségével naponta kitudódnak. Mindenki utálja a kínvallatás alkalmazását a büntény bizonyítása előtt; de azt, ki bűnösnek találtatott, a kínzással illetni annál szükségesebb, mert ki kell tőle csikarni nemcsak a bűntársak és a kézrekerítésükre szolgáló eszközök bemondását, hanem a bizonyítási eszközöket is. A büntettek büntetése azzal igazoltatik, hogy hasonló cselekmények megakadályozása végett szükség van reá; ha tehát a bűncselekmény olyan, hogy czinkosokra lehet következtetni (pl. lopás és orgyilkosság, csoportban történt büntett) s ha a szövetség szálainak lebonyolítására nem elegendők sem a tanúk sem a bizonyítékok: akkor a kínvallatás ép oly jogos lesz mint más büntetés és ugyanazon okokból lesz alkalmazható . . . . Ha meggondoljuk, hogy a néhány percnyi kínvallatás! szenvedés, melyet a gonosztevőre mérünk, száz ártatlan ember életét mentheti meg, kiket czinkosai megölhetnek: akkor a tortúrát az emberszeretet cselekményének fogjuk tekinteni.»

A legkitűnőbb újabb büntetőjogászok egyike, Glaser*), a tortúra egy másik fajtát, a tisztító kínvallatást, melyet Beccaria esztelen mysticismusnak bélyegez, észszerűen kívánja megmagyarázni. Szerinte a bíróságok azon, magában helyes elvből indulhattak ki, hogy a becstelenség nyilvánított ember hitelt nem érdemel, ha önkényt ajánlja fel vallomását. Ebből, úgymond, könnyen fejlődhetett azon gyakorlat, hogy ha becstelen egyén vallomására van szükség, az — kínzás mellett vétessék ki. Téve, hogy történelg valóban ez volt a fejlődés menete — mire nézve Glaser nem hoz fel bizonyítékot — Beccaria fejtegetései logikailag még sem volnának megzáfolva, mert ezek épen azon észzbe l i alapon állanak, hogy a tortúra nem emelheti az ember szavahihetőségét.

Glaser analógiát talál a skót jog azon szabványában, hogy az önkényt jelentkező tanú nem érdemel hitelt. De ezen eset nem más, mint a magyar jog azon rendelkezése, hogy tanúságtételre nem képesek azok »qui se sponte, per se vei per alios ad dicendum testimonium obrudunt. Suspectus enim est, qui se ultro ingerit aut offert.«**) Már most Bodó szabványa, és talán a skót jogé is, a szentírásra támaszkodik, mely ezt tanítja: »Testis spontaneus concinnat linguam suam mendacio.« Legjobb esetben tehát a valósi szent könyv egy képlete szülte a jogászok tévedését, s így Beccaria azon vélelme, hogy az intézmény

*) Caesar Beccaria Über Verbrechen und Strafen. 2. kiadás, 5 5. 1.

**) B o d ó , i. m. Art. IX. §. III.

Beccaria, Büntett és büntetés.

forrása a vallási mysticismus volt, mindenesetre közelebb jár a valósághoz.

A vallomásnyerés föltétlen szükségének eredménye volt azon körmönfont, bonyodalmas elmélet is, mely a régi jogban a vádlott kérdése körül kifejtett. A dolog fontosságát és e vallatási mód kinövéseit élénken szemünk elé állítja e munka io. fejezete. Az inquisitorius eljárás legerősebb eszközeinek egyike volt e tekintetben a nyelvreadó kérdés, melyet Beccaria idejében a legtekintélyesebb írók is nyíltan helyeztek. Némileg természetes volt ez oly felfogás mellett, hogy a bíró feladata minden áron kideríteni az igazságot, mely a gyakorlatban nem volt más, mint a mit a gyanúsított vallott. Erre nézve a következőket tanította Kitionich*): »Confessionem factam sponte in criminalibus absque tormentis vei metu tormentorum, etiam nullis indiciis praecedentibus vei non data indiciorum copia, sufficere sine aliqua rati-
fi cat ioné ad condemnandum confitentem«. Ily doctrina mellett a bíró természetesen nem riadt vissza oly kérdészi módtól sem, melylyel »a valódi vagy állítólagos tény, melyet a kérdező a kérdés által helybenhagyatni akar, a felelőnek a kérdés által értésére adatik.**) Igaz ugyan, hogy a nyelvreadó kérdést teljesen kizárni alig lehetséges. Néha az eljárás könnyítésére szolgál (pl. mikor oly felelet suggeráltatik, mely a nélkül is alig

*) Directio methodica. Cap. VI. qu. 8.

**) Bentham, Rationale of evidence, VII. — V. ö. Glaser érdekes fejtegetéseit. Handbuch des Strafprozesses, I. k. különösen 633. 1.

kétséges, vagy mikor a tanú emlékező tehetsége gyámolittatik), s már Hommel, Beccaria eszméinek német hirdetői között a legelsők egyike, ezeket jegyezte meg e fejezethez*): »Alle suggestiones kann man so schlechterdings nicht verwerfen.« Azonban e kivételes és ártatlan használat lényegesen különbözik a Beccaria által megtámadott rendszertől. Mellőzve a tisztán gyakorlati és technicus szempontot (hisz nincs az a fonás, mely kivételes esetekben jó szolgálatot ne tehetne!) elvi magaslatról tekinti a kérdést, s nézeteit el is fogadták mindazon törvényhozások, melyek a büntető jogszolgáltatás céljáról azt tartják, hogy nem a szív rejtekeit tartozik fürkészni, hanem a rendes bizonyítékokkal megállapítható valóságot. Itt is örömmel láthatjuk Beccariával egyetértésben B o d ó t: »Quod mandatum divinum, quae reipublicae necessitas exigunt, ut omnia scelera occulta, a iudice temporali eruantur? . . . . Quae autem investigare nequit, supremo Judici relinquit.«**)

Pedig az emberi lélek titkait kutatta a régi jog. Ez szülte egy további bizonyítási eszközt: a tisztító esküt, melynek ratiója gyanánt ezt hozza fel B o d ó:***) donocentia in animo consistit. Quae autem consistunt in animo et conscientia, probantur per assertionem cum iuramento.«

Ez a törekvés eredményezte azt a gyalázatos vitakérdést is, váljon a bíró h a z u g s á g g a l i s k i c s a l -

*) I. ra. 42. 1.

**) I. m. Art. XXIX. § III.

***) I. m. Art. XXX. § V.

hatja-e vádlottól a vallomást? A Malleus maleficarum című ismert inquisitori vezérfonál így válaszol rá: »A nézetek eltérők. Némelyek azt tartják,, hogy ha más boszorkányok is feljelentetnek, az ígéretet meg szabad tartani, de a büntetlenség reményének, felébresztésével nem szabad egyúttal az életfogytiglani fogságbüntetés lehetőségét tudatni. Mások úgy vélekednek, hogy a fogságra ítélt nővel szemben egy ideig meg lehet tartani az ígéretet, azután el lehet égetni. Ismét mások azt mondják, hogy a bíró bátran biztosíthatja neki az életet, de azután mással mondassa ki az ítéletet.*)

A mi a magyar gyakorlatot illeti, úgy K i t o n i c h e »kérdésiben is a legvadabb álláspontot képviseli. Menthetőnek tartja, ha a bíró vallomástétel esetére büntetlenséget ígervén, szavát meg nem tartja.**)

B o d ó ebben is észszerűbb és humánus. De még a múlt század végén is akadtak közegek, kik a Kitionich nyomdokait követték. Szentmarjay, a magyar jakobinus-per egyik vádlottja, így szólt Németh királyi ügyigazgatóhoz a halálos ítélet végrehajtását engedélyező leirat kihirdetése után: »Uraságod rászedett; ígérte, hogy ha őszintén bevallok mindent, azzal megmentem életemet. Én meghalok, de elvárom uraságodat annak ítélőszéke előtt, ki boszút áll az esküszegőn.***)

*) N i p p o l d, Die gegenwärtige Wiedeibelebung des Hexenglaubens, 64. l.

**) Directio methodica, C. VI. qu. 8.

***) F r a k n ó i, Martinovics és társainak összeesküvése. 2. kiadás 378. l.

Kazinczyt is így vallatta Berzeviczy táblabíró: »Jézus Krisztus öt sebére kérem, ne rontsa meg magát, ne tegye magát méltatlanná a legjobb fejedelem kegyelmére.*) Époly teljes győzelmet arattak Beccaria munkájának azon részei, melyek a bizonyítékok mérlegezését illetik. Korában az Ítéző bíró rendszerint csak közvetve vehetett tudomást a tanúvallomásokról, körülbelül úgy mint nálunk a rendes polgári perben. A középkori jog számos óvó rendszabályokkal akarta pótolni a közvetett Ítélezés hiányait. Ezen törekvés szülte a legális bizonyítékok rendszerét: a quasi-, fél-, sőt negyed- és nyolczad-bizonyítékokat, melyek a bírói meggyőződést békóba verték s melyek ellen szerzőnk a 13. fejezetben oly hevesen kel ki. Valóban igazat kell adni Beccaria azon kifakadásának, hogy »az ész alig valaha volt a népek, törvényhozója«, ha olvassuk, miket ír Voltaire a toulousei parlamentnek, a Calas-per hírhedt bíróságának» bizonyítási szabályairól:**)

»A toulouse-i parlamentnek egészen sajátos szokása van a tanúbizonyítás körül. Másutt félbizonyítékot ismernek, mely voltaképen mégis kétséges, mert tudjuk, hogy nincs fél igazság. De Toulouse-ban negyed- és nyolczad bizonyítékot is ismernek. Így például egy mendemonda lehet negyed bizonyíték, úgy hogy nyolcz pletyka, egy alaptalan beszéd viszharigja, bizonyítékká válhatik, s Calas Jánost majdnem ezen szabályok szerint ítélték kerékbetörésre. A római törvények oly bizonyi-

*) u. o. 329. l.

***) Commentaire sur le livre Des délits et des peines XXII. §.

téket kívánnak, mely luce meridiana clarior, fényesebb a déli napnál.«

A tanúzási képességet kizáró tömérdek ok a fentebbi aggodalomra vezethető vissza. Bodó*) tizenhét ily aggályosságai körülményt sorol fel. Szerinte tanúzásra nem bocsáthatók: 1. Tudatlanok és idegenek, 2. megnyert vagy bérelt egyének, 3. az árulkodó (delator), **) 4. a vádlott iránt ellenséges indulattal viseltetők, 5. az ugyanazon büntettségben gyanúsak, 6. gonosztevők (scelerati et criminosi), emberölők, bűvölők, szentségtörők* tolvajok, emberrablók, rablók, nyilvános házasságtörők, mérgezők, jóslók, hamisan esküvők, kerítők, ágyasok; vérfertőztetők, szökevények (proscripti), tékozlók, játékosok, komédiások, hamisítók, istentagadók, bordélyosok, 7. a becstelenek, 8. a mások hatalmában levők (subordinati) és összejátszók, 9. a tanúzásra tolakodók, 10. a tanúzásra kényszerülők, 11. szegények és nyomorgók (nisi sint honestae et bonis moribus praeditae personae), 12. vérrokonok (fel- és lemenők, oldalágon negyedizig, férj és no, továbbá azok, kiket barátság vagy viszonyok kapcsolnak egymáshoz), a vádlott kegyura, hitelezője, hűbérese, védencze, a gyám, gondnok, gyámolt, gondnokolt stb., 13. a nők (quia varium mutabileque est animal mulier), 14. serdületlenek (azonban mentó tanúk gyanánt

*) I. m. Art. IX. §. III.

**) Megkülömböztetendő mind a jóhiszemű feljelentőtől (denuntiator) mind a vádlótól (accusator.) A perduellionalis és felségsértési perekben azonban még a delator is tanúságtételre bocsátható (1715. VII. tc.. 7.§.)

elfogadhatók), 15. a bűntárs, 16. elmebetegek, részegek, korhelyek, 17. az állhatatlanok és ingadozók.

Beccaria ezen rendszert is gyökerén támadja meg. Szabad bírói mérlegelés mellett bizonyos ünnepélyes alakítások, melyek a tanút a cselekmény jelentőségére emlékeztetik: ezek a bizonyítás főbiztosítékai. De a legfontosabb garancia a vallomásvétel közvetlensége, tehát a Beccaria korában divottal épen ellenkező rendszer. »Az interrogatorius eljárás — ezt jegyzi meg Bentham*) — nagyobb biztosíték és hathatósabban előmozdítja az igazság kiderítését, mint a törvény legkomolyabb fenyegetései.« De ennek legnevezetesebb folyományától, a felek korlátlan kérdezési jogától sem szabad visszariadni, különösen a vádelvű eljárásnak nem. S erre nézve ismét találóan írja Bentham:**) »A kérdezés korlátlan szabadságtól mindent várhatunk és mitsem kell tartanunk. A ki e szabadság korlátozását kívánja, ezt csak a jogszolgáltatással ellenkező célból teheti.«

Beccaria idején a politikai és vallási despotismus nagy terjedelemben használta a titkos vád és eljárás félelmetes eszközét. A velencei Tizes Tanács (Consiglio dei Dieci), az angol Csillagkamara és a francia Chambre Ardente voltak azon kivételes bíróságok, melyek a titkos eljárásnak típusai. De a római felségsértési törvények útján ezen intézmény is belopódzott az eredetileg általában nyilvános procedúrába.

*) Rationale of evidence, I. 13.

**) I. m. III. 8.

A magyar jog elvben mindig kárhoztatta az intézményt, de lassanként szintén oda jutott, hogy — kivált az állam ellen intézett némely bűncselekményeknél — eltérjen azon követelménytől, miszerint a vádlónak vagy feljelentőnek titokban maradni nem szabad. Régi eljárásunkban szabály volt, hogy a vizsgálat befejeztével az iratok egész terjedelmükben közlendők a vádlottal, még pedig Bodó szerint*) azon okból, mert »de omni lege, actus, qui in alterius vergit damnum, ei notificandus est»; s az 1741. évi XXVI. t. ez. meghagyja a fiscusnak, hogy vádlevelében a feljelentő vagy vádló kereszt- és vezetéknévét megjelölje. Mindazonáltal már Bodó idején az volt a gyakorlat, hogy közveszélyes bűntevőkkel szemben a törvény e rendeletét megtartani nem szükséges. Ürügyül a tanúk személyes biztonsága szolgált; de a tapasztalat bizonyítja, hogy a valódi cél a politikai szabad törekvések könnyebb elnyomása volt.

Magyarország is mutatta, mennyire igaza volt Beccáriának, midőn az igazság és az erkölcs nevében kikelt e visszaélés ellen (9. §.) A francia forradalom eszméi ellen megindult reactio emlékét nálunk főkép a Matinovics per őrizte meg. És ebben nagy terjedelemben alkalmaztatott a titkos eljárás. Már a törvénytelen bécsi vizsgáló bizottság tagjait esküvel kötelezték a titoktartásra; az érdemben ítélt királyi táblának pedig utasításban hagyták meg, hogy a tanúk kihallgatása és szembesítése alkalmával a bírakon és a királyi ügyek igazgatóján kívül senki

*) I. m. Art. XVIII. §. 1.

jelen ne legyen.*)E törvénykezésnek valamint az ítélet ijesztő végrehajtásának gyümölcsei azután hazánkban is megtermettek, pontosan a hogy Beccaria festi: az egész ország egyedüli gondolata »az ólálkodó szörnyetegek elleni védekezés« lett. Fraknói**) a következőben írja le a magyar nemzet akkori kedély állapotát: »Az általános rettegés, melyet a fölfedezett összeesküvésről szállongó hírek országszerte előidézésnek, a denuntiációk termékeny talajává lett. A félelem által felizgatott képzelem mindenütt az összeesküvés titkos szárait kérésé. A loyaltás és kötelességérzet sugallataihoz ez önérdek és boszúvágy rugói csatlakoztak. Egyesek túlbuzgósága magával ragadott egész törvényhatóságokat; mert am azok ellen felszólalni annyi lett volna e válságos időkben, mint a bűnrészesség gyanúját vonni magára.«

*) Fraknói, i. m. 239—309. l. — Titoktartási esküt kívántak a védőktől is. A magyar Ügyvédi kar méltán büszke lehet azon memorandumra, melyben a védők e parancs ellen felszólaltak. Álljon itt belőle mutatványul a következő szép hely: »A forradalmi terveket, melyek az államokat és az állami rendet felzavarják, minden köteléket és kapcsolatot felbontanak, kétségkívül első csirájokban el kell fojtani. De kérdés, vajjon a hallgatás és a titoktartási eskü alkalmas eszközök-e? A hallgatás nem rejti el a mérget és nem veszi el erejét. Eszélyes gondosság és a következmények feltűntetése a legbiztosabb mód, az embereket visszatartani a mérgektől. A tiltott dolgok nagy vonzerőt gyakorolnak . . . Ha a titoktartás csakugyan szükségesnek mutatkozik, erre nézve az ügyvéd rendes esküje elegendő biztosítékot nyújt.«

**) I. m. 392. l.

Beccaria 1764-ben adta ki munkáját, alig másfél évtizeddel Rousseau irodalmi tevékenységének megkezdése és két évvel e bölcész alapvető művének megjelenése után. Rousseau eszméi akkor gyorsan hódítottak az elmékben, de mit sem változtattak az állami intézményeken. Különösen sokáig ellentállt a philosophiának a jog, s a büntető törvény kiáltó ellentétbe jutott az általános felvilágosultsággal. A törvények kegyetlenségéből folyó tények naponta ellenmondottak a humanitárius eméleteknek, melyekkel az emberek műveit része telve volt. A kegyelet, az emberi méltóság iránti érzék, kevésbé szerepelt a gyakorlatban, mely az íróknak, az újabb fogalmak szerint crudelis könyveiből táplálkozott. Ily szellemben fejlesztették a római jogot a glossatorok, kik a pozitív törvények gyéresebb volta mellett nagy tekintélynek örvendtek.

E korhadt állapotok közepette a justitia tévedésének egy világhírű ténye rázta fel a közvéleményt. 1762 márczius 9-én Calas János toulousei polgár, egy hatvannyolcz éves, feddhetlen aggastyán, ártatlanul halt meg a keréken.

A büntető jogszolgáltatás történetében feledhetetlen esemény annál inkább megérdemli, hogy itt leírjuk, mert Beccaria munkájának közvetlen indító oka lett. *)

Calas kereskedő volt, több mint negyven év óta lakott Toulouse-ban, s kitűnő családapá hírében állott. Maga és családja protestáns volt, egy fia kivételével

*) Voltaire, Traité sur la tolérance a l'occassion de la mert de Jean Calas.

ki megtért. Az apa türelmessége annyira ment, hogy helyeselte fia vallásváltoztatását, rendes járadékot fizetett neki és többi gyermekeit egy buzgó katolikus nő által neveltette, ki harmincz év óta élt házában. Egyik fia, Marc-Antoine, tanult, de nyughatatlan, önmagával meg hasonlott ember volt. Kereskedői pályára nem volt alkalmas, ügyvéddé pedig mint protestáns nem lehetvén, öngyilkossági gondolatokkal telt meg s kedélyállapotának megfelelő olvasmányokkal erősítette elhatározását.

1761. október 12-én, miután pénzét elkártyázta, véghez is vitte szándékát. Barátja, egy Lavaisse nevezetű fiatal ember, előtte való nap érkezett meg Bordeauxból s a végzetes este náluk vacsorált. Esteli után az egész társaság egy mellékterembe vonult, de Marc-Antoine eltűnt. Mikor Lavaisse távozni akart, Calas másik fia, Péter, lekísérte őt a lépcsőn s ennek alján, az üzlethelyiség közelében, egy ajtóra felakasztva találták - Marc-Antoinet. Ingujjban volt, kabátja összehajtva az íróasztalon feküdt, inge még csak gyűrött se volt, haja gondosan megfésülve; testén nem látszott semmi seb vagy zúzódás. Mikor a holttest a városházára ért, csak orra hegyén találtak egy kis karczólást, mellén pedig egy kis foltot, kétségtelenül az átszállítás körüli ügyetlenség nyomait.

A szomorú hír hallatára apa és anya jajveszéklésre fakadtak; Lavaisse és Calas Péter sebész keresésére és a hatóság értesítésére indultak. Ezalatt azonban a toulousei babonás és gyúlékony nép, mely még akkoriban is, hatósági tilalom daczára, ünnepgyanánt tartotta a kétszáz évvel előbb történt Bertalan-

éji gyilkolás évfordulóját, a ház körül összecsendülni kezdett. Az a hír terjedt el, hogy a család és Lavaisse ölték meg a fiatal embert, mert másnap elhagyni készült hitét, s a tömeg meg volt győződve, hogy a protestáns vallás szerint a szülők megölni tartoznak gyermeküket, ha meg akar térni. Azt beszéltek, hogy a languedocbeli protestánsok előtte való nap gyűlést tartottak, melyen szavazattöbbséggel megválasztották a hóhért, s hogy a választás Lavaisse-re esett, ki a határozat végrehajtása céljából érkezett Toulouse-ba.

A toulouse-i polgármester, David, ki különös buzgóság által akart kitűnni, törvénytelen eljárásra ragadtatta magát, s letartóztatta az egész Calas családot, Lavaisse és a katolikus cseléddel együtt. A papság keze is belejárt. Marc-Antoine mint protestáns halt meg; mint öngyilkost az akkori törvények szerint hurczolva kellett volna eltemetni. Azonban nem így történt. Katolikus szertartás szerint, nagy fénynel temették el a Sz.-István-templomban, bár a plébános tiltakozott. Vártanúként ünnepelték, teteme csodákat művelt, melyekről jegyzőkönyveket vettek fel.

A nép ily hangulata mellett a bírák ítélete nem lehetett kétséges; súlyosította a vádlottak helyzetét az is, hogy 1762-ben a Bertalan-éj kétszázados évfordulója következett s nyíltan hirdették, hogy az ezen alkalomból tartandó ünnepélyek fénypontja a Calas-család kivégzése lesz. Tizenhárom bíróság ítelt fölöttük; soká tanácskozott, s a szavazatok aránya úgy állott, hogy hat bíró az elítélés mellett volt, míg heten az ügy további vizsgálatát sürgették. Egy furcsa véletlen is közbe játszott.

Két bíró nyilvánosan véleményt mondott a perről, az egyik a vádlottak mellett, a másik ellenük. A dolog feltűnt, úgy hogy a decorum kedvéért mindkettő kénytelennek érezte magát az Ítékezésbe be nem folyni. Azonban, míg a kedvező hangulatú tanácsstag megmaradt tartózkodása mellett, az elítélésre szavazó bíró visszatért. E szavazat döntött. Nyolcz szóval öt ellenében (mert az eleinte kedvező véleményű hat bíró közül egy utóbb a szigorúbb oldalra állott) az öreg Calasra kimondották a keréketörés büntetését.

Hogy a dagadt lábú, hatvannyolcz éves Calas egyedül akasztotta volna fel és fojtotta volna meg huszonnyolcz éves, erős fiát, valószínűtlennek tetszett; részt kellett tehát a gyilkosságban venni az egész családnak, a szolgálóval és Lavaisseel együtt; hisz saját vallomásuk szerint egész este együtt maradtak. Mindamellett egyelőre csak az apát ítélték halálra. Azt várták, hogy az öreg a hóhér kezei alatt bevallja tettét és annak részeseit, kik fölött csak azután volt ítélet mondandó. Csalódtak. Nyugodtan halt meg s bíráiért imádkozott.

Erre azután az anya, Péter, Lavaisse és a szolgáló felmentésére határozták el magukat; de látván, hogy ez az ítélet implicite tagadná a kivégzett Calas bűnösségét, úgy döntöttek, hogy még sem mondanak ki teljes felmentést. Száműzésre ítélték tehát Calas Pétert.

Nem mondjuk el a szerencsétlen család további viszontagságait. Keserűségekben utóbb is folyton nyílt része volt a vallási fanatizmusnak, míg végre három jeles párizsi ügyvéd (Beaumont, Loiseau, Mariette)

magáévá tette az ügyet s a klostomba zárt anya és gyermekei szabadon bocsáttattak.

De Voltaire és hívei nem érték be ezzel. Voltaire megírta ama megható értékezést, melyet fentebb említettünk, s több ügyvéd segítségével kieszközölte az egész per revisióját. Az eredmény az ítélet megsemmisítése, Calas emlékének rehabilitációja s az elkobzott javak visszaadása lön.

Mikor ezen események történtek, Beccaria (teljes nevén: Marchese Cesare Bonesana de Beccaria) huszonhat éves volt; született Milanóban 1738 márczius 15-én. Családja régi patrícius nemzetség volt, mely már századok előtt hatalomban és tekintélyben állott Paviában. A már 1313-ban souverainné lett családot a Viscontiak elűzték; de 1359-ben, mikor Pavia a milánói fensőséget elismerte, visszahivatott, míg 1418-ban lázadás és hatalomra törés miatt ismét számkivetésbe jutott, írónk a Bonesana melléknevet keresztapja, Bonesana Caesar gróf után vette fel, ki a Beccaria család számára hitbizományt alkotott. A nagy publicista az akkor dívott nemesi nevelésben részesült: nyolcz éves korában a parmai jezsuiták intézetében helyezték el s Paviában tanult jogot. A jogtudománynak főkép bölcsészeti oldala vonzotta s iskolái bevégezése után több barátjával egyesült az encyclopaedisták tanulmányozására. E társaság »Il Caffé« név alatt Verri Sándor gróf házánál tartotta összejöveteleit Milanóban. Verri gróf a városi tanács által kirendelt börtönlátogató volt, közvetlen tapasztalatból ismerte tehát a büntető rendszer azon visszasságait, mely ellen a század bölcsészei oly elszánt harcot folytattak.

Az ifjak, eszméik terjesztése céljából két éven át 1764 és 1765, lapot is adtak ki, szintén »Il Caffé« cím alatt.

A Calas per alkalmából megindult irodalmi mozgalom e társaságot nem hagyhatta érintetlenül, A »Caffé« felhívást kapott a közreműködésre. Verri gróf Beccariát szólította fel egy oly munka megírására, mely az érvényben levő büntető jog hiányait mutatja ki, Beccaria 1763-ban ráállott a tervre s már 1764-ben megjelent a *Dei deuti e delle pene* című könyv, névtelenül.

A munka óriás feltűnést keltett, érthető ez oly időben, mikor a Rousseaura való egyszerű ezézés ily szavakra fakasztotta Fachinet-t: »E questo filosofo i Monsieur Rousseau; e questa é un empia bestemmia« mikor a kontrat social előbb a tiltott, utóbb a »túrt« könyvek közé tartozott s a magyar udvari kancellária a munkának még latin fordítását is elnyomta,**, A francziia encyclopaedisták, kik legsajátabb eszméiket ismerték fel benne, nagy örömmel fogadták; Morellet lefordította francziára, Voltaire és Diderot elmékedéseket *Commentaires*, írtak hozzá, s szerzőjét fényesen fogadták Párizsban,***; De dühös támadásokat is idézett fel, melyek a szerző személyét sem kímélték.

Azonban akadtak lelkes védelmezői is. Milano akkor osztrák birtok volt, de Maria Terézia és II. József császárok kormányzata a szellemi és anyagi jólét pártolása által legalább némileg kárpótolta az olaszokat az idegen uralom keserveiért. Beccaria személyesen is sokat köszönt ezen adminisztrációnak és különösen annak két tagjának: Kaunitz gróf kancellárnak és Firmian gróf milánói helytartónak. Utóbbi hatalmasan pártfogolta a műve miatt ellene támadt ellenségeskedések közben; előbbi pedig értesülvén, hogy Beccariát Oroszországba hívják, 1769-ben tanári állást eszközölt ki számára. Beccaria a hol csak teheti, a hála és magasztalás hangján emlékezik meg róluk, különösen Firmianról s »Ricerche intorno alia natura dello stile« című munkáját, mely 1770-ben jelent meg, neki ajánlotta.*) Ez azon »szelíd és felvilágosult kormányzat,« melyről előttünk levő művében oly melegen emlékezik meg.

Beccaria további élete ép oly csendesen folyt le, a milyen zajos volt főművének hatása. 1771-ben tagja lett a legfőbb közgazdasági tanácsnak (Consiglio supremo di Economia, melyből utóbb a Magistrato politico-camerale lett); e minőségét en szerkesztette a büntető codex reformjáról szóló azon emlékiratot, melyből fentebb idéztük a politikai bűncselekményekre vonatkozó darabot. II. József kormánya Olaszországban is sürgette a

sül libro intitolato dei Dei delitti e dellé pene,« Fachinei Angelo szerzetestől. Állítólag a velencei Tízest Tanács megbízásából íratott s 1765-ben névtelenül jelent meg.

*) Az ajánló levél, mely Beccaria helyzetére érdekes világot vet, le van nyomtatva *Amatiae Buccellati*, i. m. 159. l.

reformokat, de törekvései ott is az ismert akadályokra találtak: a helyi hatóságok mindenképen ellenök szegültek. A tortúrát, miután elvben már Maria Terézia megszüntette, csak 1784-ben sikerült eltörölni, a mikor új bírósági szervezet is létesült. *) A császár megindította az általános büntető reformot s erre bizottságot küldött ki, melynek előadója, József egyenes kívánságára, Beccaria lett. Midőn némely külön kérdések megvitatására albizottság alakítása látszott szükségesnek, Beccaria ebbe is megválasztatott. A halálbüntetés kérdésében természetesen nem volt egyetértés; a nézetárgyalatoknak megfelelően három emlékirat került a kormány elé, melyeknek egyikét Beccaria szerkesztette, kizárólag állam elleni cselekményekre ajánlván a halálbüntetés fenntartását.

Meghalt 1794 november 28-án.

Halála idején véres gyümölcsöket termettek az eszmék, melyeknek a jog terén oly ékesszóló hirdetője volt. Az emberi jogok mellett folyt harcz közben arcot cseréltek a humanitarius bölcselek utódai. Követők épúgy a hóhérra támaszkodtak, mint az »ázsiai zsarnokság«; mert a despotismus természete gyakoroltatik. A IV. ugyanaz marad, akár egy kényúr akár egy eszme nevében év brumaira 14-én a convent eltörölte a halálbüntetést, de csak a béke helyreálltával akarta életbe léptetni a törvényt, mintha igazolni kívánta volna Beccaria azon tételét, hogy a polgár halála szükségessé válhatik, midőn a nemzet elveszti vagy

*) *Amatie Buccellati*, i. m. 189. 1. Az egész kormányzat leírása olvasható *C a n t u-nál*, i. m. 206. sk. 11.

L

visszahódítja szabadságát, vagy anarchia idején, midőn a törvények helyét a fejtelenség foglalja el!

Milanóban a megrémült osztrák uralom szorosabbra fogta a kormányzat gyeploít. Beccaria nevével már akkor válhatatlan kapcsolatban voltak az eszmék, melyek halhatatlanná tették; ezeket pedig azon időben nem lett volna tanácsos ismételni. Ily viszonyok és a hadi zaj közepette alig emlékeztek meg e férfiú haláláról.

Azóta, részben könyvének hatása alatt, nagyot fordult a világ, s ma már emlékszobra előtt tisztelhetik a bölcselőt Milano látogatói. De ércznel marandandóbban hirdeti dicsőségét a *Büntett és büntetés* című munka, melyet most második áttételben vesz a magyar olvasó.

E fordítás a negyvenkét szakaszra osztott u. n. reformált szöveg után készült, a legpontosabbnak ismert Cesare Cantu-féle kiadás szerint. Természetes, hogy a dolgozatnál figyelemmel voltam nemcsak Császár Ferencz fordítására, hanem a nevezetesebb német és francia fordításokra és magyarázatokra is.

Budapesten, 1886. augusztus 28-án.

Dr. Tarnai János.

Az olvasóhoz.

Egy régi hódító nép törvénymarad ványai, melyeket ezerkétszáz évvel ezelőtt gyűjtetett össze egy konstantinápolyi fejedelem; melyekbe utóbb longobard szokások vegyültek, s melyeket magános, ismeretlen magyarázók tarkabarka könyvekbe foglaltak: ez azon eszmehagyomány, melyet Európa nagy részében ma is törvényeknek neveznek. A mily szomorú, ép oly általános tény ma is, hogy Carpzov egy véleménye, egy Clarus jelezte régi szokás, egy Farinacius által bösz tetszelgéssel gigondolt kín, képezik a törvényt, melyeket megnyugvással alkalmaznak azok, kik az emberek életét és sorsát aggódva tartoznának intézni. E törvényt, a legbarbárabb századok szüleményét, a büntetőjogi rendszert érdeklő részükben vizsgálja e könyv; a velők járó bajokat akarja feltárni a népjólét intézői előtt oly nyelven, mely nem a tudatlan, nyugtalan tömegnek szól. Az igazság bátor kutatása s a közönséges nézetektől eltérő ama függetlenség, melylyel e munka írva van, azon szelíd és felvilágosult kormányzatnak köszönhető, mely alatt e könyv szerzője él. A mi nagy, emberbarát uralkodóink kedve-

lik az igazságokat, melyeket a névtelen bölcselő erélylyel hirdet ugyan, de távol azon esztelen rajongástól, mely olyanokban támad kik erőszak és cselszövény ellen küzdenek. Hisz a ki korunk bajait összes körülményeik szerint tüzetesen vizsgálja, azt fogja találni, hogy azokért a régi időket illeti gúny és szemrehányás, de nem százdunkat és törvényhozóit.

A ki bírálattal akar megtisztelni, legelőbb is értse meg tehát e munka célját. Ha igaz, hogy az emberek inkább meghajolnak a meggyőződés, mint az erőszak előtt, s ha a szelídség és humanitás a kormányhatalom szószólói a nép előtt, akkor e munka célja nem a törvényes hatalom gyengítése, hanem annak erősítése. A jelen könyv ellen írt félreértő bírálatokat a fogalomzavar szülte, s ez arra kényszerít, hogy az értelmes olvasónak szóló elmélkedéseimet kissé félbeszakítva, egyszer mindenkorra útját álljam az ijedős buzgólkodók tévedéseinek és a roszlelkű irigység rágalmainak.

Az embereket irányzó erkölcsi és politikai szabályoknak három forrásuk van: Isten nyilatkozása, a természet törvénye, a társadalom tételes megállapodásai. A főcél tekintetében az első semmiképp sem hasonlítható a másik kettőhöz; de abban találkoznak, hogy mind a három a földi élet boldogságára vezet. A ki a harmadik forrás természetét vizsgálja, még nem zárja ki a másik kettőt. Sőt inkább; a miben az emberek a közös haszon vagy célszerűség kedvéért kifejezetten vagy hallgatag megállapodtak, azt minden egyéb tekintettől menten kell szemügyre venni, mert a másik két forrást, bár isteni eredetűek és örökösök, saját hibánkból ezerképen

megmásították a romlott emberi elmében a hamis változások és az erény és bűn felőli ingatag fogalmak. E gondolatot kell hogy elfogadja minden felekezet, minden erkölcsi rendszer; hisz kétségkívül dicséretes vállalkozás, a makacsokat és hitetleneket is engedelmességre készíteni azon okok iránt, melyek az embereket a társas életre bírják. Az erények és bűnök tehát háromfélék: vallásiak, természetiek és politikaiak. E fajoknak sohasem szabadna ellentétben lenniök; de az egyikből folyó következmények és kötelességek nem mindig folynak a többiekből is. A természet törvénye nem kívánja mindazt, a mit a vallásé; a tisztán társadalmi törvény nem követeli mindazt, a mit a természet törvénye. De fölötte szükséges felismerni azt, mi amaj megegyezésből, vagyis az emberek kifejezett vagy hallgatag szerződéseiből származik, mert itt van határa azon hatalomnak, melyet ember ember fölött a Legfőbb-Lény külön parancsa nélkül jogosan gyakorolhat. Nem kisebbitjük tehát a politikai erény fogalmát, ha változónak? mondjuk; a természeti erény fogalma mindig tiszta és látható volna, ha az emberi gyarlóság vagy szenvedély el nem homályosítaná; a vallási erény fogalma mindig egy és állandó, mert közvetlenül Isten nyilvánította ki és tartja fenn.

Tévedés volna tehát annak, ki a társadalmi egyezményt és következményeit tárgyalja, a természeti törvénnyel és a vallással ellenkező elveket tulajdonítani azért, mert emezekről nem szól. Tévedés volna azt ki a társadalmi állapotot megelőző háború állapotáról beszél, azzal vádolni, hogy e kifejezést Hobbes értel-

mében veszi, mint ha azelőtt nem létezett volna se kötelesség¹ se kötelem; holott azt az emberi természet megromlásából és a kifejezett törvény hiányából eredő ténynek kell tekinteni. Tévedés volna bűnül róni fel azon írónak, ki a társadalmi szerződés folyamányaival foglalkozik, hogy ama szerződés következményeit nem tekinti a szerződés előtt létezetteknek.

Isten és a természet igazságai lényegüknél fogva változhatatlanok és állandók, mert ugyanazon két tárgy egymáshoz! viszonya mindig ugyanaz; de az emberi avagy politikai igazság, mely nem más, mint a cselekvésnek a társadalom módosuló. állapotához való viszonyítása, változhatik a szerint, a mint e cselekvés a társadalomra nézve szükséges vagy hasznos, s ezen igazságot kellően felismerni nem is lehet másképp, mint a társadalmi alakulatok bonyodalmas és fölötté változékony viszonyainak elemzésével. Ha e lényegesen különböző elvek összezavartatnak, a közügyeket alig lehet helyesen megítélni. Az igazság és igazságtalanság határait a cselekmény benső jósága vagy roszasága szerint megállapítani a theologus feladatá; a politikai igazság és igazságtalanság feltételeit meghatározni a publicista dolga; de az egyik okoskodás nem árthat a másiknak, mert mindenki tudja, hogy a tisztán politikai erény mennyire alsóbbrendű az Istentől származó változhatatlan erénynél.

Ismétlem tehát: a ki bírálataival akar megtisztelni, ne azon kezdje, hogy erényt vagy vallást romboló elveket fog reám, mert kimutattam, hogy ily elveket nem vallok, s a helyett, hogy hitetlenek vagy lázadónak állít, iparkodjék bebizonyítani, hogy rász logikus, oktalan

politikus vagyok; de ne ijedjen meg az emberiség érdekét védő minden javaslattól; győzzön meg arról, hogy tételeim haszontalanok, vagy politikailag káros következményűek; mutassa ki a régi rendszer előnyeit. A »Note ed osservazioni« című dolgozatra adott válasszommal nyilvános tanúságot tettem vallásomról és fejedelmem iránti hűségemről. További hason iratokra felelnem fölösleges volna. De a ki tisztességes embernek való illedelemmel és annyi tudománnyal fog írni, hogy a legegyszerűbb igazságok bizonyításától fel leszek mentve, az nemcsak feleletre késznek, hanem az igazság békésbarátjának is fog találni.

I. §.

Bevezetés.

Az élet legfontosabb ügyeinek intézése rendszerint oly emberek köz napi belátására vagy tetszésére van bízva, kiknek érdeke megakadályozni azon bölcs törvények létesülését, melyek köztulajdonná tennék a jólétet s útját állanák azon törekvésnek, mely minden tehetőséget és boldogságot az egyik oldalon, — minden nyomort és gyámoltalanságot a másik oldalon halmozván össze, a jólétet néhány kevés emberre szorítaná. Csak ha az élet és szabadság legfontosabb kérdéseiben ezer meg ezer tévedésen mentek keresztül; csak miután kimerültek a végtelen szenvedésekben: akkor gondolnak az emberek a nyomasztó bajok orvoslására; csak akkor látják át a legvilágosabb igazságokat, melyeket épen egyszerűségüknél fogva nem vesz észre a közönséges elme, mely a dolgok elemzéséhez nem szokva, darabonként, inkább hagyományosan mint gondolkodva fogadja a benyomásokat.

Üssük fel a történelem könyvét és látni fogjuk, hogy a törvények — melyek pedig szabad emberek közötti

szerződések, vágy legalább azoknak keltene lenniök — többnyire néhány kevés ember szenvedélyeinek eszköze vagy véletlen és niuló szükségletek szüleménye voltak; nem az emberi természet nyugodt vizsgálója alkotta, ki azon törekvéstől vezéreltetve, hogy minél több ember minél nagyobb boldogságban részesüljön, valamely embertömeg tevékenységét egy célra irányozta volna. Boldogok azon igen gyér nemzetek, melyek nem várták be, hogy az emberi változások és viszontagságok lassú menete rettenetes nyomorúságon át nyisson utat a jónak, hanem bölcs törvényekkel siettették az átmenetet; és az emberiség háláját érdemelté ki azon bölcselő, kinek bátorsága volt, lenézett tanulószobája rejtekéből a hasznos igazságoknak első sokáig terméketlen magvait szórni a tömeg közé. A maga valóságában lőn felismerve á viszony, mely a fejedelmet alattvalóihoz és a nemzeteket egymáshoz főzi; a sajtó útján közbirtokká lett bölcséleti igazságok élénkebbé tették az érintkezést; okos emberekhez egyedül'illő és méltó, békés versenyre keltek a nemzetek. E sikereket műveit korunknak köszönjük. Azonban igen kevesen vizsgálták a büntetések kegyetlenségét, a bűn, vádi eljárás hiányosságát, a törvényhozás azon részeit, melyek a mily fontosak, ép annyira elhanyagolvák majdnem egész Európában; igen kevesen vállalkoztak arra, hogy az alapelvekre menvén vissza, lerombolják a századok halomra gyűlt tévedéseit; hogy legalább azon erővel, melyet az igazság ismerete nyújt, mérsékeljék korlátlan folyásában azon vészes irányú hatalmat, mely eddig a hideg kegyetlenség törvényesi-

tett mintaképe volt. Pedig a kaján tudatlanság és a szívtelen gazdagság tehetetlen áldozatainak sóhaja; a be nem bizonyított vagy képzelt büntetésekre pazarul, szükség nélküli kegyetlenséggel mért büntetések; a tömlöczök rondasága és borzalmi, melyeket csak fokoz a bizonytalanság, a nyomorultak e legnagyobb gyötrelme: mindez felrázhatta volna azon tisztviselőket, kiknek hivatása az emberek elméit irányozni.

A halhatatlan Montesquieu csak futólag siklott el e kérdéseken. Az igazság oszthatatlansága arra kényszerített, hogy e nagy férfiú fényes ösvényén haladjak; de a gondolkodó emberek, kiknek írok, meg tudják különböztetni az én nyomdokaimat az övéitől. Boldog volnék ha, miként ő, ki tudnám érdelmi az ész ismeretlen és békés híveinek zajtalan háláját; ha felkölthetném amaz édes helyeslést, melylyel az érző szívek az emberi érdekek támogatását viszonozzák!

A rendszeresség azt kívánná most, hogy a büntet* tek különböző neveit és megtorlásuk módját adjam elő; de azoknak idő és hely szerint változó tartalma nagyon untató részletezést tenne szükségessé. Elég lesz a legáltalánosabb elvekre, a legveszedelmesebb és legközöségesebb tévedésekre utalnom, hogy megczáfoljam mind azokat, kiknek téves szabadságszeretete az anarchiát óhajtaná meghonosítani, mind azokat, kik klastromszerő szabályosságra akarnák kényszeríteni az embereket.

De milyen büntetések felelnek meg az egyes bűntetteknek?

Igazán *szükséges és hasznost* a társadalom biztonsága és rendje érdekében a halálbüntetés?

Igazságos a a kínpad, a kínvallatás? Előmozdítják-e a törvények *czélját*?

.. Mikép lehet a büntetteket legjobban megelőzni?

Minden, időben egy és ugyanazon büntetés cél-szerű-e?

Milyen befolyása van a büntetésnek az erkölcsökre?

E kérdések matematikai pontosságú megfejtést érdemelnek, hogy ne állhasson meg előtte sem a ködös sophisma, sem a csábító ékesszólás, sem a félénk kételkedés. Ha más érdemem nem volna, mint hogy Olaszországnak először mutattam be valamivel világosabban azt, a mit más nemzeteknek megírni bátorságuk volt és a minék válósításához hozzá fogtak: már ez is boldoggá tenne. De ha az emberiség és a megdönthetetlen igazság jogait hirdetve ahhoz járultam, hogy a zsarnokságnak és az époly veszedelmes tudatlanságnak csak egy áldozata is kiszabadul a halálos vonaglás kínjaiból, akkor egyetlenegy ártatlan ember áldásában és könyebben vigaszt találnék a tömeg lenézéséért.

2. §.

A büntetés eredete. A büntetés jogra.

Az erkölcs-politikától nem várhatunk tartós sikert, ha az az ember elévülhetetlen érzelmein nem alapszik. A mely törvény ezektől eltér, mindig ellentálással fog találkozni, s ez végre is győzedelmeskedik, amint a

legkisebb erő, ha szakadatlanul működik, legyőzi a testek legerősebb mozgását.

Vizsgáljuk az emberi szívet s megtaláljuk benne a fejedelem büntetési jogának valódi alapját. Ingyen, a közjó kedvéért, egy ember sem mondott le szabadságának egy részéről; az ilyen ábrándnak csak regényben van helye. Ha lehetne, mindegyikünk azt akarná, hogy a többieket kötelező szerződés őt ne kösse; minden ember magát tekinti a világ összes viszonyai központjának.

Az emberi nem szaporodása, mely magában csekély ugyan, de mégis sokkal nagyobb, semhogy a meddő, műveletlen: természet a folyton bonyoluló szükségleteknek eléget tehetne: ez egyesítette az első vadember reket. Az első egyesüléseket szükségkép továbbiak követték, hogy az előbbiekkal megbirkózhassanak; s így a háború állapota a személyekről átment a nemzetekre.

A törvények azon szerződések, melyekkel a független és magános emberek — megunván a folytonos háború állapotát és a bizonytalanságánál fogva értéktelen szabadságot — társaságba, léptek. Feláldozták szabadságuk egy részét, hogy maradékát bizton és nyugalomban élvezhessék. Azon szabadságrészek, melyeket az egyesek az összeség érdekében feláldoztak, alkotják a népfensőséget, melynek törvényes letéteményese és kezelője a fejedelem. De nem volt elég e letéteményt megalkotni: még is kellett azt védelmezni az egyének bitorlása elleni mert ezek mindig azon vannak, hogy a letétből ne csak a maguk részét kapják, hanem a többiekét is bitorol-

hassák. Érzéki indokokra volt szükség; nehogy az emberek hatalmaskodó hajlama a régi chaosba sülyeszthesse vissza a társadalom törvényeit. Ezen érzéki indokok: a törvényszegők ellen megállapított büntetések. *Érzéki indokokról* szólok, mert a tapasztalat mutatja, hogy a tömeg nem tógád el állandó magaviseleti szabályokat, nem bír ellentállani a természeti és az erkölcsi világban egyaránt uralkodó feloszlás általános törvényének, hacsak oly indokokból nem, a melyek közvetlenül hatnak az érzésekre; és folyton elméje előtt lebegnek, ellensúlyozván a közjó ellen irányuló egyéni indulatok hatalmi elnyomását. Azon szenvedélyeket, melyeket a Szemünk előtt álló dolgok, élénk benyomása keltett, nem fékezhetni tartósan sem ékes beszéddel, sem nagy szólamokkal, de, még a legfényesebb igazsággal sem.

Tehát a; szükség kényszerítette az embereket egyéni szabadságuk részbeni megszorítására; tehát kétségképen, hogy minden ember csak lehető kis részt akart a közletétbe tenni, annyit, amennyivel másokat arra késztet, hogy megvédelmezzék. E lehető legkisebb, részek összege képezi a büntetés jogát; a mi ennél több van benne, az már nem igazság, hanem visszaélés; nem jog, hanem tény,*) A mely büntetés nagyobb,

*) Megjegyzendő, hogy a **Jog** kifejezés nem ellentéte az **Erő-nek**, hanem az első inkább módosítása a másodiknak, oly módosítása, mely a többségnek leghasznosabb. **Igazság** alatt pedig nem értek mást, mint 3 külön érdekek összetartására szükséges képeset, mely nélkül ezen érdekek az ősi társtalanság állapotába hullanának szét., Az **Igazság** szónál nem szabad valamely egyéni dologra gondolni, milyen a természeti erő vagy a létező lény. Nem más az, mint,

mint a közjólét fentartásának szüksége, az természeténél fogva igazságtalan; a büntetések annál igazságosabban, minél szentebb és sérthetlenebb mellettök a személyes biztonság, s minél nagyobb szabadságot enged a fejedelem az alattvalóknak.

3. §.

Folyományok.

Ezen elvek első folyománya az, hogy csak a törvény szabhat a bűncselekményekre büntetést és hogy e hatalom nem illethet mást, mint a törvényhozót, ki a társadalmi szerződés útján egyesült egész társadalmat képviseli. Tisztviselő, ki a társadalom tagja, jogosan nem róhat büntetést ugyanazon társadalom egy másik tagjára; s miután a büntetéssel a törvényes határon túlmenni annyi, mint a jogos büntetést egy másikkal megtoldani: sem a buzgalom, sem a közjó nem szolgálhat a tisztviselőnek okul arra, hogy a vádlott polgár törvényes büntetését súlyosítsa.

A második folyomány az, hogy a fejedelem, ki magát a társadalmat képviseli, csak általános, minden tagot kötelező törvényeket alkothat, de semmikép sem Ítélni a fölött, hogy fenforog-e valamely esetben a

az emberi gondolkozás egy módja s e gondolkozásmódnak végtelen befolyása van minden egyes ember boldogságára; époly kevésbé értem alatta azon másik igazságot, mely Istentől származik a a jövő élet büntetésével és jutalmaival áll közvetlen kapcsolatban.

társadalmi szerződés megsértése; mert így a nemzet kétfelé oszolnék: a fejedelem által képviselt egyik rész állítaná, a vádlott citál képviselt másik rész tagadná a szerződés megsértését. Harmadik személynek kell tehát ítélni a tény valósága fölött. Azért van szükség olyan tisztviselőre, kinek végleges ítélete csak egyes tényeket állít vagy tagad.

A harmadik folyomány az, hogy ha csak annyi is bebizonyodnék, miszerint a büntetés kegyetlensége szükségtelen, bár a közjóval és a büntettek megelőzésének céljával közvetlenül nem ellenkezik: a kegyetlenséget így is tiltja nemcsak a művelt ész, mely kegyeltes hajlamokat szül, s mely inkább akar boldog emberek, mint gyáva vadságban forrongó szolgasereg fölött uralkodni, — hanem az igazság és a társadalmi szerződés természete is.

4. §.

A törvények magyarázata.

A negyedik folyomány az, hogy a bírót, épen mert nem törvényhozó, nem illetheti a büntető törvények magyarázásának joga sem. A bíró nem őseinktől vette a törvényt, mint családi hagyományt és végrendeletet, melylyel szemben az utódok csak engedelmességre gondolhatnak, hanem veszi azt az élő társadalomtól vagy annak képviselőjétől, a fejedelemtől, mint a jelenlegi közakarat végzeményének törvényes örétől; nem valami

régi eskü teszi reá nézve a törvényt kötelezővé*) (ez semmis és igazságtalan volna, semmis: mert a még születendők akaratát kötné még; igazságtalan: mért a társas állapot helyett az akarat nélküli csorda helyzetébe hozná az embereket), hanem kötelezővé teszi egy hallgató vagy kifejezett eskü, melyet az élő alattvalók közakaratilag tettek a fejedelemnek, mint szükséges féket a külön érdekek belforrongásának kormányzására és korlátozására. Ez a törvény uralmának természetes, tényleges alapja.

Ki lesz tehát a törvény jogos magyarázója? A fejedelem-e vagyis a jelenlegi közakarát letéteményese? avagy a bíró, kinek egyedüli hivatása azt vizsgálni, hogy ez vagy amaz ember cselekedett-e valami törvényellenest vagy nem?

A bírónak a büntett megítélésénél rendes syllogis-ir.ust kell alkalmazni, melynek majora az általános törvény, minora a cselekmény törvényessége vagy törvényellenessége conclusiója * a felmentés vagy büntetés.

*) A szerződés, mely természeténél fogva kétoldalú, nemcsak az egyes tagokat köti a társadalomhoz, hanem a társadalmat is az egyesekhez kötelezettség, mely a tróntól a viskóig tejjed, s mely a legnagyobb embernek épúgy szól, mint a legalacsonyabbnak, nem jelenthet mást, mint hogy közös érdek, a többségnek hasznos megái lapod ásókat tisztelben tartani.

E szó »kötelesség«. azok közé tartozik, melyek sokkal gyakrabban fordulnak elő az erkölcsstanban, mint bármely más tudományban; nem valamely fogalmat jelöl, hanem egy okoskodási láncolat rövidített megnevezése. Ha fogalmat kerestek a kötelesség szóban, azt nem fogjátok megtalálni; de csináljatok észteni műveletet és megértitek s meg fogtok értetni.

Mihelyt a bíró akár kénytelenségből akár önkényt csak két syllogismust is használ, már tere van a bizonytalanságnak.

Nincs veszélyesebb dolog, mint azon általánosan elfogadott szabály, hogy »a törvény szellemét kell keresni.« Így vélemények áradatától ostromolt gát lesz a törvényből. Ezen igazságot én kétségtelennek tartom, bár paradoxonnak tekinti a köznapi elme, mely jobban érzi az apró, de jelenleges bajt, mint a népbe oltott hamis elvek távoli, de vészes következményeit. Ismereteink és összes eszméink kölcsönös kapcsolatban állanak; minél bonyodalmasabbak, annál, számosabb út vezet oda és vissza. Minden embernek megvan a maga felfogása, s ez különböző időkben különböző. A törvény szelleme tehát a bíró jó vagy rossz logikája, jó vagy rossz emésztése szerint alakulna; attól függne, hogy mennyire szenvedélyes, miképen bírja bajait, mily viszonyban áll a sértett félhez, szóval: többé-kevésbé szenvedélyes voltától, a bíró és a károsult közötti viszonytól és mindazon apró tényezőktől, melyek az ember hullámozó lelkületében a dolgok látását megváltoztatják. Azért gyakran tapasztaljuk, hogy a polgár sorsa változik, a mint ügye az egyik bíróságtól a másikhoz kerül, és hogy a bíró hamis okoskodása vagy pillanatnyi szeszélye, mely törvényes magyarázatnak veszi az elméjében megforduló minden zavaros nézetsorozat eredményét, játszik a nyomorultak életével. Azért látjuk, hogy ugyanazon bíróság különböző időben különféle képen bünteti ugyanazon cselekményt; mert nem a törvény állandó és szilárd szavait, hanem a tévedő és ingatag magyarázatot nézi.

A büntető törvény betűjének szigorú alkalmazásukért eredő bajokat hasonlítani sem lehet azon zavarokhoz, melyek az értelmezésből származnak. Ily pillanatnyi baj csak a törvény bizonytalan szavainak könnyű és szükséges kiigazítására fog vezetni, de nem ad tért az okoskodás ama vészes féktelenségének, mely önkényes, olcsó vitakérdéseket támaszt. Ha a világos törvénykönyv, melyet szószerint kell alkalmazni, a bírónak nem enged más hatáskört, mint a polgárok cselekményeinek vizsgálatát és annak megítélését, váljon az írott törvénynek megfelelnék-e vagy nem; ha a jog és jogtalanság mértéke, mely a tudatlan és a bölcs polgár cselekményeinek egyaránt szükséges irányzója, nem vita, hanem ténykérdés: akkor a polgárok fölött nem uralkodik sok apró kényúr, kiknek zsarnoksága annál keményebb, minél közelebb áll az elnyomó a szenvedőhöz, s mely veszélyesebb mint az egyes ember önkénye, mert a sokfejű despotismust csak az egyéni despotismus orvosolhatja s mert a kényúr kegyetlensége nem saját erejével, hanem az akadályokkal arányos, így támad a polgároknak az önbiztonság azon érzete, mely jogos, mert az emberi társulat célja, és hasznos, mert a polgárok a törvénytelen cselekedet következményeit pontosan kiszámíthatják. Igaz ugyan, hogy bizonyos független szellemre tesznek szert, de ez nem törvénybontó és nem fordul a legfőbb kormányzók ellen, hanem csak azokat támadja, kik az erény szent nevét merték tulajdonítani a gyávaságnak, mely önző, szeszélyes nézeteik előtt meghajol. Az itt kifejtett elvek nem fognak tetszeni azoknak, kik jogot

alkottak maguknak abból, hogy a felettük levő zsarnokság csapásait saját alárendeltjeikre hárítsák át. A legnagyobb veszélytől kellene tartanom, ha a kényúri szellem összeférne az olvasási hajlammal.

5. §.

A törvények homályossága.

Amilyen baj a törvények magyarázata, ép olyan baj kétségtelenül a törvények homályossága is, hisz ez teszi szükségessé a magyarázatot. Legnagyobb lesz e baj akkor, ha a törvények oly nyelven írvák, melyet a nép nem ért, s ez így néhány embertől lesz függővé, mert segítség nélkül nem képes megtudni, mi sors érheti testét vagy szabadságát; oly nyelven, mely egy szent és nyilvános könyvet úgyszólván magános és házi tulajdonná tesz.

Minél többen értik és forgatják a törvények szent könyvét, annál kevesebb lesz a büntett; mert bizonyos, hogy a büntetések ismeretlen és bizonytalan volta támogatja a szenvedélyek kísértő szózatát. Milyeneknek kell tartanunk az embereket, ha meggondoljuk, hogy a művelt és felvilágosodott Európa jó része konokul ragaszkodik e szokáshoz!

Az utóbbi elmékedéseknek egyik folyamánya az is, hogy írott jog nélkül a társadalomnak soha sem lesz szilárd kormányformája, olyan, mely erejét néma társadalom egyes részeiből, hanem az összeségből meríti és mely-

ben a csupán közakarattal módosítható törvények a külön érdekek tusájában meg nem romlanak. A gyakorlat és az ész bizonyítják, hogy az emberi hagyományok hitelessége és biztonsága annál kisebb, minél távolabb vannak forrásuktól. Hogyan daczoljanak a törvények az idő és a szenvedélyek ellenállhatatlan erejével, mikor a társadalmi szerződésről nincs maradandó emlék?

Ebből látható, milyen hasznos dolog a sajtó, mely nem egyeseket, hanem a népet teszi a szent törvények letéteményesévé; látható, mennyire eloszlatta az ármány és cselszövény sötét szellemét, mely szétfoszlik a tudomány és világosság fénye előtt, s mely iránt a sötétség emberei lenézést fitogtatnak ugyan, de melytől tényleg rettegnek. Ez az oka, hogy csökkentek Európában ama súlyos büntettek, melyek őseinket majd kény urakká majd rabszolgákká tették. A ki a két három század előtti időket korunkkal hasonlítja össze, láthatja, hogy a fényűzés és a puha erkölcsök öléből a legnemesebb erények születtek: a humanitás, a jótékonyosság, az emberi tévedések iránti türelmetesség; láthatja, milyen állapotot hozott létre az, a mit helytelenül ősi egyszerűségnek és hűségnek neveznek. Az emberiség kegyetlen babona alatt görnyed; néhány ember kapzsisága és dicsvágya vérrel szennyezi a királyok kincstárait és trónjait; titkos ármány, nyilvános mézszárlás; minden nemes a népnek egy-egy kény ura; az evangéliumi igazság szolgálói vértől párolgó kezekkel nyúlnak naponta a szelídség Istenéhez: mindezt nem a mi világos korszakunk műveli, melyet némelyek romlottnak neveznek.

A letartóztatás.

A társadalom célját, a biztonság érzetét, sérti azon általánosan elfogadott, de hibás intézmény, hogy a törvényt végrehajtó tisztviselő belátása szerint foghatja el a polgárt, ellenségét semmis ürügyek alatt megfoszthatja szabadságától, barátját a bűnösség legerősebb gyanúja mellett is büntetlenül hagyhatja. A letartóztatás abban különbözik a többi büntetésektől, hogy szükségkép a bűncselekmény megállapítása előtt alkalmaztatik; de e sajátzerű jellege nem törli el azon másikat, hogy csakis a törvény határozhatja meg, mely esetekben érdemel az ember büntetést. A törvény fogja tehát a büntett azon gyanujeleit megállapítani, melyek mellett a bűnöst letartóztatni, vizsgálat és büntetés alá vonni lehet. A közhír, a szökés, a bíróságon kívüli beismerés, a bűntárs vallomása, a fenyegetés, a sértettel való állandó ellenségeskedés, a corpus delicti és hasonló jelek elegendők arra, hogy a polgár letartóztassák. De e bizonyítékokat a törvény határozza meg, ne a bíró, kinek rendelkezései, ha nem arra szorítkoznak, hogy a köztörvényt az esetre alkalmazzák, mindig veszélyeztetik a polgári szabadságot. Minél enyhébbek a büntetések, minél kevesebb a börtönökben a kín és az éhezés, minél több könyörület és emberi érzés hatol be a vasajtókon, meghódítván az igazság kérlelhetlen, kemény szolgálait,

annál gyengébb bűnjelekkel fogja beérhetni a törvény a letartóztatásnál.

A büntettel vádolt, börtönre vetett, de felmentett emberen nem szabadna hogy a becstelenség bármi foltja maradjon. Hányszor megtörtént, hogy a súlyos büntettekkel vádolt, de utóbb ártatlannak bizonyult ró* maiakat tisztelettel környezte és hivatalokkal tüntette ki a nép! És miért oly egészen más ma az ártatlan vádlott helyzete? Mert azt tartja a közvélemény, hogy a mai büntető rendszerben több * a hatalom és a z erőszak, mint az igazság; mert vádlottak és elítéltek válogatás nélkül ugyanazon sötét börtönbe kerülnek; mert a vizsgálati fogság inkább büntetés, mint őrizet; és mert a polgári hatalom, mely a törvényt védi, el van választva a külhatalomtól, mely a trónt és nemzetet oltalmazza, holott egyesítve kellene lenniök. Ha ez nem volna így, a törvény, mint közös alap, egyesítené a külhatalmat a bíróival, a nélkül hogy amaz közvetlen uralmat gyakorolna az utóbbi fölött, s azon tekintély, melyet a pompa és a fény a katonai testületnek ad, eltávolítaná a becstelenséget, mely, mint minden népérzelem, inkább a külső, mint a lényeg után indul; amint látjuk is, hogy a közvélemény a katonai fogházat nem tekinti oly meggyalázónak mint a bíróságit. A népben, a szokásokban és a törvényekben, melyek mindig több mint egy százzal mögötte állanak a nemzet mindenkori felvilágosodásának, folyton él még északi vadász-őseink szelleme és vad gondolkozása.

Gyanúbizonyíték és bírói eljárás.

Van egy általános szabály, melylyel valamely tény bizonyosságát, például a bűnjelek erejét, nagyon jól ki lehet számítani. Ha a tett bizonyítékai összefüggők, vagy is ha az egyik bűnjelet csak egy másik bűnjel bizonyítja: akkor a cselekmény valószínűsége annál kisebb, minél több bizonyíték hozatik fel; mert azon tények, melyek a megelőző bizonyítékok erejét csökkentik, a következőkét is gyengítik, fia a cselekmény valamennyi bizonyítékai egyetlen egy bizonyítékon sarkalnak, akkor a bizonyítékok száma se nem fokozza se nem csökkenti a cselekmény valószínűségét, mert összes értékük azonos azon egy bizonyíték értékével, a melytől függnek. Ha a bizonyítékok egymástól függetlenek, vagyis ha a bűnjelek nem önmaguk által hanem egyéb-kép bizonyítvák: akkor a tett annál valószínűbb, minél több a bizonyíték; mert, ha az egyik bizonyíték hamisnak nyilvánul is, ez nem érinti a másik bizonyítékot. Valószínűséget említek, bár bűncselekményekről van szó, melyeket csak úgy lehet büntetni, ha bizonyosak. Azonban ez nem fog képtelenségnek tetszeni, ha meg-gondolják, hogy az erkölcsi bizonyosság szorosan véve nem egyéb mint valószínűség, melyet bizonyosságnak nevezünk, mert minden józan ember szükségkép annak veszi egy minden elmélkedésnél régibb, kényszerű

szokás folytán, mely nélkül az emberi tevékenység megakadna; a bűnösség kimondásához tehát azon bizonyosság kívántatik, mely életünk legfontosabb cselekményeinél vezérli elhatározásunkat. A büntett bizonyítékai teljesekre és nemteljesekre oszthatók. Teljeseznek azokat nevezem, melyek mellett ki van zárva annak lehetősége, hogy az illető egyén bűnös ne legyen; nemteljeseznek azokat nevezem, melyek e lehetőséget ki nem zárják. Az elsők közül egy is elég az elítélésre, az utóbbiak közül annyi kell, hogy teljes bizonyíték váljék belőlük; más szóval, ha a bizonyítékok egyenként nem is zárják ki az ártatlanság lehetőségét, de egy alanyban való találkozásuk mellett lehetetlen, hogy ez bűnös ne legyen. Megjegyzendő, hogy azon nemteljes bizonyítékok, melyeket a vádlott megerősíthet, teljessé válnak, ha e kötelességét elmulasztja. De a bizonyítékok ezen erkölcsi csalhatatlanságát könnyebb érezni, mint pontosan meghatározni. Azért nézetem szerint az a legjobb törvény, mely nem nevezés, hanem sors útján rendel ülnököket a főbíró mellé, mert e kérdésben biztosabb a tudatlanság, mely érzés szerint ítél, mint a tudomány, mely okoskodik. Ha a törvény világos és határozott, a bírónak nincs más teendője, mint a tényt megállapítani. A bizonyítékok felkutatásához tehetség és ügyesség kell, az ebbeli eredmények előterjesztéséhez világosság és szabatosság szükséges; de magának az eredménynek megítéléséhez nem kell más, mint egyenes, köznapi józanság, és ez ritkábban téved, mint a bűnhajhászathoz szokott bíró tudománya, ki mindent azon mesterséges rendszer alá foglal, melyet elsajátított. Boldog a nép,

melynek joga nem tudomány! Nagyon bölcs törvény az, hogy minden ember fölött hason állásúak ítéljenek, mert a hol a polgár szabadságáról és sorsáról van szó, ott hallgassanak azon érzelmek, melyeket az egyenlőtlenség szül; ezen ítéletre nem folyhat be sem a fölény, melylyel a jobb sorsú a szegényre tekint, sem a bosszúság, melylyel az alsóbb rangú a magasabb állásúra néz. Ha pedig harmadik személyt sért a büntett akkor a bírának fele részben a vádló tt, fele részben a sértett fél állásából kellene vétetniök; így egyensúlyba helyeztetvén a magánérdekek, melyek akaratlanúi is valótlán színben mutatják a dolgokat, csak a törvény és igazság szólanak. Igazságos rendelkezés az is, hogy a vádlott bizonyos határig kizárhassa azokat, kiket aggályosaknak tart; ha vádlott bizonyos időn belül akadálytalanúi élhet e joggal, olyan színe lesz a dolognak, mintha önmaga mondotta volna ítéletét. Az ítélethozatal és a bizonyítás nyilvános legyen, mert a közvélemény, a társadalomnak talán egyedüli összetartója, fékezi a hatalmat és a szenvedélyt; a nép pedig mondhassa: Nem vagyunk szolgák, van oltalmunk. Ezen tudat bátorságot szül, mely a valódi érdekét ismerő fejedelem előtt felér a hódolattal. Nem sorolom fel az ilyenmú intézmények további részleteit és biztosítékait; ha mindent el kellene mondanom, nem mondtam volna semmit.

A tanúkról.

Minden jó törvényhozásnak nevezetes része a tanúk hitelének és a bűnbizonyítékoknak szabatos meghatározása. Tanú lehet minden rendes eszű vagyis olyan egyén, a ki bizonyos összefüggésben gondolkozik és olykép észlel mint a többi emberek. Hitelének helyes mértéke egyedül az, hogy van-e érdeke az igazat megvagy meg nem mondani. Azért nem állhat meg azon indok, mely a nőket gyengeségük miatt kizárja; nevetéses az elítélteknél a jogi halálra a természeti halál következményeit alkalmazni; értelmetlen a becstelenség bélyege, ha a becstelennek nincs oka hazudni.

A szavakkal üzött visszaélések között, melyek nem csekély befolyással voltak az emberi ügyekre, nevezetes helyet foglal el az, hogy az elítélt ember vallomása semmis és hatálytalan. Ő *polgári halott* — így szólnak komolyan a jogász-peripatetikusok — a *halott* pedig cselekvésre nem képes. Ezen üres metaphora sok emberáldozatba került már, s igen gyakran volt komoly vita tárgya, vajjon az igazságot alá kell-e rendelni a törvénykezés alakosságainak. Ha az elítélt vallomása a jogszolgáltatás menetének megakasztására nem czéloz, miért ne adjunk — a nyomorult bűnös érdekében, de az igazságra való tekintetből is — még ítélet után is alkalmas határidőt arra, hogy a cselekmény természetét módosító

körülmények felhozása által akár önmagát akár mást új ítélettel igazolhasson? Az alakiságok és ünnepélyességek szükségesek az igazságszolgáltatásban, nemcsak azért, mert így mi sem marad a tisztviselő önkényére bízva, hanem azért is, mert a szilárdság, a rend, a nyugalom és az önzetlenség világában mutatják a népnek a törvénykezést; továbbá azért, mert az emberekre, kik a szokás utánzói és rabjai, jobban lehet hatni az érzelmekre, mint az ész útján. De nagyon veszedelmes volna e törvényes alakiságokat olyképp szabni meg, hogy gátolják a valóság kitudását, mert az igazság néha nagyon is egyszerű, néha túlságosan bonyolódott lévén, bizonyos külső fényre szorul, hogy a tudatlan tömeget -meghódítsa.

A tanú hitelessége immár annál csekélyebb, minél nagyobb ellensége vagy barátja a vádlottnak, vagy minél közelebb viszonyban áll hozzá. Egy tanúnál több kell, mert ha az egyik ember állít, a másik tagad, akkor nincs bizonyosság, és az ártatlanság védelme áll elő, melyre mindenki hivatkozhatik. A tanú hitelessége annál csekélyebb, minél borzasztóbb a büntetett*) és minél

*) A criminalistáknál a tanúvallomás hitele annál nagyobb, minél súlyosabb büntettről van szó. Kőkemény szabályuk, melyet kegyetlen ostobaság sugalmazott, így szól: *In atrocissimis leviores conjecturae sufficiunt, et licet judici jura transgredi.* Lefordítom, hogy lássák Európa népei ama számtalan, kivétel nélkül esztelen tételek egyikét, melyeknek szerzői, úgyszólván a népek tudtán kívül, uralkodnak; *A leg-súlyosabb büntetteknel* (tehát a legkevesébb valószínűeknél) *a csekélyebb gyanú is elégséges s a bíró túlteteti magát a jogon.* A törvényhozás esztelenségeinek kútfeje gyakran a félelem, az emberi fonákságok főforrása, A törvényhozók — ilyenek azon jogászok, kiket a sors mindenek bírá-

kevésbé valószínűek a körülmények. Ilyen például a boszorkányság és az ok nélküli kegyetlenkedés. Az bűnvád esetén valószínűbb, hogy több ember — együgyű képzelődésből vagy üldözési hajlamból — valamely hazugságban találkozik, mint az, hogy valaki oly hatalmat gyakorol, milyent Isten nem adott senkinek, vagy legalább a teremtett lényektől elvont. Hasonlóképp áll a dolog a második vád esetén; mert az ember csak érdekéhez, gyűlöletéhez vagy félelméhez mérten kegyetlenkedik. Az emberben sajátképen nincs indokolatlan érzélem; mindig az érzékeire gyakorolt benyomások szerint érez. A tanú hitelességét néha csökkentheti az is, hogy valamely különszeru társaság tagja, melynek elvei és szokásai vagy nem általánosan ismertek vagy a közönségesektől eltérők. Az ilyen emberben nemcsak saját szenvedélyei működnek, hanem másokéi is.

Vége majdnem semmi hitelt sem érdemel a tanú, midőn szavak képezik a vád tárgyát; mert a hang, a mozdulat, mindaz, a mi a szavaknak tulajdonított értelmet megelőzi vagy követi, annyira megváltoztatja, módosítja az ember mondásait, hogy majdnem lehetetlen azokat épen úgy ismétetni, a hogy hangzottak. Továbbá

ivá tett, megengedvén nekik, hogy érdekelt, bérencz írókból az emberi élet irányzói és törvényhozóivá legyenek — megijedvén attól, hogy néhány ártatlan elítéltetett, a jogszolgáltatást számtalan oly alakiságokkal és kivételekkel tömték meg, melyeknek pontos megtartása mellett az anarchia bátran ülhetne az igazság trónjára; azután megijedtek néhány súlyos, nehezen bizonyítható büntettől, s most azt hitték, hogy mellőzniük kell a maguk alkotta alakiságokat; így majd nyughatatlan despotismustól, majd asszonyi félelemtől vezéreltetve, a komoly jogszolgáltatást játékká tették, melyben a véletlennek és az ármánynak jutott a főszerep.

az erőszakos és szokatlan cselekmények, a milyenek az igazi büntettek, nyomokat hagynak körülményeik tömegében és eredményeikben; minél több ily körülmény hozatik fel bizonyítékul, annál több védelmi eszköze van a vádlottnak. De a szó csak a hallgatók emlékezetében marad meg, ez pedig többnyire megbízhatatlan és gyakran csalékony. Sokkal könnyebben lehet tehát valótlant mondani az ember szavairól, mint tetteiről.

9. §.

A titkos vád.

A titkos vád kétségkívül káros intézmény, de hagyományos, és némely ország szervezetének hiányai mellett nem is nélkülözhető. Az ilyen szokás hazuggá, álnokká teszi a népet. A kiben kémet gyanítunk, abban ellenséget látunk. Az emberek végre is hozzá szoknak érzelmeik palástolásához és a mások előtti titkolódzás szokása végre önmaguk előtti titkolódzáshoz szoktatja őket. Jaj nekik, ha ennyire jutottak! Világos, szilárd vezérelvek nélkül, hányatva és ingadozva tévelyegnek a vélemények széles tengerén; egyedüli gondolatuk az ólálkodó szörnyetegek elleni védekezés lévén, a jövő bizonytalansága elkeseríti jelenüket; nélkülözvén a nyugalom és biztonság tartós örömeit, csak szórványos, hevenyészve és rendetlenül élvezett örömek vigasztalják őket a létért. És ezekből váljanak azután a hazát és a trónt védelmező vitéz bajnokok? Ezek között keressük

a romlatlan tisztviselőket, kik szabad, hazafias ékesszó-lással óvják meg és fejezzék ki a fejedelem valódi érdekeit? a lük minden néposztálynak nemcsak adóját, hanem szeretetét és áldását is a trón elé vigyék, onnan pedig az állami élet jótékony kovászát és éltetőjét: a békét, a biztonságot és a jobb sors buzdító reményét árasztják a palotákra és kunyhókra?

Ki védekezhetik a rágalom ellen, ha azt a zsarnok-ság leghatalmasabb paizsa, a *titok*, oltalmazza? Milyen kormányzat az, mely mellett az uralkodó minden alatt-valójában ellenséget gyanít s a köznyugalmat úgy kénytelen megóvni, hogy mindenkit nyugtalanít?

Milyen indokokat hoznak fel a titkos vád és büntetés igazolására? A közjót, a kormányrend biz-tonságát és fentartását? De milyen furcsa alkotmány az, melyben az, kit az erő és az erőnél is hatalmasabb közvélemény támogat, minden polgártól féli A vádló biztonságát? Hát nem eléggé védik a törvények? És vannak alattvalók, kik erősebbek a fejedelemnél? Az árulkodó gyalázatát? Akkor hát szabad a titkos rága-lom és csak a nyilvános büntettetik! A bűncselekmény természetét? Ha a közömbös, sőt közhasznú cselekedete-eket büntetteknek nevezzük, akkor a vád és az íté-let sohasem eléggé titkos. Létezhetnek-e büntettek, azaz közérdekű sértések, melyeknél a nép érdeke nem követeli a példaadás vagyis az ítékezés nyilvánosságát? Tisztelek minden kormányt és nem szólok egyikről sem különösen. A körülmények néha olyanok, hogy a nem-zet életrendjébe átment valamely baj eltávolítása a leg-nagyobb veszedelemnek tetszhetik. De ha a világ vala-

mely elfeledett zuga számára új törvényeket kellene alkotnom, reszketne kezem és meggondolnám az egész jövőndőt, mielőtt ily szokást szentesítenék.

Már Montesquieu mondta, hogy a nép vád inkább való a köztársaságba, hol a polgároknak a közjó iránti indulatnak kell uralkodnia, mint a monarchiába, hol ezen érzés a kormányzat természeténél fogva igen gyenge és hol legczélszerűbb biztosokat állítani fel, kik a közérdek nevében vádolják a törvényt sértőket. De a rágalmazót, tekintet nélkül a kormányzat köztársasági vagy monarchikus voltára, azon büntetéssel kellene illetni, mely a vádlottnak volt szánva.

10. §.

Nyelvreadó kérdések. Vallomás.

Törvényeink tiltják a perben a *nyelvreadó* (suggestiv) kérdéseket, vagyis — a tudósok meghatározása szerint — azokat, melyek a büntettnek nem *nemi* hanem *faji* körülményeire irányulnak; azon kérdéseket, melyek közvetlenül a büntetetre vonatkozáván, egyenes választ *adnak* a vádlott *nyelvére*. A büntető jogászok szerint a kérdések ne legyenek egyenesen a tette irányozva, hanem azt mintegy csiga-alakban hálózzák körül. Javasolja e módszert részint az, hogy a vádlott a *nyelvére adott* válaszból fel ne ismerje a vádat, részint talán az, hogy természet ellen valónak látszott a bűnöst önmaga vádlójává tenni. De akár-

melyik indok a döntő, mindenesetre nevezetes ellenmondás a törvényekben, hogy e rendszer mellett is megengedik a kínvallatást; mert van-e *nyelvreadóbb* kérdezősi mód, mint a fájdalom? A kínvallatás mellett igaznak bizonyul az első indok, mert a fájdalom az erős emberben azt fogja *suggerálni*, miszerint makacsul hallgasson, hogy a nagyobb büntetés helyett kisebbet vegyen; a gyengében a vallomástételi fogja *suggerálni*, hogy szabaduljon a jelenleges szenvedéstől, mely e percben erősebb hatást gyakorol reá, mint a jövőendő fájdalom. Ugyanez áll a második indokról is; mert ha már a *speciális* vallatás a természet ellenére vallomást csikar ki a vádlottból, még inkább meg fogja azt tenni a kín. De az emberek inkább a névleges különbségekre ügyelnek, mint a lényegesekre.

Végre az, ki a kihallgatásnál hozzá intézett kérdésekre a választ makacsul megtagadja, törvényes büntetést érdemel, még pedig a legsúlyosabbak egyikét, nehogy meg hiúsíttassék a szükséges példaadás, melylyel az emberek a közjónak tartoznak. Nincs szükség e büntetésre, ha kétségtelen, hogy ezt vagy azt a bűncselekményt, ez vagy az a vádlott követte el, úgy hogy a vallatás felesleges; amint nincs szükség vallomásra, ha a bűnösség egyébkép bizonyítva van. Az utóbbi eset a közönségesebb, mert tapasztalat szerint a perek legnagyobb részében tagadásban vannak a vádlottak.

11. §.**Az eskü.**

Az ember természetes érzelmeivel jönnek ellenkezésbe a törvények, ha esküt kívánnak a vádlottól arra, hogy igazat fog szólani, mikor legnagyobb érdeke van hazudni; mintha az ember komolyan esküdhetnék arra, hogy saját megrontásában közre fog működni s mintha a legtöbb emberben nem hallgatna a vallás, mikor az érdek szól. Évszázados tapasztalat mutatja, hogy mivel sem történt annyi visszaélés, mint az ég eme becses ajándékával. És miért fognák tisztelni a gonosztevők, mikor a legnagyobb bölcsesség hírében álló emberek annyiszor megsértették? Többnyire nagyon gyengék, mert az érzékektől távol esők azon rugók, melyekkel a vallás a félelem háborgását és az életkedvet ellensúlyozza. A vallás terén egészen más törvények uralkodnak, mint az emberi ügyekben; minek az egyiket a másik kedvéért kockára tenni? És minek az embert azon borzalmas választás elé helyezni, hogy vagy Istent bántsa meg vagy saját vesztéhez járuljon? Pedig az ilyen esküre kötelező törvény vagy vallás talanságra vagy vértanúságra kárhoztatja a keresztényt. Az eskü lassanként puszta alakissággá lesz és ez által gyengül a vallási érzelmek ereje, mely a legtöbb embernél a jóra valósság egyedüli záloga. A tapasztalat bizonyítja, mennyire értéktelen ez az eskü, mert minden bíró tanúm lehet

reá, hogy soha vádlottat az eskü nem bírta az igazmondásra. Bizonyítja az ész is, mely haszontalannak, tehát károsnak nyilvánít minden törvényt, mely az ember természetes érzelmei ellen szegül. Az a sorsa, ami a folyam egyenes útjában álló gáté: vagy egyszerre ledönti és elsodorja az ár, vagy lassan rágódik rajta a maga okozta érvény s észrevétlenül mossa alá.

12. §.

A kínvallatás.

A népek legnagyobb részének szokása meghonosította azon kegyetlenséget, hogy vádlott a per folyamán kínoztatik, vagy azért, hogy a büntett bevallására kényszeríttessék, vagy mert ellenmondásokba keveredett, vagy büntársai kitudása végett, vagy hogy a becsstelenségtől — nem tudom milyen érthetetlen metaphysikai módon — tisztázza magát, vagy végre más büntettek miatt, melyekben bűnös lehetne, de a melyekkel vádolva nincs.

Bírói ítélet előtt senki sem tekinthető *bűnösnek* s a társadalom csak attól vonhatja meg a közvédelmet, kire nézve ki van mondva, hogy megsértette a szerződést, mely őt e védelemben részesítette. Milyen jupon — hacsak az erőszak jogán nem — sújthatja tehát a bíró büntetéssel azon polgárt, kire nézve még kétséges hogy bűnös-e vagy ártatlan? Régi dilemma ez: A büntett vagy bizonyos, vagy nem; ha bizonyos, nem illeti más, mint a törvényes büntetés és felesleges a kínvallatás.

mert nincs szükség a bűnös vallomására; ha nem bizonyos, akkor nem szabad ártatlant kínozni, mert ilyenek kell törvény szerint tekinteni azt, kinek büntetetei bizonyítva nincsenek.

Mi a büntetés politikai célja? Mások elrettentése. De mi véleményt kell mondanunk a négy szem közt történő, titkos kínzásról, melyet a zsarnok szokás bűnösökön és ártatlanokon egyaránt gyakorol? Szükséges, hogy kiderített bűncselekmény büntetlen ne maradjon; de nem szükséges napfényre hozni, hogy ki követett el egy oly büntettet, mely maga is homályba van temetve. A megtörtént bajt, mely ellen nincs orvosság, csak azért büntetheti a politikai társadalom, mert büntetlenségének varázsa hatással van másokra. Ha igaz, hogy akár félelemből, akár erényből több ember tiszteli a törvényt, mint a hány megszegi, akkor a veszély, hogy ártatlan kínoztatik, annál nagyobb, minél valószínűbb, hogy egyenlő körülmények között amaz ember hajlandóbb volt a törvényt tisztelni, mint megvetni.

Hozzáteszem még, hogy minden rendes viszonyt telfogatunk, ha azt kívánjuk, hogy az ember egyidejűleg vádló és vádlott legyen; hogy a fájdalom legyen az igazság próbaköve, mintha ismérvei egy boldogtalan ember idegeiben és ináiban volnának feltalálhatók. A kínvallatást rendelő törvény ilyképen szól: »Ember, daczolj a fájdalommal, s ha a természet kiirthatatlan önszeretetet oltott beléd és idegeníthetlen jogot adott az önvédelemre, én egészen ellenkezőleg, hős gyűlöletet támasztok benned önmagad ellen; parancsolom, hogy

önmagadat vádold és igazat szólj még akkor is, mikor idegeidet szagatják és csontjaidat törik.«

E gyalázatos bizonyítási mód ama régi, vad törvényhozásból maradt reánk, mely *Isten ítéletének* nevezte a tűz és a forró víz bizonyítékát és a fegyverek koczkázatos játékát; mintha a hiú emberi szabványok kedvéért minduntalan össze lehetne hányni és szét lehetne tépni az ősi ok méhében végződő örökös lánczolat gyűrűit. A kínvallatás egyedül abban különbözik a tűz és forró víz bizonyítékaitól, hogy az előbbinek eredménye látszólag a vádlott akaratától függ, az utóbbiaké pedig egy tisztán physikai ténytől; de ez csak látszólagos, nem valódi különbség. A kín és sanyargatás közepette ép oly kevésbé szabad az igazmondás, amint hajdanában csalás nélkül nem lehetett a tűz és forró víz hatását elhárítani. Akaratunk cselekményei mindig a forrásukat képező érzéki benyomások erejétől függenek; az ember érzékenysége pedig korlátolt. Azért a fájdalom hatása oly fokot érhet el, hogy az egész akaratot lefoglalván, a kínzottak nem enged más választást, mint hogy a szenvedéstől a pillanatnyi körülmények között kínálkozó legrövidebb utón meneküljön. Ilyenkor a vádlott vallomása ép oly kényszerű, mint a tűz vagy víz hatásán. Ilyenkor bűnösnek fogja magát mondani az érzékeny ártatlan, ha azt hiszi, hogy ezzel szenvedését megszünteti. Tehát ép azon eszköz, mely a bűn és ártatlanság közötti különbség kiderítésére mondatik alkalmazottnak, megszüntet közöttük minden különbséget.

Biztos mód ez arra, hogy a nagy erejű gonosztevő szabaduljon, a gyenge ártatlan pedig elítéltséék. Ilyen

vészes következményei vannak az igazság ezen állítólagos próbakövének; kannibálokhoz méltó próba, melyet a rómaiak, kiket nem egy címen szintén barbároknak kelt tekintenünk, csak rabszolgáik, vad és nagyon is túlságosan magasztalt vitézségük ezen áldozatai számára, tartottak fenn. Két egyenlően ártatlan vagy bűnös ember közül az erős és bátor fel fog mentetni, a gyenge és félénk el fog ítéltetni, szorosan a következő okoskodás alapján: »Nekem bírónak kötelességem, ezen bűncselekmény tettesét bennetek feltalálni. Te, erős, ellent tudtál állani, tehát felmentelek; te, gyenge, megtörtél, tehát elítéllek. Tudom, hogy a kínpadon kicsikart vallomásnak nincs semmi ereje; de ha vallomástokat meg nem erősítitek, újra megkínozlak.«

A kínvallatás sikere tehát a vérmérséklettől függ és az ember ereje és érzékenysége szerint változó számvetés dolga, úgy hogy e rendszer mellett a következő feladványt jobban megoldaná a matematikus mint a bíró: »Adatván egy ártatlan ember inainak ereje és idegeinek érzékenysége, számíttassék ki, mily fokú fájdalom fogja őt egy adott bűncselekmény bevallására bírni.«

A vádlott vallatása az igazság kiderítése végett történik. De ha az igazságot a nyugodt ember vonásaiból, mozdulataiból és arczkifejezéséből nehéz kitudni, sokkal kevésbbé lesz az kitudható olyan embernél, kinek fájdalmas vonaglásai megváltoztatják mindazon jeleket, melyek az ember arczán néha akarata ellenére is elárulják az igazságot. Minden erőszak összezavarja és eltünteti a tárgyak azon apró ismérveit, melyek által néha a valót a valótlantól megkülönböztetni lehet.

A kínvallatás szükségképen azon fonák eredményre vezet, hogy az ártatlan rosszabb helyzetbe jut, mint a bűnös. Ha a kettőt kínpadra vonjuk, minden körülmény az ártatlan hátrányára csoportosul; mert vagy bevallja a büntettet: akkor elítéltetik; vagy ártatlannak mondatik ki: akkor érdemetlen büntetést szenvedett. De a bűnös kedvező eshetőséggel áll szemben; ha ugyanis szilárdan ellenáll a kínzásnak, ártatlannak kell nyilvánítani, s így a nagyobb büntetés helyett kisebbet vesz. Az ártatlan tehát csak veszthet, a bűnös csak nyerhet.

Végre érzik ezen igazságot, bár csak homályosan még azok is, kik nem alkalmazkodnak hozzá. A kínvallatás alatt tett vallomás csak úgy érvényes, ha utóbb a kínzás megszűntével, esküvel erősítettik; de ha a vádlott a büntettet meg nem erősíti, újra kínvallatják. Némely tudósok és nemzetek csak háromszor engedik: meg e gyalázatos petitio principii-t, más tudósok és nemzetek a bíró belátására bízzák.

Fölösleges mindezeket még kétségtelenebbé tennem az által, hogy felsorolom azon számtalan eseteket, melyekben ártatlanok a kínpad szenvedései alatt bűnösöknek vallották magukat: nincs nép és kor, mely példakal nem szolgálja; de az emberek se nem változnak, se' nem okulnak. Nincs ember, a kit, ha elméje az élet szükségei fölé emelkedik, néha ne vonzaná a természet* mely titkos, homályos hangon szólítja; de visszatartja és megremíti a szokás, a szellem zsarnoka.

A kínvallatás második indokául az szolgál, hogy a gyanúval terhelt a vizsgálat alatt az ellenmondásba keveredett; mintha a büntetéstől való félelem, az ítélet

bizonytalansága, a bírót környező fény és tekintély, a tudatlanság (mely a legtöbb bűnös és ártatlan közös sajátja) természetessé nem tennék, hogy a megrémült ártatlan és a menekülni akaró bűnös egyaránt ellenmondásba keverednek; mintha az ellenmondás, mely nyugodt ember reknél is mindennapi dolog, szükségképen nem volna gyakoribb akkor, mikor megzavarodott a kedély, melyet egészen lebilincsel a fenyegető veszélyből való szabadulás gondolata.

Alkalmazzák a kínvallatást a végből is, hogy kitudódjék, váljon a vádlott nem bűnös-e más bűncselekményekben is, mint a melyekért vádolva van. Ez annyi, mint következőkép okoskodni: »Büntettbe estél, tehát lehetséges, hogy száz mást is elkövettél; ez a kétely engem nyugtalanít; tisztába akarom hozni bizonyítási eszközeimmel. A törvény kínoz, mert bűnös vagy, kínoz, mert az lehetsz, kínoz, mert akarom, hogy bűnös légy.»

Kínvallatják a vádlottat bűntársai felfedezése végett is. De ha be van bizonyítva, hogy a kínzás nem alkalmas eszköze az igazság kitudásának, mikép legyen az képes a bűntársakat kideríteni, mi szintén kiderítendő igazság? Mintha az, ki önmagát vádolja, nem vádolna még könnyebben másokat. Igazság-e az embert másnak tetteiért kínozni? Nem fogja-e kideríteni a czinkosokat a tanúzás, vádlott kihallgatása, a bizonylat, a corpus delicti, szóval mindaz, ami által vádlott cselekménye bebizonyul? A czinkosok többnyire megszöknek, mihelyt társuk fogásba kerül; már sorsuk bizonytalansága számkivetésre kárhoztatja őket és megszabadítja az országot az újabb törvénytörések veszélyétől; és ez alatt a hatóság kezé-

ben levő tettes büntetése szintén eléri egyetlen célját: másoknak hasonló gonosztettektől való elrettentését,

A kínvallatás egy további nevetséges indoka: a becstelenségtől való tisztítás; vagyis, hogy a törvények által becstelennek tekintett ember, csontjai töretésével tartozik vallomását erősíteni. Ezt a visszaélést nem szabadna megtörni a tizenharmadik században. Képzeltető-e, hogy a fájdalom, mely testi érzés, eltávolítja a becstelenséget, mely tisztán erkölcsi állapot. Talán olvasztó tégely a fájdalom, a becstelenség pedig elegyes, tisztátlan érez? A becstelenség vélemény, mely sem a törvénynek, sem az észnek nincs alávetve, hanem egyedül a közfelfogásnak. Az élet magát a kínzást is olyanak veszi, mi becstelenséget hárit az áldozatra. E szerint tehát a becstelenség szüntetné meg a becstelenség hatályát.

Nem nehéz e nevetséges törvény eredetét feltalálni - mert még a képtelenségnek is, ha egy egész nép magáévá teszi, van valami vonatkozása ama népnek egyéb, általános és becsben tartott eszméire. E szokás úgy látszik a vallási és eszményi képzeletekben gyökeredzik, melyek oly nagy befolyással vannak az emberi gondolkodásra, a népekre és az időkre. Egy csálhatatlan dogma azt tanítja, hogy az emberi gyarlóság azon büntetése, melyek a legfőbb lény örökös haragjára nem érdemesek, valami eszményi tűzben megtisztulnak. A becstelenség polgári szennyfolt; s ha a fájdalom és a tűz eltávolítják az eszmei, testetlen foltokat: miért ne törülne el a kinszenvedés a polgári szennyfoltot, a becstelenséget? Azt hiszem, hasonló eredete van némely bíróság azon szokásának, hogy vádlott vallomása a marasztalás lényege-

ges feltétele. Ugyanis a mystikus poenentialis bíróságnál a gyónás a szentségnek lényeges része. Így ferdítik el az emberek az isteni nyilatkozások legvilágosabb, tanait; s miután a tudatlanság korában csakis ilyenek léteznek L a gyermeteg emberiség minden alkalommal ezektől kér tanácsot, hogy azután a legképtelenebbül s valódi értelmüktől legtávolabb eső módon alkalmazza.

A római törvényhozók ismerték ezen igazságokat, s náluk a kínvallatás csak a személyiség nélküli rabszolgákon volt használatban; elfogadták ezen igazságot az angolok, mely nemzetnek tudományos dicsősége, kereskedelmi és vagyoni, tehát hatalmi fölénye, valamint erényei és bátorsága kézzel foghatóan bizonyítanak törvényei jósága mellett. A kínvallatás Svédországban is el van törölve: eltörülte Európa legbölcsebb fejedelmeinek egyike, ki trónra emelvén a philosophiát, mint alattvalóinak törvényhozó barátja, szabadokká és egyenlökké tette őket a törvény uralma alatt; s ez az egyedüli szabadság és egyenlőség, melyet a jelenlegi viszonyok között józan ember követelhet. Nem tartották szükségesnek a kínvallatást a katonai törvények; pedig azt hinné az ember, hogy a hadsereg, mely nagyjából a népek salakjából áll, leginkább reá szorult. A ki nem tudja, mily nagy zsarnok a szokás, furcsának fogja találni, hogy a béke törvényei a harczra és vérre keményedett szellemektől tanulhatnak emberségesebb jogszolgáltatást.

13. §.**Per és elévülés.**

A bizonyítékok kitudása és a bűncselekmény biztos felismerése után vádlottnak alkalmas időt és eszközöket kell engedni a védelemre; de “csak annyi időt, hogy ne szenvedjen a büntetés gyorsasága, mely, mint láttuk, a bűntevés legerősebb fékeinek egyike. Az idő illetén rövidsége ellenkezni látszik a roszul értett ember-szeretettel; de el fog enyészni minden kétség, ha meg-gondoljuk, hogy a törvényhozás hiányai növelik az ártatlanok veszedelmét.

Azonban a törvény szabjon határidőt úgy a vád-lott védelmére, mint a büntett bizonyítására; mert tör-vényhozóvá lenne a bíró, ha ő volna hivatva eldönteni, mennyi idő szükséges valamely büntett bizonyítására. Továbbá: a súlyos gonosztettek, melyek az emberek emlékezetében sokáig élnek, ha bebizonyítvák, nem érdemelnek elévülést a szökésben levő tettes javára, de a nyilvánossá sem lett apróbb bűncselekményeknél az elévülés szüntesse meg a polgár sorsának bizonytalan-ságát; mert a hosszú időn át homályban maradt cselek-ménynél nem kell tartani a büntetlenség példájától, a bűnös pedig időközben megjavulhatott. Elég jeleznem ezen elveket, mert pontos időhatárt csak adott törvény-hozásban, valamely társadalom adott körülményei szerint lehet megállapítani; csak annyit mondok még, hogy ha

valamely nép belátta a mérsékelt büntetések célszerűségét, akkor, oly törvények, melyek a büntett minősége szerint rövidebbre vagy hosszabbra szabják az elévülés vagy a vizsgálat idejét, s így a letartóztatást vagy az önkénytes számkivetést a büntetés részévé teszik, módot nyújtanak arra, hogy nagy számú bűncselekményekre kevés, enyhe büntetési nemek állíttassanak fel.

Csakhowy e határidők ne növekedjenek szorosban a büntettek súlyosságára szerint, mert a bűncselekmény valószínűsége fordított arányban áll súlyosságához. Így tehát a vizsgálat idejét rövidíteni, az elévülését hosszabbítani kell. Ez látszólag ellentétben van azzal, amit fentebb mondtam: hogy ugyanis az ítélet előtti fogság és az elévülés idejének betudásával, különböző cselekményekre azonos büntetéseket lehet alkalmazni. Hogy jobban megmagyarázzam az olvasónak, mikép érteni ezt, két osztályra osztom a bűncselekményeket. Az első osztályhoz számítom a súlyos büntetteket; ezen osztály az ölésen kezdődik és magában foglalja az ezen túlmenő gonosztetteket is. A másik a kisebb bűncselekmények osztálya. E megkülönböztetés az emberi természetben alapszik. Az élet biztonsága természeti jog; a javak biztonsága társadalmi jog. Sokkal kisebb azon okok száma, melyek az embert az irgalom természetes érzelmeinek megtagadására indítják, mint azoké, melyek a jólét természetes kívánsága következtében oly jog sértésére készítik, melyet nem saját szívében, hanem a társadalom megállapodásaiban talál fel. A fölötte nagy valószínűségi különbség, mely e két osztály között fennáll, azt követeli, hogy különböző elvek szerint ítéltessenek meg. A

súlyosabb, tehát ritkább büntetteknel, a vizsgálat legyen rövidebb, mert nagyobb az ártatlanság valószínűsége; az elévülés ellenben legyen hosszabb, mert csak az ártatlanság vagy bűnösség végleges eldöntésével szűnhetik meg a büntetlenség varázsa, mely annál károsabb, minél súlyosabb a cselekmény. De a kisebb büntetteknel csökkenvén az ártatlanság valószínűsége, a vizsgálat határideje legyen hosszabb; és csökkenvén a büntetlenséggel járó kár, az elévülés legyen rövidebb. A bűncselekményeknek e kettős osztály szerinti megkülönböztetése nem volna elfogadható, ha a büntetlenséggel járó kár annál kisebb volna, minél nagyobb a büntett valószínűsége. Gondoljuk meg, hogy a gyanúsított, kinek sem ártatlansága, sem bűnössége megállapítva nincs, ha bizonyítékok hiányából el is bocsáttatik, ugyanazon cselekmény miatt újra letartóztatható és vizsgálat alá vehető mindaddig míg a tetteire szabott elévülés ideje le nem telt. Ezek azon korlátok, melyek között a polgároknak mind biztonságát mind szabadságát megóvhatónak tartom, mert ha az egyik a másik rovására kedvezményben részesül, nagyon is könnyen megtörténhetik, hogy e javak, melyek minden polgár elidegeníthetetlen és egyenlő tulajdonai, védtelenek maradnak, az egyik a nyílt vagy leplezett zsarnoksággal, a másik a lázongó nép-anarchiával, szemben.

Vannak bűncselekmények, melyek a társadalmi életben gyakoriak, de nehezen bizonyíthatók. Ezeknél a bizonyítás nehézsége pótolja az ártatlanság valószínűségét; s miután szaporaságuk egészen más okoktól függ, mint a büntetlenség veszélyétől, a büntetlenséggel járó hátrány

tehát csekély: rövidebbre kell szabni mind a vizsgálat mind az elévülés idejét. Már pedig az elfogadott elvek szerint épen a házasságtörés és a görög fajtalanság nehéz bizonyítású bűncselekményeinél van helye az önkényes vélelmeknek, *a quasi-bizonyítéknak, a félbizonyítéknak* (mintha az ember *félíg ártatlan, félíg bűnös, azaz félíg büntetendő, félíg felmentendő* lehetne); épen ezeknél alkalmaztatik korlátlanul a kínvallatás a vádlott, a tanúk, sőt a nyomorult ember egész családja ellenében is. Így tanítják ezt hideg szívtelenséggel némely tudósok, kiknek műveit tekintély és törvény gyanánt adják a bíró kezeibe.

Aki nem tudja, hogy az ész alig valaha volt a népek törvényhozója, furcsának fogja találni, hogy a fentebbi elvek szerint a legsúlyosabb, leghomályosabb és legképtelenebb büntettek — tehát épen azok, a melyeknek valószínűsége kisebb — gyanítások és gyenge, kétséges bizonyítékok alapján vétetnek igazoltaknak. Mintha a törvény és a bíró érdeke nem az volna, hogy az igazság kiderüljön, hanem az, hogy bűncselekmény bizonyodjék be; mintha nem annyival közelebb volna a veszély, hogy ártatlan ítéltetik el, minél valószínűbb az ártatlanság a bűnösségnél.

Csak kevés emberben van meg az az erő, mely a nagy büntettekhez époly szükséges, mint a nagy erényekhez; azért e két jelenség mindig karöltve jár azon nemzeteknél, melyeket inkább kormányaik tevékenysége és a közjó iránti lelkesedésük tart fenn, mint nagy népeségük és törvényeik állandó jelessége. Ezeknél az undulatok fékezése inkább a kormányforma fentartására, mint javítására látszik alkalmasnak. Miből azon

fontos következtetés folyik, hogy a nagy büntettek nem mindig jelentik a nép Siilyedését.

14. §.

Kísérlet, büntársak, büntetlenség.

Abból, hogy a törvény a szándékot nem bünteti, még nem következik, hogy nem volna büntetendő az olyan cselekmény, mely a büntettet, kiviteli szándékot támasztó tevékenységgel, megkezdette; de e büntetés csekélyebb lesz, mint az, a melylyel magának a cselekménynek véghezvitele járna. E büntetést a kísérletek megelőzésének szüksége igazolja; de minthogy a megkezdés és a véghezvitel között idő múlhatik, meglehet, hogy a befejezett büntetetre szabott nagyobb büntetés a tettet elálltra bírja.

Ugyanez áll — de más okból — azon esetben, ha a cselekményt több büntárs követi el, de nem mindannyian közvetlen tettesek. Ha többen egyesülnek valamely vállalatra, akkor minél nagyobb a kockázat, annál inkább azon lesznek a résztvevők, hogy az mindnyájukra nézve egyenlő legyen; miután pedig a tettes többet kockáztat, mint a czinkosok, nehezebb lesz olyant találni, ki a kivitelre vállalkozik. Kivételt képez azon eset, ha a tettes jutalmat kötött ki magának, mert ily körülmények között s már elvette nagyobb kockázata egyenértékét ő azért a többiekkel egyenlően kell bűnhődnie. Ezen elmélkedést csak az fogja túlságosan

metaphysikainak találni, a ki meg néni gondolja mily célszerű, hogy a törvény lehetőleg kevesbítse a bűntársak egyetértésének indokait.

Vannak bíróságok, melyek büntetlenséget Ígérnek azon részesnek, ki társait feljelenti. E módszernek vannak hátrányai és előnyei. Hátrányai abban állanak, hogy a nemzet jóváhagyja az árulást, mely még gonosztevők közt is utálatos. Az álladalomra nézve ugyanis kevésbbé károsak a bátorságból, mint a gyávaságból eredő büntettek. A bátorság nem gyakori tulajdonság; csak jótékony irányzás kell hozzá, és a közjó szolgálatában hasznosítható. A gyávaság közönségesebb, ragadosabb és önzőbb. Azután a bíróság habozást tanúsít s a törvényt gyengének azaz olyannak tünteti fel, mint a mely a törvénysértőtől kér segílyt. Előnyei abban állanak, hogy megelőzi a nagy büntetteket, melyek, ha eredményeik ismeretesek, de szerzőik nem, megrémítik a népet; továbbá támogattatik azon meggyőződés, hogy a ki a törvényhez, tehát az álladalomhoz hűtelen, minden valószínűség szerint hűtelen a magánéletben is. Azt tartom, hogy a tettet feljelentő czinkosnak büntetlenségét jobb általános törvényben, mint esetről ecetre megígérni; mert az első mód mellett minden bűntársban azon félelem ébresztetek, hogy csak ő forog veszélyben, s így eleje vétetik a szövetkezéseknek s a bíróság sem bátorítja a gonosztevőket, mert nem látják, hogy van eset, mikor segítségükre szorul. Az ilyen törvény azonban az árulónak büntetlenségével egyúttal számkivetését is mondja ki. De hiában erőlködöm leküzdeni lelkiösmertem furdalásait a fölött, hogy a szent és sérthetetlen

törvényt, a közbizalom jelképét, az emberi erkölcs alapját: az árulás, a képmutatás támogatására jó go sí tóm fel. Milyen példát látna a nép, ha az ígért büntetlenség utóbb nem váltatnék be, s ha a tudós törvény csavarás, a közbizalom szégyenére, mégis a vérpadra hurczolná azt, ki a törvény felhívásának meg nem felelt! Nem épen ritkák az ilyen példák a népek történetében, és azért nem ritkák az emberek sem, kik a népet csak bonyodalmas gépnek tekintik, melynek kerekeit tetszésük szerint mozgatják az ügyesek és hatalmasok. Ezek hidegek és érzéketlenek minden iránt, ami a szelíd és emelkedett szellemek öröme; nyugodt számítással keltik fel a legszentebb érzelmeket és a legvadabb szenvedélyeket» amint céljaikra hasznosabbnak tartják, s úgy játszanak a kedélyeken, mint a zenész a hangszeren.

15. §

A büntetés enyhésége.

Az eddig előadott igazságok első tekintetre mutatják, hogy a büntetés célja nem áll sem abban, hogy érző lény kínoztassék és búsíttassék, sem abban, hogy az elkövetett büntett meg nem történtté tétessék. Lehet-e képzelni, hogy polgári egyesületben, melynek egyedüli feladata az egyéni indulatoknak minden szenvedély nélküli nyugodt mérséklése, ily céltalan kegyetlenség éljen, melyet csak a düh, a vakbuzgóság vagy a tehetetlen zsarnokság szokott használni? Visszasír-

hatja-e a szerencsétlen ember jajgatása a már elkövetett cselekményeket az időtől, mely meg nem fordul? A büntetés célja tehát nem lehet más, mint megakadályozni, hogy a bűnös új sérelmeket okozhasson polgártársainak, és az, hogy másokat hasonló cselekményektől tartóztasson. Azon büntetés és azon büntetési mód lesz tehát a jobb, mely a leghatásosabb és legtartósabb benyomást teszi az ember lelkületére s e mellett a bűnöst testileg legkevésbé sanyargatja.

Ki nem iszonyodik el, ha a történelemből látja, mily barbár és szükségtelen kínokat találtak ki és alkalmaztak hideg vérrrel oly emberek, kiket bölcseknek neveztek: Ki nem rendül meg lelke mélyében ha látja, hogy ezre két arra kényszerített a törvények okozta vagy türte nyomor (a törvények mindig a kisebbségnek kedveztek és a tömeget sújtották) hogy kétségbe esve a természeti ősállapotba térjenek vissza, részint azért, mert gyáva tudatlanság költötte lehetetlen bűnökkel vadoltattak, részint azért, mert csak abban voltak bűnösök, hogy hívek maradtak elveikhez? miként marczangoltattak lassú kínokkal, körmönfont eljárásban, a rajongó tömegnek kedves látványul, oly emberek által, kik hasonló érzékekkel bírván, hasonló szenvedélyekben leiedzettek.

A büntetés céljt ér, ha a baj, melyet okoz, nagyobb, mint a cselekményből származó haszon, s a baj ezen feleslegébe be kell tudni a büntetés elkerülhetetlenségét, és a büntetből várható előny elvesztését is. A mi ennél több, az felesleges, tehát önkényes. Az emberek cselekményeire azon szenvedések ismételt tapasztalása van hatással, a melyeket ismernek, nem azoké, a melyeket

nem ismernek. Képzeljünk két nemzetet, melyeknek egyikénél a cselekményekhez mért büntetések fokozatán a legsúlyosabb büntetés az örökös rabság a másikánál a keréketörés. Azt állítom, hogy az első nemzet ép annyira fog félni legfőbb büntetésétől, mint a másik a magáétól; és ha az elsőnek van oka a másodiknak súlyosabb büntetéseit átvenni, akkor ugyanazon ok igazolhatná azt is, hogy a második a saját büntetéseit olyanokká súlyosítsa, hogy a keréketörésről lassúbb és válogatottabb kínzásokra megy át, amíg a zsarnokok által nagyon is ismert tudomány legmesterkétebb finomságait el nem éri.

Amily mértékben nő a büntetések kegyetlensége, ép oly mértékben keményedik az emberi kedély, mely, miként a folyadék, mindig vízirányba helyezkedik környezetével; s a vadság hajlama, mely teljesen soha sem szunnyad, azt eredményezi, hogy a kegyetlen büntetés száz évi fennállása után a keréketörés nem ijesztebb már, mint előbb a börtön volt.

Épen a súlyos büntetés teszi merészebbé az ember menekülési törekvéseit, és pedig annál inkább, minél nagyobb a baj, melynek elébe néz; további büntetteket fog elkövetni, hogy az elsőért járó büntetés elmaradjon. A legvadabb kegyetlenségek országai és korszakai egyzersmind a legvéresebb és legembertelenebb cselekmények országai és korszakai voltak, mert az apagyilkos, a bérgyilkos kezét ugyanazon vad szellem vezette, a mely a törvényhozóét. E szellem a trónon vas törvényeket sugalt vad lelkű, alázatos rabszolgák számára; a magánélet homályában a zsarnokok megölésére ingerelt, hogy mások váltsák fel őket.

A büntetések kegyetlensége két más vészes következménnyel, jár még, melyek szintén ellentétben vannak a büntetés céljával. Az első az, hogy nehéz a a büntett és büntetés közötti szükséges arányt megővni. Bármennyire szaporítsa ugyanis a találékony kegyetlenség a büntetés fajait, ezeknek végre is határuk van az ember testi szervezetének és érzékenységének végpontján. Ha e végső korlát eléretett, nem akad megfelelő nagyobb büntetés a még károsabb és súlyosabb cselekmények számára; pedig ezeknek is elejét kell venni. A másik következmény az, hogy a büntetések kegyetlensége egyenesen büntetlenségre vezet. Az emberi természet korlátolt, úgy a jóban mint a roszban; elbírja az érzést túlságosan sértő látványt, ha az a múltó düh kifolyása, de nem tűri mint állandó rendszert, milyenek a törvényeknek lenniök kell; s ha ezek igazán kegyetlenek: vagy megváltoznak, vagy pedig maga a törvény szüli a vészes büntetlenséget.

Azon észrevétellel zárom be e fejezetet, hogy a büntetések súlyosságának a nép állapotához mértnek kell lennie. A vadságból még alig kilépett nép kemény lelkiületére erősebben és érzékenyebben kell hatni. A vad oroszánt csak bőszi a puskatúz, s azért villámmal kell leütni. De minél inkább szelidül a kedély a társadalmi együttlét alatt, annál nagyobb lesz érzékenysége, nagyobbodtával pedig csökkenni kell a büntetés erejének, ha meg akarjuk tartani a cél és az érzékenység közötti arányt.

16. §.

A halálbüntetés.

A büntetések szükségtelen pazarsága, mely sohasem javította az embereket, arra indított, hogy kutassam, váljon jól szervezett álladalomban valóban hasznos és igazságos-e a halálbüntetés. Milyen jogot tulajdonít magának az ember, midőn embertársát megöli? Bizonyára nem azon jog ez, a melyből az államfenség és a törvények származnak. Ezek nem képviselnek mást mint az egyéni legapróbb szabadságrészek összeségét; a közakaratot, mely az egyéni akaratok halmazata. De van-e ember, a ki más tetszésére akarta volna bízni, hogy megölessék? Hogyan lehetne az egyéni legapróbb szabadságrészek áldozatába beleértve a legdrágább jószág, az élet is? És ha ez így volna, mikép lehet ezen elvet ama másikkal összeegyeztetni: hogy az ember nem ura életének? Pedig urának kellett lennie, hogy e jogot másra vagy a társadalom egészére ruházhassa.

A halálbüntetés tehát nem jog, mert kimutattam, hogy az nem lehet; hanem a nemzet harcza az egyes-sel, kinek megsemmisítését szükségesnek vagy hasznosnak véli. De ha sikerül kimutatnom, hogy a halál se nem hasznos se nem szükséges, akkor megnyertem az emberiség ügyét.

Valamely polgár halálát csak két okból lehet szükségesnek tartani. Az első az, hogy szabadságától megfosztva is annyi összeköttetése és oly hatalma marad, hogy veszélyezteti a közbátorságot; hogy életbenmaradása a létező államrend veszélyes felforgatására vezetne. A polgár halála szükségessé válhatik tehát, midőn a nemzet elveszti vagy visszahódítja szabadságát, vagy anarchia idején, midőn a törvények helyét a fejtelenség foglalja el. De a törvények békés uralma alatt, oly államrend mellett, mely az egész nemzet bizalmát bírja, melyet mind otthon mind kifelé a hatalom és talán a hatalomnál is erősebb közvélemény támogat; a hol csak a fejedelem parancsol; a hol pénzen csak élvezetet lehet szerezni, de hatalmat nem: ott nem látom szükségét a polgár kiirtásának, kivéve, ha igazán és egyedül halála azon fék, mely másokat a bűntevéstől tartóztatni képes. Ez a második ok, melynélfogva a halálbüntetést igazságosnak, szükségesnek lehet tekintem.

Ha nem győzte meg az emberek az az százados tapasztalat, hogy a társadalom sértésére elszánt emberek a halálbüntetéstől sohasem rémültek meg; ha nem győzte meg őket a római polgárok példája és Erzsébet orosz császárné húsz éves uralkodása (mely alatt fényes, a haza gyermekei vérén szerzett sok hódítással legalább is felérő példát mutatott a nép atyáinak) akkor kérdezzék meg az emberek, kik előtt az ész szava mindig gyanús és csak a tekintélyé dönt, az emberi természetet és látni fogják állításom igazságát.

A büntetésnek nem belterjes volta, hanem külső terjedelme teszi a legerősebb hatást az emberi lélekre,

mert érzékeinket könnyebben és tartósabban érintik az apró, de gyakori benyomások, mint az erős, de múltó rázkódások. Minden érző lény a szokást uralja, s valamint szokás szerint beszélünk, járunk és keressük szükségleteinket: úgy az erkölcsi fogalmakat is csak tartós és ismételt benyomások vésik az elmébe. A gonosztevő halálának ijesztő de múltó látványánál erősebben fékezi a bűncselekményeket a szabadságától megfosztott ember hosszú sanyargásának példája, midőn dolgozó baromként kínlódva szolgálja le a sérelmet, melyet a társadalmon ejtett. »Ha így vétkezem, én is a hosszú nyomor ily állapotába jutok«, — e gyakran ismétlődő, tehát hatásos magábaszállás sokkal erősebb, mint a halál gondolata, melyet az ember mindig ködös távolban lát.

A kivégzés hatásának ereje nem ellensúlyozza az emberben a gyors feledést, melyről még legfontosabb ügyeiben sem tud letenni, s melyet a heves izgalmak csak fokoznak. Általános szabály, hogy a nagy szenvedélyek megragadják az embert, de nem hosszú időre. Alkalmasak a kedély olyszerű felforgatására, hogy közönséges emberekből perzsák vagy spártaiak lesznek; de szabad, békés álladalomban a hatásoknak inkább sűrűeknek, mint erőseknek kell lenniök.

A halálbüntetés a legtöbb embernek látvány; másokban keserőséggel vegyes szánalmat kelt. E két érzés jobban lefoglalja a szemlélő kedélyét, mint az üdvös rémület, melyet a törvény ébreszteni akar. De a mérsékelt és folytonos büntetéseknél az utóbbi marad az uralkodó, mert egyedüli érzés. Azt hiszem, a szá-

nalom azon határ, melynél a törvényhozónak a szigorral megállania kellene; mikor a szálamom kerekedik felül azok lelkében, kik szemtanúi az inkább nekik, mint a bűnösnek szóló kivégzésnek.

Hogy a büntetés igazságos legyen, ahhoz csak annyi belterjessége szükséges, hogy az embereket a bűntevéstől tartóztassa. Nincs ember, ki — meggondolva,, hogy mit tesz — bármely hasznos büntettel szemben is, szabadságának teljes és örökös elvesztését választaná. A halálos büntetés helyébe lépő örökös rabság büntetésének ereje tehát elegendő arra, hogy a legelszántabb kedélyt is elriaszssa. Sőt azt mondom, hogy több is. Igen sok ember nyugodtan, bátran néz a halál szemébe, az egyik rajongásból, a másik hiúságból, mely majd mindig síron túl kíséri az embert; mások egy utolsó kétségbeesett kísérlettel akarnak vagy meghalni vagy a nyomorból szabadulni. De a tuskót, a lánczot, a botot, a jármot, a vasketreczet nem állja a hiúság; itt a kétségbeejtő szenvedések nem végződnek, hanem kezdődnek.

Lelkünk inkább daczol az erőszakkal és az éles, de múló fájdalokkal, mint az idővel és a szünetlen zaklatással. Az előbbitől szabadulandó, képes egy perezre úgyszólván egészen összetömörülni; de arra, hogy a hosszú és ismételt zaklatás hatásának ellentálljon, nem elég nagy a rugalmassága. A halálbüntetés minden esete, melyet a népnek mutatunk, egy bűncselekményt tételez föl; de az örökös rabság mellett minden büntett számos és tartós példával szolgál. Nagy fontosságú lévén továbbá, hogy az emberek gyakran szemléljék a

törvények hatalmát, a kivégzések nem lehetnek nagyon ritkák; ennek előfeltétele pedig a bűntettek gyakorisága. E büntetés haszna tehát csak akkor valósul meg, ha nem hat az emberekre úgy, a hogy hatnia kellene; vagyis: hasznosnak is haszontalannak is kell lennie. A ki azt mondaná, hogy az örökös rabság ép oly fájdalmas, tehát ép oly kegyetlen, mint a halál, annak azt felelem, hogy a rabság, minden nyomorúságait összevéve, talán még sanyarúbb; de míg ezek az egész életre szétoszolnak, amaz minden erejét egy pillanatban fejt ki. Az is előnye a rabságnak, hogy inkább rémíti azt, a ki látja, mint azt, a ki szenved; mert az előbbi a sanyarú mozzanatok összegét veszi szemügyre, holott az utóbbit a jelen perez szenvedése elvonja a jövő gondolatától. A képzelet minden bajt nagyít, s a szenvedő oly enyhülést és vigaszt talál, melyeket nem ismer és nem hisz a szemlélő, ki a boldogtalannak fásult lelkében ép oly érzékenységet gyanít, a milyen a magáé.

A rabló vagy gyilkos, kit a törvénysértéstől csak az akasztófa meg a kerék tartóztat, körülbelül így okoskodik. (Tudom, hogy a lélek érzelmeit előadni oly művészet) melyet a műveltséggel sajátít el az ember; de ha a rabló nem is képes elveit jól kifejteni, azok nem kevésbé hatályosak.) »Micsoda törvények azok, melyek tiszteletet kívánnak tőlem, s melyek oly nagy úrt nyitnak közöttem és a gazdag ember között? Ő megtagadja tőlem a garast, melyet kérek, s azzal könnyíti lelkét, hogy dolgozni küld, pedig azt se tudja, mi az? Ki csinálta ezeket a törvényeket? Gazdag, hatalmas emberek, kik soha sem tartották érdemesnek a szegénynek szurtos

kunyhóját felkeresni, kik sohasem adtak penészes kenyeret éhesen nyöszörgő gyermekeiknek, könyező nejeiknek. Tépjük szét a köteléket, mely a többségnek káros, s csak néhány lomha zsarnoknak használ; gyökerén támadjuk meg az igazságtalanságot. Visszatérek természeti függetlenségem állapotába; egy ideig szabadon és boldogan fogok élni bátorságom és tehetségem gyümölcseiből. Megjön talán a fájdalom és bánat napja, de ez rövid lesz; sok évi szabadság és örömért csak egy napi sanyarúságot fogok szenvedni. Egy kis csapat élén helyreütöm a sors tévedéseit; sápadni, reszketni fognak a zsarnokok az előtt, kit becsmérő göggel lovaik és kutyáik mögé soroztak.« És azután a vallás áll a mindent tagadó gonosztevő elméje elé és könnyű bűnbánatot és majdnem bizonyos üdvösséget mutatván neki, nagyban csökkenti a végső szenvedés borzalmait.

De az, ki hosszú évekre, talán élete tartamára terjedő rabságot és fájdalmat lát maga előtt, vele eddig szabadon közlekedett polgártársai szemeláttára viselendőt; a ki rabját látja magában azon törvénynek, mely oltalmazta: az hasznosan fogja összemérni mindé bajokat gonosz-tettei sikerének kétségével és azzal, hogy mily rövid ideig élvezheti gyümölcseit. Azoknak folytonos példája, kiket ma mint könnyelműségük áldozatait lát maga előtt, erősebb hatással lesz reá, mint egy kivég-zés, mely inkább elfásítja, mint javítja.

Nem hasznos a halálbüntetés azért sem, mert a kegyetlenség példáját mutatja az embereknek. A szenvedélyek, a háború kényszere, vérontásra tanítottak bennünket; de az életet mérséklő törvényeknek nem volna

szabad szaporítani a vadság eseteit, melyek annál veszedelmesebbek, minél tanultabban és minél több alakisággal alkalmaztatik a törvényes ölés. Én képtelenségnek tartom, hogy a törvény, a közakarát kifejezése, mely utálja és bünteti az emberölést, azt maga is elkövesse, s a polgárokat a gyilkosságtól tartóztatandó, azt nyilvánosan rendelje végrehajtani.

Melyek a valódi, a leghasznosabb törvények? Azon kötések és feltételek, melyeket, ha a magánérdek mindig hangos szava elhallgat vagy a közérdekkel azonosul, mindenki tisztel és javasol. Mit gondol az ember a halálbüntetésről? Látjuk a felháborodás és lenézés azon nyilatkozataiban, melylyel a hóhérra tekintünk. Pedig ó csak a közakarát ártatlan végrehajtója; jó polgár, ki a közhasznót mozdítja elő; a belbiztonságnak ép oly szükséges eszköze, mint a vitéz katona a külsőnek. Honnan ered ezen ellenmondás? és miért nem menekül az ember az ész daczára sem ettől az érzelemtől? Mert lelke mélyében, hol az ősi természet legtisztábban maradt fenn, úgy gondolkozik, hogy élete fölött nincs más úr mint a szükség, mely vas joggal kormányozza a világot.

Mit gondoljanak az emberek, ha látják, hogy tudós bírák, az igazság komoly papjai, hideg nyugalommal, ünnepi menetben hurczoltatják a bűnöst a vesztőhelyre; és míg a nyomorult, a végzetes csapást várva, utolsó kínjaiban vergődik, a bíró fásult közönynyel, sőt titkon talán méltóságában tetszelegve, lépdel el az élet kényelmeit és örömeit élvezni? »Ó — így fognak szólani — e törvények csak az erőszak ürügyei; a jogszolgáltatás mes-

terséges, kegyetlen szertartásai csak üres szólamok, hogy annál biztosabban feláldozhassanak bennünket a zsarnokság telhetetlen bálványának. A gyilkosság, melyet ijesztő büntett gyanánt hirdetnek, borzadály és szenvedély nélkül gyakoroltatik szemeink előtt. Okuljunk a példán. Az erőszakos halált rémséges látványnak írták le nekünk; de látjuk, hogy egy pillanat műve. Mennyivel kevésbbé lesz az rettenetes annak, kit váratlanul ér s ki meg van kímélve majdnem minden fájdalmaitól.«

Ilyen fajta veszedelmes és ha nem is öntudatos, de legalább homályos álokoskodás teszi a bűnözésre hajlandókká az embereket, kikre, mint láttuk, nagyobb hatással van az álvallás, mint a vallás maga.

Ha az évszázados példát hoznák fel ellenem és azt emlegetnék, hogy majdnem valamennyi nép halálbüntetést szabott bizonyos cselekvényekre, akkor azt felelem, hogy ezen példa mitsem nyom az igazsággal szemben, mely nem ismer elévülést; hogy az emberiség története a tévedések végtelen tengerére emlékeztet, melyben nagy időközökben néhány homályos igazság úszik a felszínen. Az emberáldozat majdnem minden népnél fennállott, de ki merné azért menteni? Hogy csak néhány kevés álladalom és rövid időre mellőzte a halálbüntetést, inkább mellettem szól mint ellenem; mert a nagy igazságoknak az a sorsa, hogy létezésük csak egy villanat azon hosszú, sötét éjszakában, mely az emberiséget födi. Még nincs elérve azon boldog kor, melyben az igazság, miként eddig a tévedés, a többség sajátja; és ezen általános törvény alól eddig legfölebb azon igazságok képeztek kivételt, melyeket az

örök bölcsesség nyilatkozás által különített el a többiektől.

A vak szokás vezérelte tömeg háborgásával és zajával szemben nagyon is gyöngé az egyes bölcselő hangja; de a földtekén gyéren elszórt bölcsék szívei mélyében visszhangra fogok találni. És ha az igazság, melyet annyi akadály tart távol a fejedelemtől, ezek daczára képes volna trónjáig eljutni: tudja meg, hogy az egész emberiség óhajai kísérik oda. Tudja meg, hogy a hódítók véres hírneve elhalványul az övé mellett, és hogy az igazságos utókor az első helyek egyiket jelöli ki számára a Titusok, Antoninok és Trajánok békés dicsőségei között.

Boldog volna az emberiség, ha most kapna először igazi törvényeket, most, mikor emberbarát fejedelmeket látunk a trónokon, kik buzdítják a békés erényeket, a tudományt, a művészetet; kik népeik atyái; koronás polgárok, kiknek hatalmi növekvése boldogságot jelent az alattvalóknak, mert megszünteti azon közbenső zsarnokságot, mely annál kegyetlenebb, minél ingatabb, s mely elfojtotta a népnek mindig őszinte s ha a trónhoz jutott, mindig hasznos kívánságait! Bizony mondom, ha ily fejedelmek fentartják a régi törvényeket, ez azért történik, mert végtelenül nehéz feladat a tévedésekről eltávolítani a hosszú századok tisztelt rozsdáját, és ez elégséges indok arra, hogy a felvilágosult polgárok még melegebben óhajtsák hatalmuk gyarapodását.

17. §.

Száműzés és vagyonkobzás.

A ki a köznyugalmat zavarja; a ki nem engedelmeskedik a törvényeknek, tehát azon feltételeknek, melyek alatt az emberek együtt élnek és egymást kölcsönösen megvédik: azt a társadalomból kizárni vagyis száműzni kell.

Úgy tetszhetnék, hogy azokat kellene száműzni, kik súlyos büntettel vádoltatván, bűnösségük nagyon valószínű, de nem bizonyos. Ehhez azonban szabatos törvény kell, mely lehetőleg csekély tért hagy az önkénynek. E törvény száműzze azt, ki a nemzetet oly súlyos helyzetbe juttatta, hogy vagy tőle félni, vagy irányában igazságtalan lenni kénytelen; mindazonáltal tartsa fenn ártatlansága bizonyíthatásának szent jogát. Erősebb okok kellene tehát a honpolgár, mint az idegen ellenében, erősebb okok az először, mint az ismételve vádolttal szemben.

De vagyonától is meg kell-e fosztani azt, ki száműzve és a társadalomból, melynek tagja volt, örökre kizárva van? E kérdést különböző szempontokból lehet megítélni. A jószágvesztés nagyobb büntetés, mint a száműzetés; lesznek tehát esetek, mikor a cselekményhez mérten a vagyon egészbeni vagy részbeni elvesztése van helyén, lesznek ismét mások, a mikor ennek helye nincs. Az egész vagyon elvesztése akkor lesz igazolt,

ha a törvény oly száműzést rendel, mely a társadalom és a bűnös polgár között minden kapcsolatot megszakít. Ilyenkor a polgár meghal s csak az ember marad meg, s a politikai testület szempontjából ezen állapotnak ugyanolyan következménnyel kell járnia, mint a természetes halálnak. Úgy tetszhetnék tehát, mintha a bűnös elkobzott vagyona inkább a törvényes utódokra volna szállandó, mint a fejedelemeire, mert az álladalom szempontjából az ilyen száműzetés azonos a halállal. De én nem ily finom okoskodás alapján merem helyteleníteni a vagyonkobzást. Ha némelyek azt vitatják, hogy a vagyonkobzás fékezte a magán-boszút és túlkapást, úgy nem gondolták meg, hogy a büntetés, ha haszonnal jár is, azért még mindig igazságos, ehhez az is kell, hogy szükséges legyen; s hogy a törvényhozó nem tűrheti még a hasznos igazságtalanságot sem, ha minden rést el akar zárni a leselkedő zsarnokság előtt, mely pillanatnyi jóléttel s néhány válogatott ember boldogságával csábít, de nem gondol a jövő romlással és a tömérdek alacsony sorsú ember könyeivel. A vagyonkobzás a gyengék fejét lakoltatja, az ártatlant a bűnös büntetésével sújtja s bűnözésre kényszeríti az ártatlanokat. Mi szomorú jelenet azt látni, hogy a családfő bűneiért a család esik becstelenségbe és nyomorba, holott a törvény-parancsolta engedelmesség tiltja neki, hogy ama bűnöket megakadályozza, még ha képes volna is rá.

18. §.

A becstelenség.

A becstelenség az általános visszatetszés jele, mely a tettestől elvonja a közbecsülést, a közbizalmat és azon úgyszólván testvéri vonzalmat, melyet a társadalmi együttlét szül. Nem függ a törvény rendeletétől. Szükséges tehát, hogy a törvényszabta becstelenség ne legyen más, mint a tényleges viszonyokból származó, az, a melyet a közerkölcsiség sugall, vagy a mely a közvéleményt vagy az egyes nemzet erkölcsi nezetet irányzó módszerből folyik. Ha a kettő között különbség van, akkor vagy a törvénytisztelet megveszendőbe vagy az erkölcs és becsületesség fogalmai mosódnak el, a min nem segíthetnek a nagy szólamok, mert ezek sohasem vetekedhetnek a példával. Ha magukban veve közömbös cselekedetek nyilvánítatnak becstelenségnek, akkor a valóban becstelen cselekmények aljassága csökkenni fog.

Testi, fájdalmas büntetéseket nem szabad oly cselekményekre alkalmazni, melyeknek kútforrása a büszkeség s azért épen a fájdalomból merítenek dicsőséget és táplálékot. Ily cselekményekre a gúny es lenézés illik, mert ezek oly fenyítékek, melyek a túl csapongó büszkeséget a környezet büszkeségével fékezik, s melyekkel, ha makacsak, még maga az igazság is csak lassú, ^{szívós} erőfeszítésben képes megküzdeni. A bölcs törvényhozó ilykép erőt erővel, véleményt vélemény-

nyel állítván szembe, kijózanítja a népet ama bámészság és elfogultságból, melyeknek forrásai a hamis feltevések; az ezekből ügyesen levont következtetések ugyanis elfedik a tömeg előtt az alap képtelenségét.

A becstelenségi büntetések túlgyakoriak ne legyenek, sem egyszerre nagy számú egyént ne sújtsanak. Az első azért nem ajánlatos, mert ha az, ami vélemény dolga, hatalmát túlgyakorta érezteti, magának a vélemények ereje gyengül; a második azért nem, mert ha sokan becstelének, akkor senki sem az.

Ez a módja annak, hogy meg ne zavartassék a dolgok örökös rendje és vátozhatatlan természete, mely tényezők folyton tevékenyek, és időbeli korláthoz kötve nem lévén, múlhatatlanul meghiúsítják és kiforgatják a beléjük ütköző rendelkezéseket. A természet hűséges utánczása nemcsak az ízlés és élvezet művészeteiben szabály; a politika, legalább a valódi és czéltudatos, szintén alá van vetve ezen általános törvénynek. Mert a politika nem más, mint annak mestersége, mikép lehet az ember változhatatlan érzelmeit legjobban vezetni és egy czélra irányozni.

19. §.

A büntetés gyorsasága.

A büntetés annál igazságosabb és hasznosabb lesz, minél gyorsabban és közvetlenebbül éri a cselekményt. Azért mondom igazságosabbnak, mert megkíméli a bűnöst a bizonytalanság szükségtelen és kegyetlen

kínjaitól, melyeket még hatványoz a képzelődés és a gyengeség tudata; de igazságosabb azért is, mert a szabadság elvonása büntetés lévén, az nem előzheti meg az ítéletet, hacsak a szükség úgy nem kívánja. A letartóztatás tehát csak egyszerű őrizete a polgárnak addig, míg bűnösnek nem ítéltetik; de minthogy e fogság gyakorlatilag a büntetés tartalmával bír: legyen az lehető rövid és lehető enyhe. Az idő lehetőleg rövidsége attól függ, hogy mennyi idő kell a per lefolytatásához és hogy nincs-e másnak elsősége a törvénykezés sorrendjében. A fogság csak annyira legyen szigorú, a mennyiben ezt a szökésnek vagy a bizonyítékok elrejtésének megakadályozása szükségessé teszi. Magát a pert a lehető legrövidebb idő alatt kell befejezni. Van-e szomorúbb ellentét, mint a bíró közönye a vádlott gyötrelmei mellett? Az egyik oldalon a keményszívű tisztviselő, kényelemben és élvezetek közepette, a másik oldalon a fogoly, könyek és szenvedésekben? Általában, a büntetés súlya és a büntett következménye legyen másokra nézve minél hatásosabb, de a szenvedőre minél kevésbé fájdalmas; mert saját jogalapját tagadja meg azon társadalom, mely dönthetetlen szabályként nem tartja, hogy ez emberek lehetőleg kevés szenvedést akartak magukra vállalni.

Azt mondtam, hogy a gyors büntetés hasznosabb, mert minél rövidebb idő választja el a bűntevést a büntetéstől, annál erősebben és tartósabban kapcsolja össze az emberi elme a *büntett és büntetés* fogalmait, úgy, hogy észrevétlenül az egyiket oknak, a másikat szükség, elmaradhatlan okozatnak fogja tekinteni. Be van

bizonyítva, hogy az eszmetársulás azon kapocs, mely az emberi elme egész szerkezetét összetartja; nélküle az öröm és fájdalom elszigetelt, hatástalan érzelmek volnának. Minél inkább eltávolodnak az emberek az általános fogalmaktól és alapelvektől, azaz minél tudatlanabbak: annál inkább hatnak reájuk a legközvetlenebb és legközelebbi kapcsolatú eszmék, s annál kevésbé ügyelnek a távolabbiakra, a bonyodalmasabbakra; ezek csak azon embereket irányozzák, kik nagy szenvedéllyel ragaszkodnak törekvéseik céljához, mert figyelmük egész ereje egy tárgyat világít meg, homályban hagyván a többieket. A távoli összefüggés irányozza a magasabb szellemeket is, mert ezek hozzászoktak egyszerre sok tárgyat tekinteni át s nem esik nehezükre egymáshoz mérni a sok ellentétes egyes érzelmeket; úgy hogy náluk az a cselekvés, mely e művelet eredménye, kevésbé kockázatos és bizonytalan.

Nagyon fontos tehát, a büntettet és a büntetést közel hozni egymáshoz, hogy a köznapi, durva elmékben a hasznos büntett csábító képe azonnal felkeltse a büntetés társult eszméjét. A hosszú haladék csak azt eredményezi, hogy e két gondolat mindinkább eltávolodik egymástól, és ami benyomást a fenyíték tesz, azt nem annyira mint büntetés, hanem inkább mint látványosság teszi, még pedig oly időben, mikor a nézők kedélyében már meggyengült a büntett keltette iszony, mely különben a büntetés hatását erősítené.

Egy másik szabály bámulatosan előmozdítja a gonosztett és a büntetés közötti mi szorosabb eszme-kapcsolatot; az ugyanis, hogy a büntetés lehetőleg

megfeleljen a büntett természetének. Ez a hasonyszerűség nagyon emeli a bűnözési inger és az ellene működő büntetés közötti szükséges ellentétet, más szóval: ez vonja el az elmét a bűntevéstől és ellenkező irányba tereli, mint a milyenbe a jogsértés csábító gondolata vonzza.

Az apróbb bűncselekmények elkövetőit vagy a börtön homályában szokták büntetni, vagy úgy, hogy távoli, tehát majdnem haszontalan rabságba küldik, ijesztő példa gyanánt oly nemzeteknek, melyeket nem sértettek. Miután az emberek nem szoktak egyszerre a leg-súlyosabb büntetésekre vetemedni, a nagy gonosztett büntetését a legtöbben csak idegenszerűen nézik s fel sem teszik, hogy ilyesmi rajtuk is megeshetik; de ha nyilvánosan büntetjük a kisebb cselekményeket is, melyekre nagyobb a hajlandóság, úgy ennek hatása az lesz, hogy elrémülnek a kisebbektől és még inkább a nagyoktól. A büntetések ne csak erő tekintetében legyenek arányosak egymáshoz és a büntettekhez, hanem a végrehajtás módja tekintetében is.

20. §.

A büntetés bizonyossága. A kegyelem.

A büntetésnek elkerülhetlensége, nem kegyetlensége az, a mi a büntettek leghathatósabb akadályainak egyike; tehát a hatóság ébersége és a kérlelhetlen bírói szigor, mely azonban csak akkor hasznos erény, ha szelíd törvényhozással párosul. A bizonyos fenyték, ha

mérsékelt is, mindig nagyobb hatást fog szülni, mint a borzalmasabb büntetéstől való félelem, ha a büntetlen* ség reményével jár; mert az ember mindig fél a csekély bajtól is, ha bizonyos, míg a remény égi adománya, mely gyakran mindenünk, eloszlatja a nagyobb bajok gondolatát is, kivált ha fokozza erejét a büntetlenség, melyhez gyakran a pénz és a gyengesség is utat nyit.

Némely törvények elengedik a kisebb büntettek fenyítését, ha a sértett fél megbocsát. Ez könyörületes és emberszerető dolog, de ellenkezik a közjóval; a magánember lemondhat a kártérítésről, de bocsánatával nem teszi fölöslegessé a példaadást. A büntetés joga nem az egyest illeti, hanem a polgárok összeségét vagy a fejedelmet; az egyes csak a saját jogrészéről mondhat le, de nem veheti el a többiekét.

Minél inkább enyhülnek a büntetések, annálkevésbbé, lesz szükség a kegyelemre és bocsánatra. Boldognak volna mondható a nép, mely károsaknak tekinthetné! Azért a kegyelmet, némely uralkodónak ezen egyedüli kormányzási erényét, ki kellene zárni a tökéletes törvényhozásból, melynek büntetései enyhék, jogszolgáltatása rendes és gyors. E tételt keménynek találhatja az, ki tökéletlen büntető rendszer alatt él, hol a bocsánat és kegyelem szükséges, mert esztelenek a törvények és kegyetlenek az ítéletek. A kegyelem a trón legszebb kiváltsága, a fölség legbecsesebb joga; a közjó emberséges irányzói általa hallgatag roszalják a törvényt, melyet minden tökéletlenségei mellett százados előítélet, a sok magyarázó vaskos, tekintélyes készüléke, a *végtelen* alakiságok komor díszlete és a hízog, nem oly

idegenszerű féltudósok ragaszkodása támogat. De gondoljuk meg, hogy a kegyelem erénye a törvényhozót illeti, nem a törvény végrehajtóját; hogy a codexben kell tündökölnie, nem az egyes ítéletben; hogy a büntetlenség, ingerét tápláljuk, ha a büntetteket megbocsáthatóknak, a büntetést nem azok szükséges következményeinek tüntetjük fel, és ez által azon fel fogásnak adunk tért, hogy miután a bocsánat lehetséges, az el nem engedett ítélet inkább az erőszak műve, mint az igazság folyamánya. Hová leszünk, ha a fejedelem kegyelmet, azaz egyéni bűnmentességet adhat, s így az egyéni, indokolatlan jóakarát lesz a büntetlenség törvényes végzeményévé! Legyen tehát kérlelhet len a törvény, legyenek hajthatatlanok azok, kik az egyes esetben alkalmazzák; de a törvényhozó legyen szelíd, elnéző, emberséges. Okos építész módjára járjon el s az önszeretet talapzatán emelje föl épületét; a közérdeket ne tekintse másnak, mint az egyéni érdekek összeségének. Így nem lesz kénytelen részrehajló törvényekkel s erőszakos rendszabályokkal a közjót minduntalan elkülöníteni a magánjóléttől, s oly színben mutatni a közboldogságot, mintha az a félelem és bizalmatlanság támogatására szorulna. Mint mélyen gondolkozó és érző bölcsész engedje meg, hogy az emberek — testvéreik — békében élvezzék a boldogság azon csekély részét, melyet a fenálló világrend Ősoka, Ő a ki van, a mindenség e zugában számukra fennhagyott.

21. §.

A menedékhelyek.

Még két kérdést kell vizsgálnom; az egyik az váljon a menedékek intézménye megegyezik-e az igazsággal s hasznos-e a bűntevők kiadására nemzetközileg szerződni vagy nem? Az ország határain belől ne legyen hely, hova a törvény ki nem terjed; hatalma minden polgárt, úgy kövessen mint az árnyék a testet.

A büntetlenség és a menedék között csak fokozat» különbség van; s miután a büntetés hatása inkább elkerülhetlenségében áll, mint súlyosságában: a menedék bűnre csábító befolyása erősebb, mint a büntetés elrémítő' hatása. A menedékeket szaporítani annyi, mint megannyi apró fejedelemségeket alkotni; mert ha valamely területre a törvény ki nem hat, ott új, a közönséges joggal ellenkező jog, vagyis oly szellem támadhat, mely ellentétben áll az osztársadaloméval. Az egész történelem tanúsítja, hogy a menedékekből nagy állami és eszme-forradalmak indultak ki.

Némelyek azt vitatták, hogy a büntettet, vagyis a törvényekbe ütköző cselekedetet, büntetni lehet, bárhol követtetett légyen el. Mintha az alattvalói minőség eltörülhetetlen, a rabszolgaival egyértelmű, sőt annál erősebb jelleg volna; mintha lehetne valaki az egyik területnek alattvalója, a másiknak lakója, s mintha nem volna fonák dolog, hogy két uralkodónak, két, gyakran ellentétes törvénykönyvnek, legyen alárendelve. Némelyek

azt is tartják, hogy oly büntett, mely például Konstantinápolyban követtetett el, Párizsban is büntethető, azon elvont okoskodás alapján, hogy a ki az emberiséget sérti, megérdemli, hogy az egész emberiség gyűlölje és utálja. Mintha a bíró az emberi érzélgés képviselője volna, nem pedig a társultak szerződésének őre. A büntettet elkövetésének helyén kell büntetni, mert csak ott vannak az emberek azon kényszerhelyzetben, hogy az egyént a közsérelem megelőzése végett fenyítsék, — másutt nem. A ki gonosztevő ugyan, de nem szerződésszegő a társadalom iránt, az lehet félelmetes, s azért száműzheti és kizárhatja őt a társadalom kormányhatalma; de nem lehet őt azon törvények alakiságai közt büntetni, melyeknek rendeltetése a szerződést megtartatni, nem pedig a benső gonosztságot fenyíteni.

De hasznos-e a bűntevőket nemzetközileg viszonosan kiszolgáltatni? Ezt a kérdést nem merném eldönteni addig, míg a törvények az egész emberiség szükségleteinek jobban meg nem felelnek, a büntetések enyhébbek nem lesznek és az önkényes, egyéni vélemény uralma meg nem szűnván, az elnyomott igazság és az üldözött erény biztonságban nincs; amíg a trón és az alattvalók érdekeit mindszorosabban összefűző emberi ész Ázsia nagy sivatagaiba nem úzi a zsarnokságot. De másrészt igaz, hogy azon tudat, miszerint nincs egy talpalatnyi föld, melyen a valódi gonosztettet elnézik, igen hathatós eszköze volna a megelőzésnek.

22. §.

A fejdíj.

A másik kérdés az: hasznos-e díjat tűzni a bűnösnek ismert ember fejére s minden polgárt fegyveres hóhérrá tenni? A bűnös vagy a határokon túl van vagy a határokon belül. Az első esetben a fejedelem büntetetre buzdítja a polgárokat s büntetésnek teszi ki őket, mert sérelmet és hatalombitorlást követnek el az idegen területen; jogot is ad a többi népeknek, hogy ellenében épúgy járjanak el. A második esetben saját gyengeségét árulja el. A ki maga is védekezni tud, az nem vásárolja meg a védelmet. Azután az ilyen törvény felforgatja az erkölcs és erény fogalmait, melyeket a legkisebb fuvalom kiolt az emberek lelkéből. A törvény egyrészt árulásra buzdít, másrészt bünteti az árulást: a törvényhozó egyik kezével összefűzi a családi, rokonsági, baráti kötelékeket, másik kezével jutalmazza azt, ki eltépi és szétdarabolja; önmagának folyton ellenmondva, majd bizalomra szólítja a gyanakvó emberi kedélyeket, majd bizalmatlanságot szór a szivekbe, A helyett, hogy egy büntetett megelőzne, százat ébreszt. A gyenge népek eszköze ez, melyeknek törvényhozása csak egy korhadt, mindenfelől roskadozó épület pillanatnyi feldozgatása. Minél inkább terjed valamely nemzetben a műveltség, annál nagyobb szüksége lesz a kölcsönös hűségre és bizalomra s ezek annál inkább belevegyül-

nek az igazi politikába. A fondorlat, az ármány, a titkos, kerülő utak többnyire felismervék, s az általános eszeség ártalmatlanná teszi az egyesek elmességét. A művelt századok tanulságot és tapasztalatot mentenek még a tudatlan századok történetéből is, melyekben a közérkölcsök arra kényszerítik az embereket, hogy a magánérkölcsök alá hajoljanak. De oly törvények, melyek az árulást jutalmazzak és alattomos háborút gyulasztanak, kölcsönös gyanokodást szórva a polgárok közé, útját állják az erkölcs és a politika oly szükséges egyesülésének, mely boldogságot hozna az emberekre, békét a népekre, s a világra valamivel hosszabb csendet és nyugalmat azon bajok után, melyek fölötté elvonulnak.

23. §.

A büntett és büntetés közötti arány.

A közérdek nemcsak azt kívánja, hogy büntettek ne követtessenek el, hanem azt is, hogy annál ritkábbak legyenek, minél károsabbak a társadalomra nézve. Azért annál nagyobb gátak kellene az embereknek a büntettektől való tartóztatására, minél nagyobb ellenségei c büntettek a közjónak s minél nagyobb az elkövetésükre csábító inger. Ennélfogva aránynak kell lenni a büntett és a büntetés között.

Az érző lényeket az élvezet és a fájdalom mozgatja, s a látatlan törvényhozó a jutalmat és a büntetést oly rugókká tette, melyek az embereket még a

nagy tetteknél is irányozzák. A büntetések helytelen osztogatásából tehát azon gyakori, de kevésbé méltányolt baj származik, hogy oly cselekményeket sújtanak, melyeket magok a büntetések idéztek elő. Ha a társadalmat egyenlőtlenül sértő két cselekmény egyenlőn bűnhődik, mi sem tartóztatja az embereket a nagyobbak elkövetésétől, mihelyt nagyobb haszonnal jár. A ki azt látja, hogy ugyanazon büntetés, például halál, éri azt, a ki egy fáczánt megöl, és azt, a ki embert gyilkol vagy fontos iratot hamisít: az mi különbséget sem fog látni e két cselekmény között. Így azután elvész annyi századok és oly sok vér gyümölcse, az erkölcsi érzés, mely csak igen lassan és nehezen fogamzik meg az emberi kebelben, s melynek felébresztésére annyi fenséges rugó és az ünnepélyes szertartások oly nagy készüléke tartatott szükségesnek.

Az emberi szenvedélyek általános harczában minden zavart megelőzni lehetetlen. E zavarokat fokozza a nép szaporodása és a közjó felé mértani pontossággal nem irányozható kül önérdkek özszeütközése. A politikai számvetésben a matematikai pontosság helyett a valószínűségi számítással kell beérnünk. Nézzük a történelmet és azt fogjuk találni, hogy a zavarok annál nagyobbak, minél nagyobbak a birodalmak; s miután a nemzeti érzület ép oly mértékben csökken: a bűntevési hajlam azon arányban fokozódik, a melyben e zavarokhoz magánérdek fűződik. Ez az oka, hogy a büntetések súlyosításának szüksége folyton nő.

A súlyhoz hasonló azon erőt, mely az embert a jólét felé hajtja, csak az ellene szegzett akadályok tar-

tóztatják. Az emberi cselekmények tarka sorozata ezen erőműködés eredménye, s midőn e cselekmények egymásba ütköznek s kölcsönösen zavarják egymást, a büntetések — melyeket én *politikai akadályoknak* neveznék — megszüntetik a rossz következményeket, a nélkül hogy megszüntetnék az indító okot, mely nem más, mint az embertől elválaszthatatlan önzés; a törvényhozó pedig úgy tesz, mint a jó építész, ki kiegyenlíti az ártalmas irányú súlyerőt, de hasznosítja azt, amely az épület erősítésére szolgál.

Az emberek társulását szükségesnek tévén fel, s azon szerződésekből indulván ki, melyek az egyéni érdekek súrlódásának kényszerű eredményei: a rendellenességeknek bizonyos fokozatát fogjuk felismerni. A fokozat legfelsőbb pontján a társadalmat közvetlenül támadó cselekmények állanak, míg a legalsó fokot az egyes tagokon ejthető legkisebb jogtalanságok foglalják el. E végtetek között vannak elhelyezve a közjó ellen intézett összes cselekmények, melyeket büntetteknek nevezünk, s melyek alig észlelhető árnyalatokban csökkenőleg szállnak le a legnagyobbtól a legkisebbig. Ha az emberi cselekmények végtelen és bonyodalmas alakulásaira a mértan volna alkalmazható, megfelelő büntetési fokozatnak is kellene léteznie, mely a leg súlyosabbtól leszáll a legenyhébbig. Ha a büntetések és és büntettek szabatos, általánosan elfogadott fokozatát bírónak, ebben valószínű és általános mértékünk volna az egyes népek szolgálai vagy szabad állapotának, jó vagy rossz indulatainak meghatározására. De a bölcs törvényhozó be fogja érni azzal, hogy az elv megóvása mellett

a főpontokat jelölje meg, nem szabván a legfelső fokú cselekményekre oly büntetéseket, melyek a legalsó fokúakra illenek.

24. §.

A bűncselekmények mértéke.

Láttuk, mi a büntettek valódi mértéke: *a társadalmi kár*. Azon kézzelfogható igazságok egyike ez, melyeknek felismeréséhez nem kell se negyedlő se látszó s melyeket a középszerű elme is megérthet, de melyeket, a viszonyok csudálatos alakulása folytán, mégis minden században és minden nemzetnél csak néhány kevés bölcselő ismert fel. De az ázsiai felfogás, a tekintélylyel és hatalommal felruházott szenvedélyek — többnyire érezhetetlen befolyás útján, de néha az emberek gyáva hiszékenységére gyakorolt erőszakos nyomás által is — elhomályosították az egyszerű fogalmakat, melyek a születő társadalmaknak talán első bölcsészetét képezték, és melyekhez a jelen század világossága úgy látszik visszavezet bennünket; csakhogy ama nagyobb biztonsággal, melyet a matematikai módszerből, a sok szomorú tapasztalatból és magokból az akadályokból is merítünk.

Tévedtek azok, kik a tettes szándékában keresték a büntett valódi mértékét. A szándék a külvilág tényleges benyomásaitól és a megelőző elmeállapottól függ; e tényezők pedig a gondolatok, szenvedélyek és körül-

mények sebesen változó egymásutánjában módosulnak az emberekben és minden egyesben. Így tehát minden polgár számára külön codexre, sőt minden bűneset számára új törvényre volna szükség. Az ember néha a legjobb szándék mellett is nagy kárt okoz a társadalomnak, míg néha a legrosszabb akarattal nagy jót tesz.

Mások a büntettek súlyát inkább a sértett személy állásához mérik, mint közérdekű jelentőségükhöz. Ha ez volna a bűncselekmények helyes mértéke, akkor a Legfőbb Lény elleni tiszteletlenséget súlyosabban kellene büntetni, mint a fejedelem meggyilkolását; mert az előbbi cselekmény csekélyebb voltát bőven kiegyenlíti az istenség fensősége.

Némelyek végre azt hitték, hogy az erkölcsi véték foka is befoly a büntett mértékére. E nézet helytelensége szembeötlik, ha részrehajlatlanul vizsgáljuk az ember és ember, valamint az ember és Isten közötti igazi viszonyt. Az első az egyenlőség viszonya. A közjó eszméjét, mely az emberi igazság alapja, egyedül a szenvedélyek és az érdekek összeütközéséből származott kényszer szülte; míg a második viszonyban egy tökéletes, teremtő, független lényt látunk, ki magának tartotta fenn, hogy törvényhozó is bíró is legyen, mert csak ő lehet az veszély nélkül. Ő örökös büntetéseket szabott azokra, kik mindenhatóságának magukat alá nem vetik; de milyen féreg volna elég vakmerő az isteni igazságot támogatni akarni s boszút állani azért, ki önmagának elég, kire a dolgoknak sem kellemes sem fájdalmas hatása nincs, s ki az egyedüli lény, kinek cselekedetei ellenhatást nem keltenek? Az erkölcsi bűn foka a szív ki nem fürkészhető roszaságától függ,

ez pedig véges lényeknél nyilatkozás nélkül nem tudható meg. Hogy lehetne tehát e körülmény a büntetés szabályozója? Hisz így az ember büntethetne, mikor Isten megbocsát, és megbocsáthatna, mikor Isten büntet. Ha az emberek meg tudnak feledkezni a mindenhatóról mikor sértik, megfeledkezhetnek róla akkor is, mikor büntetnek.

25. §.

A büntettek osztályozása.

Némely büntettek közvetlenül a társadalmat vagy annak képviselőjét támadják meg; mások a polgár életének, vagyonának vagy becsületének egyéni biztonságát sértik; ismét mások oly cselekmények, melyek ellentétben állanak azzal, amit a közjó érdekében tenni vagy abban hagyni kell.

A mely cselekmény nem esik a fentjelzett két határvonal közé, azt nem nevezhetni büntettnek s nem büntethetni mint olyant; legfőlebb azok tesznek így, kiknek érdekében van e minősítés. E határok bizonytalansága szülte a népekben a törvényhozással ellentétes erkölcsöket, sőt az egymással ellenkező egyidejű törvényeket; azt a törvénytömeget, mely mellett a legóvatosabb ember sem kerülheti el a legsúlyosabb büntetéseket, s mely által üressé és ingataggá válnak a *bűn* és *erény* fogalmai; az egyéni lét azon bizonytalanságát, mely közönybe és vészes dermedésbe veri az államokat.

Minden polgárnak azon meggyőződésben kell élnie, hogy tehet mindent, a mi a törvényekkel nem ellenkezik, s hogy nem kell más bajtól tartania, mint a melyet a cselekmény maga után von. Ezt a politikai dogmát kellene a népeknek hinniök s szigorú törvénytisztelet által ezt tartoznának hirdetni a kormányzók; szent tétel ez, mely nélkül jogi társulás nem állhat fenn méltányos viszonyszolgálat azért, hogy az emberek lemondottak a korlátlan cselekvési szabadságról, mely minden élő lény sajátja, s melyet csak erejének határai korlátoznak. Ez nevel szabad, erőteljes lelkeket s világos elméket; ez teszi erényesekké az embereket, oly értelemben véve az erény szót, hogy ellen tudnak állni a félelemnek, — nem a hajlékony okosság értelmében, mely csak ahhoz illik, ki kegyelemtől függő, bizonytalan életet is el tud viselni.

A ki bölcselő szemmel olvassa a népek törvényeit és történelmét, azt fogja találni, hogy a *bűn* és *erény*, a *jó polgár* és a *bűntevő* fogalmai a századok forgásában folyton módosulnak; nem azon változások szerint, melyek az államok viszonyaiban állanak elő s melyek ennél fogva mindig megfelelnek a közérdeknek, hanem azon szenvedélyek és tévedések szerint, melyeknek a törvényhozók időnként alávetve voltak. Látni fogja, hogy az utóbbi század gyakran az előbbinek szenvedélyeiben találja fel erkölcsi alapját; hogy a rajongásból és lelkesedésből fakadó erős szenvedélyek, miután meggyengítette és úgyszólván elkorhasztotta őket az idő, mely úgy a természeti mint az erkölcsi jelenségeket egyensúlyba helyezi, lassanként a század bölcsel-

mével, az erős és ügyes emberek hasznos eszközeivé válnak. Így támadtak a becsület és az erény fölötté ingatag fogalmai; ingatagok, mert változnak az idővel, melyben a név túléli a dolgot, s változnak a területek szerint, hol a folyók és hegyek gyakran nemcsak physikai, hanem erkölcsi határokat is jeleznek.

26. §.

Felségsértő bűncselekmények.

Az első helyet a legnagyobb, mert legkárosabb bűncselekmények foglalják el: azok, a melyek felség - sértőknek neveztetnek. Csak a legvilágosabb szavakat és eszméket is összezavaró zsarnokság és tudatlanság nevezhet e néven, és sújthat ennél fogva a legsúlyosabb büntetéssel, teljesen elütő természetű bűncselekményeket s teheti ebben is, mint ezer más esetben az embert egy szó áldozatává. Minden büntett, még az egyén ellen intézett is, sérti a társadalmat; de nem minden büntett irányul annak közvetlen megrontására. Az erkölcsi cselekményeknek, ép úgy mint a természetieknek, elhatárolt működési körük van, s valamint a természeti mozgást, úgy ezeket is többféleképp korlátolja az idő és a tér. Azért csak a gyűlöletes jogalkalmazás, mely a rabszolgák bölcsesége szokott lenni, zavarhatja össze azt, a mit változatlan ismérvek szerint különített el az örök igazság.

27. §.

A személyes biztonság elleni bűncselekmények. Erőszak. A nemesek büntetése.

Azután az egyén biztonsága elleni bűncselekmények következnek. A polgár biztonsága lévén minden jogszerű egyesülés főczélja, e szerzett jog megsértését szükségkép a legnagyobb törvényes büntetések egyikével kell büntetni.

Némely bűncselekmények a személyt, mások a vagyont támadják meg. Az előbbieket okvetlenül testi fenyítéssel kell büntetni.

A polgárok biztonsága és szabadsága elleni támadások tehát a legsúlyosabb büntettek közé tartoznak. Ezen osztályba kell sorozni nemcsak a közrendi! emberek elkövette gyilkosságot és lopást, hanem a nagyok és a tisztviselők büntetteit is, melyeknek hatása nagyobb és messzebbre terjedő, mert elfojtja a polgároknak az igazság és kötelesség érzetét, az erősebb jogának tudatát léptetvén helyében végre is ép oly veszélyes arra nézve, a ki gyakorolja, mint arra, a ki szenved.

A nagyok és gazdagok ne válthassák meg pénzen a gyengéken és szegényeken ejtett sértéseket, mert különben a gazdagság, mely a szorgalomnak törvényvédelmezte jutalma, az elnyomás tényezője lesz, Nem lehet szó szabadságról, mihelyt a törvény megengedi hogy az ember bármily körülmények között megszűn-

jék *személy* lenni és *dologgá* válhassék; ily viszonyok között azt fogjuk tapasztalni, hogy a hatalmas ember minden igyekezete arra irányul, hogy a társadalmi alakulatok tömegéből azok érvényesüljenek, melyeket a törvény neki ad haszonrészül. Ennek felismerése azon titkos csudaszer, mely a polgárokat dolgozó barmokká változtatja; a hatalmasok kezében ez azon bilincs, melylyel a vigyázatlanokat és gyengéket békóba verik. Ez az oka, hogy némely államban, melyben a szabadság minden látszata megvan, ott lappang a zsarnokság, észrevétlenül belopódzik a törvényhozó által elfeledett valamely zugba, s észrevétlenül erősödik és gyarapszik.

Az emberek hatalmas sánczokat emelnek a nyílt zsarnokság ellen, de nem veszik észre a láthatatlan férget, mely é sánczokon rágódik s titkos, de annál biztosabb utat nyit az áradatnak.

De milyen fenyítékek lesznek alkalmazandók a nemesek bűncselekményeire, kiknek kiváltságai a létező jog tekintélyes alkatrészét képezik? Nem vizsgálom itt, váljon hasznos-e a kormányzat szempontjából, vagy szükséges-e a monarchiában, a nemesek és közrendűek közötti hagyományos különbség? váljon igaz-e, hogy a nemesség közvetítő hatalom, mely a két véglet túlzásait enyhíti s nem inkább zárt testület-e, mely saját és mások érdekét szolgálva, a legszűkebb kört részesíti a hitel és a remény összegében, hasonlóvá tevéen e kört, ama termékeny, kies szigetkékhöz, melyekre Arábia homoksivatagaiban bukkannunk? s ha igaz, hogy a társadalmi egyenlőtlenség hasznos és szükséges, val-

jon áll-e az is, hogy ezen egyenlőtlenségnek inkább a testületben kell érvényesülnie, mint az egyesekben? hogy jobb-e, ha a társadalom egy részében állapotodik meg, mint ha az egész polgári egyesületben kering? hogy jobb-e, ha megdermed, mint ha folyton születik és enyészik? Itt csak az ezen osztálynak megfelelő büntetésekkel foglalkozom, s állítom, hogy e tekintetben nem szabad különbségnek lenni az első és az utolsó polgár között. A megkülönböztetés, legyen az tiszteletbeli vagy anyagi, csak akkor jogos, ha azon feltevésből indulunk ki, hogy előbb az egyenlőség állapotát rendelte a törvény, mely minden polgár felett uralkodónak tekinti magát. Úgy kell képzelni a dolgot, hogy az emberek, midőn természeti korlátlanágukról lemondottak, így szóltak: »A ki munkásabb lesz, az nagyobb tiszteletben részesüljön és hírneve ragyogjon utódain is; a ki boldogabb és tiszteltebb, annak nagyobb legyen ugyan a várománya, de a szerződést, mely a többiek fölé emelte, époly kevéssé merje megsérteni, mint bárki más. Igaz, hogy az ilyen végzemények nem keltek az emberiség valami országgyűlésén, de benne vannak a dolgok örökös természetében; nem rothtják le az előnyöket, melyeket a nemesség intézményével járónak tartunk, de megsemmisítik hátrányait s félelmissé teszik a törvényt, elzárván az utat a büntetlenség előtt, A ki azt mondaná, hogy a nemesre és a pórra alkalmazott ugyanazon büntetés tényleg még sem azonos, mert amannak más a nevelése és mert szégyent hárít egy egész jeles családra, annak azt válaszolnám, hogy nem a bűnös érzékenysége képezi a büntetés mértékét,

hanem a közkár, mely annál nagyobb, minél kiváltságosabb ember okozta; hogy a büntetések egyenlősége csak külső lehet, mert tényleg minden emberre máskép hatnak; hogy a családról a gyalázatot levelled a fejedelem, nyilvánosan kegyelmet tanúsítván a bűnösnek ártatlan családjá iránt. És ki ne tudná, hogy az érzéki külsőségek a hiszékeny, bámész tömeg előtt többet nyomnak az okoknál?

32. §.

Becsületsértés. Becsület.

A személy elleni azon sértéseket, melyek a becsületet támadják, vagyis a jóvélemény azon jutalékát, melyet a polgár a többiektől méltán követelhet, becstelenséggel kell büntetni.

A polgári törvények, melyek a testet és a vagyont mindenek előtt féltékenyen őrzik, nevezetes ellentétben állanak az úgynevezett *becsület* törvényeivel, melyek a közvéleményt mindenek felé helyezik. E szó: *becsület* azok közé tartozik, melyek hosszú, fényes értekezéseknek szolgáltak tárgyul, de szilárd és állandó fogalommá nem lett. Szomorú sorsa az emberi elmének, hogy jobban megérti a távol égi testek forgását, a mihez alig van köze, mint a közelében levő nagy fontosságú erkölcsi fogalmakat, mert ezeket folytonos hullámvászonban és homályban tartja a szenvedélyek vihara és az önállótlan tudatlanság észjárása és hagyománya! De érthető lesz

e látszólagos képtelenség, ha meggondoljuk, hogy valamint a természeti tárgyak, nagyon közelről nézve, összefolynak a szem előtt, úgy túlságos közelben könnyen összekeverednek azon egyszerű eszmék is, melyek az erkölcsi fogalmakat alkotják s elmosódnak a választó vonalak, melyeket a matematikai módszer az érzéki emberi élet tüneményeinek mérésénél nem nélkülözhet. És minden csodaszerűségét elveszti a dolog az emberi ügyek higgadt vizsgálója előtt, ki sejtí, hogy az emberek boldogsága és biztonsága hál' Istennek nem is kíván oly nagy erkölcsi készüléket és annyi korlátozást.

A becsület tehát azon összetett fogalmak egyike, melyek nem csupa egyszerű elemekből állanak, hanem ismét összetett fogalmak halmazatai. Valamint több összetett algebrai mennyiségnek egy közös osztója van, úgy e- fogalmak is, az elme előtt történő különféle megjelenéseiknél, majd magukban foglalják majd kizárják alkatelemeik egyikét vagy másikat s csak néhány közös elemet tartanak meg. Hogy azon fogalmaknak, melyekből az emberek a *becsületet* alkotják, közös osztóját megtaláljuk, egy futó pillantást kell vetnünk a társadalom alakulására.

Az első törvények és az első hatóságok azon szükségből eredtek, hogy segíteni kellett a zavarokon, melyek az egyes ember veleszületett korlátlanágából származnak; ez volt a társadalom alapításának célja, s ezen eredeti célú tényleg vagy látszólag mindig szem előtt tartották még a káros törvényhozási művek is. De a sűrűbb érintkezés és az emberi ismeretek gyarapodása tömérdek olyan viszonos teendőt és szük-

ségletet szült, melyeket a törvény előre nem láthat s melyeknek az egyes ember tehetsége eleget tenni nem képes. E korszakban kezdődött a vélemény zsarnoksága, mert ez volt az egyedüli eszköz annak elérésére, hogy az egyes emberek részéről teljesíttessék azon haszon és elmaradjon azon kártevés, melyet a törvény előre nem láthatott. És ez azon vélemény, mely a bölcsre és a közemberre egyaránt súlyosan nehezedik, mely az erény látszatát becsesebbé tette magánál az erénynél, s melyet még a gonosztevő is hirdet, mert érdekeben áll. Így nemcsak hasznos, de szükséges is lett az emberek jóvéleménye, mert senki sem akart az általános magaslaton alól maradni. Haszonlesésből hódítja meg a becsvágyó, érdemei bizonyítékaul koldulja a hiú, szükségből keresi a becsület. Ezen *becsület* oly feltétel, melyhez életét köti a legtöbb ember. Minthogy a társadalom megalakulása után képződött, nem volt a közös létbe helyezhető; sőt időleges visszatérést jelent a természeti állapotba; személyünknek időleges kivonását azon törvények alól, melyek ezen esetben a polgárt nem védelmelik kellően.

Azért a politikai szabadság és az elnyomás végleteiben egyaránt elvész a becsület fogalma vagy más fogalmakba merül; az első esetben azért, mert a törvények uralma fölöslegessé teszi mások véleményének keresését, a másodikban azért, mert az emberi zsarnokság megsemmisítvén a polgári életet, az embert bizonytalan, időleges személylyé csökkenti. Azért oly monarchiákban, melyek csak mérsékelt kényuralmak, a becsület az állam alapjainak egyike; ugyanazon szerepe van

itt, mint a despotikus államokban a forradalomnak: időleges visszatérést jelent a természeti állapotba s figyelmezteti a kényurat az ősi Egyenlőségre.

29. §.

A párbaj.

Mások jóvéleményének ezen szüksége szülte a magánosok bajvívásait, mi egyenesen a törvények tehetlenségének eredménye. Mondják, hogy az ókor nem ismerte; talán azért nem, mert a régiek nem jártak gyanús fegyverzetben a templomba, a színházba és barátaikhoz; talán azért, mert a bajvívás közönséges, mindennapi látvány volt, melyben alacsony, rabszolga gladiátorok jelentek meg a nép előtt, szabad ember pedig szégyenlette volna, ha magánverekedései miatt gladiátornak nézik és nevezik. Hasztalan volt minden iparkodás, e szokást, mely olyasmin alapszik, a mitől az ember a halálnál is jobban fél, oly törvények útján kiirtani, melyek halállal fenyegették a kihívás elfogadját; mert a becsülettudó ember előrelátja, hogy a jóvélemény elvesztésével vagy teljesen el lesz hagyatva, mit társasember el nem viselhet, — vagy pedig sértések és gyalázások célzáblája lesz, minek folytonos ismétlődése súlyosabb a büntetés veszélyénél. Honnan van, hogy az alacsony rendű nép rendszerint ritkábban vív párbajt, mint a nagyok? Nemcsak azért, mert fegyvertelen, hanem azért is, mert a köznép kevésbé általánosan érzi mások jóvéleményének szükségét, mint azok, kik

magasabb polczon állván, gyanakvóbban és féltékenyebben ügyelnek egymásra.

Nem fölösleges ismételni, amit már mások megírtak, hogy e büntett legjobb megelőzési módja az, hogy a támadó, vagyis a párbaj okozója büntett étik, de ártatlannak nyilvánítatik az, ki hibáján kívül kénytelen megvédeni azt, a mit a fenálló törvények kellően nem biztosítanak: a közbecsülést.

30. §.

A lopás.

A lopást, ha nem erőszakos, pénzbüntetéssel kellene fenýíteni. A ki a máséval gazdagodni akar, vesztisen a magáéból. De minthogy ez rendesen csak a nyomorultak és kétségbeesettek büntette, vagyis az emberek azon boldogtalan osztályáé, melynek a tulajdonjog (e rettenetes és talán nem is szükséges jog) csak a pusztá életet hagyta fenn; minthogy a pénzbüntetések mellett nagyobb a bűnhódók, mint a bűnözők száma s ártatlanoktól veszik el a kenyeret, hogy a gonosztevőknek juttassák: ily körülmények között legczélszerűbb büntetése azon rabság lesz, mely egyedül mondható jogszerűnek: a tettes munkájának és személyének időleges lefoglalása a közös társadalom részére, hogy ez a bűnös feltétlen alávetése útján kártalanítsa magát a társadalmi szerződésen önhatalmilag ejtett erőszakért. De ha a lopás erőszakkal párosul, a büntetés is legyen

vegyes: testi fenyíték és rabság. Már előttem kimutatták más írók, mily kézzelfogható helytelenség, az erőszakos és az álnok lopást egyenlően büntetni s képtelenül egy nagy összeg pénzt egyenlőnek venni az emberi étellel. Különböző természetű büntettek ezek, s a politikában is kétségen felül áll azon mathematikai szabály, hogy a különmemű mennyiségeket a-végtelenség választja el egymástól. Azonban sohasem felesleges annak ismétlése, a mit az emberek alig valaha követtek. A politikai gépezet minden másnál tovább megtartja megkezdett irányát s legnehezebben tér másba.

31. §.

A csempészet.

A csempészet valóságos büntett, mely a fejedelmet és a népet sérti; de büntetése ne legyen becsületlenítő, mert a közvélemény a cselekményt nem tekinti becsstelenné.

De hát miért nem szül e büntett becsstelenséget, holott az lopás a fejedelmen és ennél fogva magán a nemzeten? Erre azt felelem, hogy azon sérelmek, melyeket az emberek önmagukon elkövethetőknek nem hisznek, nem érintik őket oly közélről, hogy a tettes ellen közfelháborodás támadna. Ilyen a csempészet. Az emberek, kikre a távoli következmények igen csekély hatással vannak, nem érzik a kárt, melyet a

csempészet rajtuk ejthet, sőt néha még pillanatnyi hasznát is élvezik. Csak a fejedelem károsítását látják; nincs tehát oly erős okuk a csempésztől becülésüket megvonni, mint a milyen az ellen szól, ki magánlopást, okirathamisítást vagy más oly bűncselekményt követ el, mely ókét is találhatja. Kétségtelen igazság, hogy az érzéki lény csak azon bajok iránt érdeklődik, melyeket ismer. E büntettet maga a törvény szüli, mert minél nagyobb a vám, annál jövedelmezőbb s így annál kísértőbb a csempészet; elkövetése pedig annál könnyebb, minél nagyobb a kerület, melyre felügyelni kell s minél kisebb az áru térfogata. A tiltott áru és a vele szállított tárgyak elkobzása teljesen igazságos; de a büntetés annál ijesztőbb lesz, minél kisebb a vám, mert az emberek csak a vállalat szerencsés kimenetele esetén várható haszon arányában vesznek magukra kockázatot.

De hát büntetlen maradjon e cselekmény azon tettese, kinek nincs veszteni valója? Nem. Vannak a csempészetnek esetei, melyek oly közel érdeklík a közadók ügyét, a jó törvényhozás ezen annyira fontos és nehéz részét, hogy tetemes, egész a fogság és rabságig terjedő büntetést érdemelnek; de oly fogságot és rabságot, mely megfelel a cselekmény minőségének. Így például a dohánycsempészt nem kell közös fogházba zárni a gyilkossal vagy a rablóval, és az előbbinek kényszermunkája akkor fog leginkább megfelelni a büntetés természetének, ha csupán a károsítani szándékolt kincstár javára történik.

Az adósokról.

A szerződési hűség, a kereskedelem bátorsága, arra kényszeríti a törvényhozót, hogy a bukott adós személyét biztosítsa a hitelezőknek. De azt hiszem fontos, a csalárd bukottat az ártatlan bukottól megkülömböztetni. Az elsőt úgy kellene büntetni mint a pénzhamisítót; mert egy darab vert éreznek, a polgári kötelek jelenek, meghamisítása nem lehet nagyobb büntett, mint magának a köteleknek hamisítása. De az ártatlan bukottat, ki szigorú vizsgálatban kimutatja bírái előtt, hogy mások roszakarata vagy szerencsétlenség vagy emberi előrelátással el nem hárítható viszontagságok vitték el vagyonát: mi kegyetlenség volna ezt börtönre vetni és egyedül megmaradt szomorú jószágától, a puszta élettől megfosztani, hogy a bűnösök gyötrelmeit szenvedje s az üldözött jámborság kétségbeesésével talán megbánja ártatlanságát, melyben nyugodtan élt azon törvények oltalma alatt, melyeket meg nem sértenie lehetetlen volt? E törvényeket a hatalmasok pénzvágya alkotta s a gyengék túrték, mert a legtöbb ember szívében azon remény csillámlik, hogy a szerencsétlen események másokat fognak érni, a szerencsések bennünket. Az emberek, rendes érzelmeik szerint, szeretik a kegyetlen törvényeket, bár, miután mindenki alattuk el,

mindenkinek érdeke volna, hogy mérsékeltek legyenek; azonban erősebb a sértéstől való félelem, mint a sérteni akarás.

Visszatérve az ártatlan bukottra, azt állítom, hogy ha kötelezettsége a teljes fizetésig épségben marad; ha magát alóla az érdekelt felek beleegyezése nélkül ki nem vonhatja; ha munkásságát — melyet büntetés terhe alatt arra kellene fordítania, hogy tartozásainak keresménye arányában való kielégítésére képesítse magát — más törvények területére nem viheti; mi jogos ok — milyen például a kereskedelem biztonsága vagy a tulajdon szentsége — létezik arra, hogy szabadsága elvetessék, miből hitelezőinek semmi hasznuk nincs? Kivételt képezne talán azon lehetőség, hogy a rabság kínjai napfényre fogják hozni a látszólag ártatlan bukás titkait; de ez a fentebbi szigorú vizsgálat mellett fölötte ritka esett lesz. Törvényhozási elvnek tartom, hogy a politikai bajok tartalma egyenes arányban álljon a társadalmi kárral és megfordított arányban e kár bizonyításának valószínűtlenségével.

Az eseteket a gonosz szándék, a súlyos és könnyű vétkekesség és a teljes ártatlanság szerint lehetne osztályozni. Az elsőre a hamisítás büntetését, a másodikra kisebb fenyítéket, de szabadságvesztéssel, lehetne alkalmazni; az utolsóban a bukott szabad választására volna hagyható, mikép akar rendezkedni; a könnyű vétség esetében pedig e rendezkedés, a bűnös kizárásával, a hitelezők belátására volna bízandó. De azt, hogy mi súlyos és mi könnyű, a vak és részrehajlatlan törvény állapítsa meg, ne a bíró veszélyes és önkényes belátása. A

határvonalak megállapítása ép oly szükséges a politikában mint a matematikában, a közjó mérlegelésénél ép úgy mint a mennyiségekénél. *)

Mi könnyen elejét vehetné a gondos törvényhozó a vétkes bukások nagy részének, s mi könnyen segíthetne az ártatlan, szorgalmas ember balsorsán! A szerződések közhitelű, nyilvános bejegyzése, megengedtetvén, hogy az áttekinthetően rendezett okiratokat bárki megnézhesse; közpénztár alkotása a sikeres kereskedeésre helyesen kivetett járulékokból, a szerencsétlen, de ártatlan pályatársaknak a szükséges összegekkel való segélyezésére: mindez nem járna komoly nehézséggel és nagyon sok jót tehetne. De a könnyű, egyszerű és nagy törvényeket, melyek a törvényhozó egy intésére jólétet és hatalmat árasztanak a nemzetre, azon törvényeket, melyekért nemzedékről nemzedékre örökös himnuszokkal halmoznák el a törvényhozót: épen ezeket ismerjük vagy akarjuk legkevésbé. Tétovázó aprólékos szellem, a pillanat félénk bölcsesége, minden

*) A kereskedelem, a tulajdon, nem céljai a társadalmi szerződésnek, hanem lehetnek eszközök a cél elérésére. A társadalom összes tagjait mindazon bajoknak kitenni, melyek e viszonyok alakulásából támadhatnak, annyi volna, mint a cél az eszközöknek rendelni alá, mi minden tudományban, de főképp a politikában, fonáság. E hibába estem könyvem előbbi kiadásában, midőn azt vitattam, hogy az ártatlan bukottat, mintegy adósságai záloga gyanánt, őrizet alá kell venni vagy mint rabszolgát hitelezői számára dolgoztatni. Szégyenlem, hogy ilyesmit írtam. Vádoltak vallástalansággal, de nem érdemeltem meg vádoltak lázítással, de érdemetlenül. Vétettem az emberi jogok ellen: ezt nem hánnya szememre senki

újítás elleni óvatos elzárkózás, él azok lelkében, kik a közönséges halandók cselekvéseinek tömegét irányozzák.

33. §.

A köznyugalomról.

A harmadik osztályhoz tartozó büntettek közé sorozandók végre különösen azok, melyek a köznyugalmat és a polgárok békéjét zavarják; ilyenek a kereskedelmi és forgalmi utakon való zajongás és verekedés, ilyen a lazító szónoklás, mely a kandi tömeg gyűlékony szenvedélyeit hevíti s a hallgatók tömege által buzdítva, inkább a homályos, titokszerű lelkesedéshez fordul, mint a világos, higgadt észhez, mely nagy tömegre sohasem hat.

Éjjeli világítás közköltségen, örségek a város különböző részeiben, egyszerű erkölcsi hitszónoklatok a hatóság védelme alatt álló templomok csendjében és szent nyugalomában, a köz- és magánérdekek mellett a nemzet gyűlésein, a parlamentekben vagy az uralkodó székhelyén mondott beszédek: mindez hathatós eszköz a népszenvedély veszedelmes meggyülemlése ellen. E teendők egyik főfontosságú ágát képezik azon hatósági felügyeletnek, melynek francia neve *police*; de ha e hatóság önkényes szabályok szerint, nem pedig közkézen forgó törvénykönyvben megállapított elvek szerint jár el, rés van nyitva a zsarnokságnak, mely folyton a politikai szabadság határain ólálkodik. Nem ismerek el kivételt

azon általános szabályától, hogy a polgárnak tudnia kell, mikor bűnös, mikor ártatlan. Ha valamely kormány censorokra és általában önkényes hatóságokra szorul, ez szervezetének hiányosságából ered, nem a jó alkatú kormányzat természetéből. Az állapotok bizonytalansága több áldozatot szerzett a titokban lappangó zsarnok ságnak, mint a nyílt, alaki erőszak. Az utóbbi inkább lazítja, semhogy lealacsonyítaná a kedélyeket. Az igazi zsarnok mindig a vélemény meghódításán kezdi, mert ez elejét veszi az elszántságnak, mely csak az igazság tiszta fényében vagy a szenvedélyek tüzeiben vagy akkor ragyog, mikor veszélyt nem sejt.

34. §.

A politikai tétlenség.

Bölcs kormányzat a munka és szorgalom közepette nem tűri meg a politikai tétlenséget. Politikailag tétlennek azokat nevezem, kik a társadalmat sem munkával sem vagyonnal nem gyarapítják; kik nyerne, anélkül hogy valaha vesztenének; kiket a tömeg buta bámulattal tisztel, de kiket a feláldozott emberek miatt haragos sajnálkozással néz a bölc; kikben hiányozván a tevékeny élet ösztöne, mely abban áll, hogy a lét örömeit fentartani vagy gyarapítani kell, átengedik magukat a vélemény szenvedélyeinek, pedig ezek nem a leggyengébbek. A komor declamatorok összezavar-

ták e tétlenséget a szorgalom-gyűjtötte gazdagság tétlenségével: azért nem az erkölcsbírák komor, korlátolt erényére, hanem a törvényre kell bízunk, hogy mely tétlenség büntetendő. Politikailag nem tétlen az, ki ősei bűneinek vagy erényének gyümölcseit élvezzi s múltó élvezetekért kenyeret és jövedelmet ad a szorgalmatos szegénységnek, mely így békében folytatja a munka csendes háborúját a gazdagság ellen, és nem kényszerül bizonytalan, véres küzdelemre a hatalom ellen. E tétlenségre annál nagyobb szükség van s annál hasznosabb, minél inkább nagyobbodik a társadalom, s minél szűkebb működési tere van a kormánynak.

35. §.

Öngyilkosság. Kivándorlás.

Az öngyilkosság oly bűncselekmény, mely nem vonható valódi büntetés alá, mert ez csak ártatlanokat vagy érzéketlen tetemet érhet. Emennek mi hatása sem lesz az emberekre, époly kevésbé, mint egy szobor vesszőzésének; amaz meg igazságtalan és önkényes, mert a politikai szabadság szükséges előfeltétele, hogy a büntetés tisztán személyes legyen. Az emberek nagyon is szeretik az életet, s összes életviszonyaik megerősítik e szeretetben. Az élvezetek csábító képe és a remény — a halandók ezen legédesebb ábrándja, mely mohón

itatja velük az alig néhány csepp örömmel vegyes keserőséget — sokkal inkább vonzzák az embereket, semhogy attól kellene tartani, hogy az ilyen cselekmény szükséges büntetlensége a legkisebb hatással is legyen rájuk. A ki a fájdalomtól fél, az engedelmeskedik a törvénynek; de a halál az érzékiséggel megszünteti a fájdalom összes forrásait is. Mily indok fogja tehát az öngyilkos kétségbeesett kezét tartóztatni?

Az öngyilkos kisebb kárt tesz a társadalomnak, mint az, ki területéről örökre távozik; mert amaz ott hagyja minden vagyonát, de ez személyén kívül jószágának egy részét is elveszi; sőt, a mennyiben a népszám teszi a társadalom erejét, a kivándorló az által, hogy magát a társadalomtól elvonja s egy szomszéd néphez csatlakozik, kétszer oly nagy kárt ejt rajta, mint az, ki halála által csak egyszeresen fosztja meg a társadalmat. A kérdés tehát csupán az: hasznos vagy káros-e a nemzetre, ha tagjai feltétlen szabadságára hagyja a távozást?

Védtelen törvényt vagy olyant, mely a viszonyoknál fogva meg nem állhat, nem volna szabad alkotni; s miután a kedélyeken a vélemény uralkodik, mely szívesen enged a törvényhozó lassú, közvetett befolyásának, de ellentáll a közvetlen, erőszakos behatásnak: a felesleges, lenézett törvények iránti tiszteletlenség ráragad a legüdvösebb törvényekre is, úgy hogy inkább akadályoknak tekintik, melyeket eltávolítani kell, mint a közjóét biztosítékának.

Mi több: érzelmeink, mint kifejtettük, korlátoltak lévén, a törvények számára annál kevesebb tisztelet

marad fenn, minél több törvényenkívüli tárgy felé fordul az emberek tisztelete. A közjóit bölcs intézője néhány hasznos tanulságot vonhat le e tételből; ezeknek kifejtése azonban nagyon eltávolítana feladatomtól, mely annak bizonyításában áll, hogy hiába akarunk az államból tömlöczöt csinálni. Az ilyen törvény haszontalan; mert ha csak megközelíthetlen színek vagy járhatlan tenger nem választanak el valamely országot a többiektől: mikép lehetne területének mindenpontját elzárni? és ki őrizné az öröket? A ki mindenét elviszi, azt, épen e tette folytán, lehetetlen megbüntetni. Az ilyen cselekmény, mihelyt megtörtént, nem büntethető többé; előbb büntetni pedig annyi volna, mint a szándékot és nem a cselekményt büntetni; annyi mint a gondolatnak, — legszabadabb, emberi törvényektől független tulajdonságunknak, — parancsolni. Ha a távozót hátrahagyott javaiban büntetnők, úgy ez — nem is tekintve a kijátszás könnyűségét és elkerülhetlenségét, mit a szerződési szabadság elnyomása nélkül megakadályozni nem lehet — megsibbasztanók az egész nemzetközi forgalmat. Ha pedig a tettest visszatérése esetén büntetnők, úgy örökössé tennék a kivándorlást, s így lehetetlené válnék a társadalmi kár jóvátétele. A kivándorlás tilalma épen a távozás vágyát fokozza és intelem az idegeneknek, hogy be ne jöjjenek.

Mit gondoljunk az olyan kormányzatról, mely csak félelem által képes tartóztatni az embereket, kik gyermekkori első emlékeiknél fogva természet szerint ragaszkodnak hazájukhoz? Nincs biztosabb eszköz a polgárokat hazájukhoz csatolni, mint egyéni jólétük növelése. Vala-

mint mindent el kell követnünk, hogy a kereskedelmi mérleg javunkra szóljon, úgy az is legfőbb érdeke a fejedelemnek és a nemzetnek, hogy boldogságunk összege, a szomszéd népekéhez hasonlítva, nagyobb legyen mint egyébütt. A fényűző élvezetek nem legfontosabb elemei a jólétnek, ámbár szükséges ellenszerei a nemzeti fejlődéssel növekvő egyenlőtlenységnek, mert különben a vagyon egy kézben halmozódna össze.*) De a kereskedelemből és a fényűzési élvezetek forgandóságából azon hátrány ered, hogy bár sokakat érint, mégis keveseknél kezdődik és keveseknél végződik, a többség pedig csak legkisebb részét ízleli meg, úgy hogy nem enyhül a nyomor érzete, melyet inkább az összehasonlítás szül mint a tényleges állapotok.

*) A hol az ország határai nagyobb arányban nőnek mint a népesedés, ott a fényűzés előmozdítja a zsarnokságot, nemcsak azért, mert minél ritkább a lakosság, annál kisebb az iparkodás, és minél kisebb a szorgalom, annál nagyobb függésben van a szegény a tékozlótól s annál nehezebb és kevésbé félelmetes az elnyomottak szövetkezése az elnyomók ellen; hanem azért is, mert a tisztelgetet, a kötelességeket, a kitüntetések, az alávetést, melyek a hatalmasok és a gyengék közötti, különbséget érezhetőbbé teszik, könnyebben eltűri kevés, mint sok ember; az emberek annál függetlenebbek, minél kevésbé ellenőrzik egymást s annál kevésbé ellenőrzik egymást, minél számosabbak. De a hol a lakosság nagyobb arányban gyarapodik, mint a határok, a fényűzés akadály a zsarnokságnak, mert éleszti a szorgalmat és a tevékenységet, a szegények nélkülözése több élvezetet és kényelmet tesz a gazdagokra nézve hozzáférhetővé, semhogy a hivalkodás, mely a szegénység érzetét fokozza, előtérbe lépne. Azért látjuk, hogy a nagy, gyenge, néptelen államokban, hacsak más okok nem gátolják, nagyobb a hivalkodó mint a kényelmi fényűzés; míg az inkább népes mint terjedelmes államokban a kényelmi fényűzés mindig háttérbe szorítja a hivalkodást.

De a jogbiztonság és azon szabadság, melyet csak a törvény korlátoz, egyedüli alapjai azon boldogságnak, mely mellett a fényűzés örömei a népnek használnak, s mely nélkül a zsarnokság eszközeivé lesznek. Miként a nemes vad és a szabad madár a pusztába és az erdők rejtekébe menekül, a leselkedő embernek engedvén át a termékeny, virágzó földeket; úgy kerülnek az emberek még az örömeiket is, ha a zsarnokság osztogatja.

Be van tehát bizonyítva, hogy oly törvény, mely a polgárokat hazájukba zárja, haszontalan és igazságtalan. Haszontalan és igazságtalan ennél fogva az öngyilkosság büntetése is; azért, bár bizonyos, hogy bűn, melyet Isten megtorol, mert csak ő büntethet a halál után is: az öngyilkosság az emberek elolt mégsem büntett, mert büntetése nem a tettest éri, hanem családját. Ha az hozatnék fel, hogy e büntetés egyik-másik embert mégis visszatarthatja az eltökélt öngyilkosságtól, úgy erre azt felelem, hogy a ki nyugodtan lemond az élet örömeiről; a ki úgy gyűlöli földi létét, hogy elébe teszi az örökkévaló boldogtalanságot: azt bizonyára nem fogja megindítani a gyermekeire és családjára való távolabb és így kevésbé hatékony tekintet.

36. §.

Nehéz bizonyítású büntettek.

Vannak bűncselekmények, melyek a mellett hogy gyakoriak, nehezen bizonyíthatók.. Ilyenek a házasságtörés, a görög bűn, a gyermekölés.

A házasságtörés oly büntett, mely politikai erejét és irányát két kútfőből meríti: az ingatag emberi törvényekből és azon fölötte erős vonzalomból, mely az egyik nemet a másikhoz felé ragadja.*)

Ha oly népekhez kellene szólanom, melyek még nélkülözik a vallás világosságát, azt mondanám, hogy ezen és a többi bűncselekmények között még egy további nevezetes különbség is van. A házasságtörés forrása az, hogy az emberek visszaélnek egy általános és állandó szükséglettel, mely régibb mint a társadalom, sőt alapításának tényezője; holott a társadalomrontó többi bűncselekmények forrása inkább a pillanatnyi szenvedély, mintsem a természeti szükség. A ki a történelmet és az embert ismeri, azt fogja találni, hogy ugyanazon éghajlati viszonyok között e szükség mindig bizonyos állandó mennyiséget mutat. Ha ez igaz, akkor szükségtelenek, sőt károsok volnának azon törvények és szokások, melyek a főösszeget csökkenteni akarják, mert eredményök az volna, hogy a társadalom egyik része saját szükségletén felül az idegen szükségletek egy részével is terhelhetnék; ellenben bölcsek volnának azon törvények, melyek úgyszólván szelíd lejtőn haladva, az összeget annyi egyenlően apró részletre osztják és olykép ágaztatják szét, hogy áradás vagy szárazság az

*) Ez a vonzalom sok tekintetben hasonlít a súly erejéhez, mely a világegyetemet mozgatja. Miként ez, csökken a távolsággal; az egyik a testek mozgását szabályozza, a másik a lélek legtöbb mozgalmait, a míg ezeknek ideje tart. Különböznek abban, hogy a súly az akadályokkal egyenletbe helyezkedik; míg emennek erejét és nyomatukat az akadályok többnyire fokozzák.

egyik oldalon sem legyen. A házassági hűség annai általánosabb, minél nagyobb a házasságok száma és az egybekelés szabadsága. A hol a házasságot hagyományos előítéletek intézik vagy a családi hatalom hozza össze és bontja fel, ott a szerelem titokban szétépi e kötelékeket, daczára a közönséges erkölcstannak, mely hivatása szerint keményen kárhoztatja ugyan az okozatokat, de elnéző az okok iránt. Azonban nem szorul ezen elmélkedésre az, ki igazi jámborságban élve, magasztosabb érveket talál a természeti erők hatásának ellensúlyozására. Az ilyen büntett oly rögtönösen es titokszerűen létesül, úgy eltakarja a fátyol, melyet maga a törvény borított reá, (szükséges, de gyenge fátyol, mely nem csökkenti, hanem fokozza a dolog értékét), az alkalom oly könnyű, a következmények oly kétesek, hogy a törvényhozónak könnyebb a megelőzés, mint a jóvátétel. Általános igazság, hogy mindazon büntettek-nél, melyek természetöknél fogva többnyire megtorlatlanok maradnak, a büntetés ingert szül. Sajátsága az emberi képzelemnek, hogy az akadályok, hacsak nem legyőzhetetlenek vagy lelkünk lomhaságához képest nem túlságosan fárasztók, még jobban ingerük s nagyítják előttünk a czélt, mert mint megannyi korlát, tartóztatják a kósza, csapodár képzelmet, nehogy tárgyától eltávozzék; arra késztetik, hogy a viszonyokat jól szemügyre véve, annál szorosabban ragaszkodjék a dolgok élvezeti részéhez, hova lelkünk különben is inkább vonzódik, mint az élet fájdalmas, veszedelmes, oldalához, melytől idegenkedik és menekül.

A görög bűnnek, melyet a törvények oly szigo-

rúan büntetnek, s melyet oly könnyen vetnek alá az ártatlanságot megtörő kínvallatásnak, kútfeje nem annyira a. magányosan élő szabad ember szükséglete, mint inkább a társas szolga ember szenvedélye. Erejét nem annyira az élvezetekkel való túltelésből meríti, mint inkább ama bizonyos nevelésből, mely úgy kezdi, hogy az embereket önmagukra nézve haszontalanokká teszi, hogy másoknak hasznára legyenek: ama házakban, hol a tűzés fiatalság összeszoríttatván s minden külső közlekedéstől feltétlenül elzáratván, a fejlődő természeti erő az emberiségre nézve haszontalanéi emésztődik fel s idő előtt vénül meg.

A gyermekülés forrása szintén egy fonák helyzet, melybe a nő jut, ha gyengeségből megesik vagy az erőszaknak ellentállni nem tud. A kinek nincs más választása, mint a gyalázat vagy egy a halál fájdalmait érezni nem is tudó lény megölése, lehet-e attól várni, hogy ne válassza inkább emezt, mint maga és boldogtalan magzatja biztos nyomorúságát? E büntettnék úgy lehetne legjobban elejét venni, ha a gyengeség hathatós törvényekkel védetnék az erőszak ellen, mely nagyítani szokta azon bűnöket, melyeket az erény látszatával palástolni nem lehet.

Nem szándékom kisebbíteni a borzalmat, melyet e büntettek megérdemelnek; de rá mutatván forrásaikra azt hiszem joggal mondhatom ki azon általános következtetést: hogy épen nem igazságos (a mi annyi, mint szükséges) valamely cselekmény büntetése, amíg a törvény, az ország adott viszonyai között lehető legjobb eszközöket nem alkalmazta megelőzésére.

A büntettek egy különös fajáról.

A ki e munkát olvassa, észre vehette, hogy nem emlékeztem meg a büntettek egy oly osztályáról, mely embervérrel borította el Európát, s melyért borzalmas máglyák épültek, hol élő emberi testek táplálták a lángokat azon időkben, mikor a vak tömegnek kedves látvány és bájos hallomány volt a nyomorultak tompa, zavaros jajgatása, mely a sötét füstgomolyagból, emberi tagok füstjéből, hangzott fel, szenesedő csontok ropogása s vonagló zsigerek serczegése között. De az értelmesek be fogják látni, hogy e büntett természetének fejtegetését 'iltja nekem e hely, századom és a tárgy minősége. Nagyon hosszadalmas volna és feladatom keretén kívül esnék, igen sok nemzet példája ellenében kimutatni, mily szükséges volna, hogy az államban uralkodó fogalmak teljesen egyöntetűek legyenek; hogy némely fogalmak, bár csak finom, alig látható és az ember észlelő tehetségét meghaladó árnyalatokban kiilömböznek egymástól, megrendíthetik a közjólétet, ha egyik a többiek rovására fölényben nem részesül; és hogy a fogalmak úgy alkotvák, hogy míg némelyik az ellentétek forrongásában és harczában tisztül, felszínen maradván az igaz s feledésbe merülvén a hamis: addig másokat tekintélylyel és hatalommal kell felruházni, mert pusztá létükben nem bírják fennállásuk kellő biz-

tosítékát. Hosszadalmas volna kimutatni, hogy bármennyire gyűlöletes is, az emberi elmét a hatalom alá rendelni, — miből csak képmutatás és így alávalóság származhatik; bármennyire ellenkezzék is ez a szelídség és a testvéri szeretet szellemével, melyet az ész és a legtiszteltebb tekintély parancsol reánk: ezen erőszak mégis szükséges és nélkülözhetetlen. Mindezt kétségen felül bizonyítottnak és az emberiség igazi érdekével megegyezőnek kell tekintenünk, ha van valaki, a ki e hatalmat elismert jogon gyakorolja. Én csupán azon bűncselekményekkel foglalkozom, melyek az emberi természetből és a társadalmi szerződésből erednek, nem pedig a bűnökkel, melyeknek még földi büntetését is más elvek szerint kell szabályozni, mint a korlátolt bölcs elem elvei szerint.

38. §.

A törvényhozási tévedések és igazságtalanságok forrásairól, és először: A hasznosság téves fogalmairól.

A tévedések és igazságtalanságok egyik forrása a törvényhozónak hamis fogalmai a hasznosságról. Ilyen hamis fogalom az, ha a részleges bajok az általánosok fölé helyeztetnék; ha parancsolni, nem ébreszteni akarjuk az érzelmeket; ha az észhez így szólunk: »Szolgálj!« Téves a hasznosság azon fogalma, mely egy képzelt vagy jelentéktelen baj kedvéért ezer valódi

előnyt áldoz fel; a mely kész volna az emberektől a tüzet elvenni, mert gyújt, a vizet, mert bele lehet fűlni; a mely a bajokat csak rombolással gyógyítja. Ilyen fajta törvények azok, a melyek a fegyverviselést tiltják: csak azokat fegyverezik-le, a kiknek sem hajlalmuk sem szándékuk nincs bűnözni. De miképen fognak azok, kik elég merészek az emberiség legszentebb és a codex legfontosabb törvényeit megsérteni, a kevésbbé fontosakat és egészen önkényeseket tisztelni; azokat a melyeknek áthágása oly könnyű, hogy voltaképp büntetni sem kellene; azokat, a melyeknek szigorú végrehajtása annyi, mint a személyes szabadságnak, az embernek és a bölcs törvényhozó legdrágább kincsének, elvétele; azokat, a melyek az ártatlanokat a bűnösöknek szánt faggatásnak vetik alá? E törvények neheztlik a megtámadottak helyzetét, de könnyítik a támadókét; nem csökkentik, hanem szaporítják a gyilkosságokat, mert a védtelen embert bátrabban meg lehet támadni, mint a fegyvereset. Az ilyen törvényekről mondták, hogy nem előzik meg a büntetteket, hanem meghátrálnak előttük; nem egy általános törvény előnyeit és hátrányait nyugodtan mérlegelő megfontolásból erednek, hanem egyes esetek rémes hatása alatt szülemlenek. Tévesen fogjuk fel a hasznosságot akkor is, ha érző lények csoportjába oly arányosságot és rendet akarunk hozni, a milyent csak az érzéketlen, élettelen anyag tűr meg; ha megfeledezünk a jelenleges indokokról, melyek egyedül hatnak a tömegre tartósan és erősen, és a távoliakra helyezünk súlyt, melyeknek hatása rövid és gyenge, hacsak a képzelem oly ereje,

a milyen az embernél ritka, a távolságot nagyítással nem pótolja ki. Hamis végre a hasznosság azon fogalma is, mely feláldozván a névnek a lényeket, a közjót különválasztja az összes egyesek jólététől. A társas állapot abban különbözik a természeti állapottól, hogy a vad ember másnak csak azért tesz kárt, hogy magának használjon, míg a társas embert a rossz törvények néha arra indítják, hogy saját haszna nélkül is sértsen. A kényúr rémületet és csüggedést szór abszolgái szívébe. De a rémület, visszaverődve, fokozott erővel gyötri a zsarnok lelkét. Minél szűkebb körre szorítkozik, minél csalántabb a rémület, annál kevésbbé veszélyes az arra nézve, ki boldogulása eszközéül használja; de minél nyilvánosabb, minél nagyobb ember-tömeget nyugtalanít, annál könnyebben megtörténik, hogy akad egy esztelen, egy kétségbe esett vagy egy ügyes vakmerő, ki céljaira aknázza ki az embereket. Annál kedvesebb és csábítóbb érzelmeket ébreszt bennök, minél nagyobb számú ember közt oszlik meg a vállalat kockázata; pedig az élet értéke a szerencsétleneknél annál kisebb, minél nagyobb nyomort szenvednek. A sérelmek azért szülnék mind újabb sértéseket, mert a gyűlölet érzete tartósabb, mint a szereteté; amazt ugyanis erősíti azon cselekmények ismétlődése, melyek emezt gyengítik.

A családi szellemről.

E törvényesített szomorú igazságtalanságokat azért helyeselték még a legfelvilágosultabb emberek és gyakorolták a legszabadabb köztársaságok is, mert a társadalmat inkább a családok, mint az emberek egyesülésének tekintették. Vegyünk százezer embert vagyis húsz-ezer családot, melyek —törvényes képviselőjük, a családfő beleszámításával — egyenként öt személyből állanak. Ha az egyesülés családok szerint történik, akkor ez húsz-ezer embert és nyolczvanezer rabszolgát tesz; ha az egyesülés egyének szerint megy végbe, akkor lesz százezer polgár és egy rabszolga sem. Az első esetben lesz egy köztársaság és húsz-ezer apró monarchia; a második esetben köztársasági szellem fog élni nemcsak a köztereken és a nemzetgyűléseken, hanem a házakban is, hol az emberi boldogság és nyomor nagy része honol. Miután a törvények és szokások a köztársaság tagjainak vagyis a családfőknek szokásos érzelmeiből fakadnak, az első esetben az egyeduralmi szellem lassanként behatol még a köztársaságba is, s hatásait csupán az egyéni érdekek ellentéte fogja korlátozni, de nem a szabadság és egyenlőség élő érzete. A családi szellem aprólékos érzés és kis dolgokra való. Az államéletet irányzó szellem az általános elvek kezelője, áttekinti a jelenséget, fontosságuk szerint osztályozza s a többség érde-

ke szerint csoportosítja okét, A családi államban a fiúk, a míg a családfő él, ennek hatalmában maradnak, s halálától kénytelenek várni azon állapotot, melyben csupán a a törvény tol függnek. Legvirágzóbb, legerőteljesebb korukban — mikor az érzelmeket még kevésbé befolyásolta a tapasztalat szülte gyávaság, melyet mérsékletnek neveznek — a simuláshoz és félelemhez szokván, hogyan fognának tespedő, hajlott korukban — mikor a gyökeres változásoknak azon kétely is útjában áll, váljon megértjük-e munkánk gyümölcseit — megküzdeni azon akadályokkal, melyeket a bűn az erény elé gördít.

Ha az állam egyénekből áll, akkor a családi élet nem az önkény a hajlás, hanem szerződés; ha az ifjak koruknál fogva kilépnek a természeti függőségből, mely a gyengeség, a nevelés és a védelem szükségének függése, akkor az álladalom szabad tagjaivá lesznek; a családi élet előnyei kedvéért rendelik alá magukat a családfőnek, épúgy mint a nagy társadalom szabad emberei. Az első esetben az ifjúság, vagyis a nemzet legnagyobb és leghasznosabb része, az apák hatalmában van; a második esetben apát és fiút nem köti egymáshoz más kényszerű kapocs, mint a kölcsönös támogatás szükségének és a vett jótéteményekért tartozó hálának szent és sérthetetlen köteléke, melyet ritkábban lazít meg az emberi lelkület roszasága, mint a törvényparancsolta fonák alávetés.

A családi törvények és az állam alaptörvényei közötti ezen ellenmondásokból bőven fakadnak a családi és a közerkölcsök egyéb összeütközései is, s azért folytonos vívódást szülnek minden egyes ember szívé-

ben. Az egyik alávetést és félelmet parancsol, a másik bátorságot és szabadságot; az első azt akarja, hogy jó indulatunk kevés számú, szabadon nem választott személy felé forduljon, a másik azt, hogy az emberek minden osztályára kiterjedjen; amaz folytonos önféltedést rendel egy hiú bálvány érdekében, melynek neve *családi jólét* (mely azonban gyakran egyik tagnak setn jóléte), emez azt kívánja, hogy a törvények korlátái között saját hasznunkat szolgáljuk, vagy arra buzdít, hogy haljunk a hazáért s jutalmunkat azon lelkesedésben találjuk, mely e tetteire indít. Ily ellenmondások okozzák, hogy az emberek mellőzik az erényt, mert fogalma ködös és homályos; a homályos tárgyak pedig úgy a természetben, mint az erkölcsök világában távoliaknak tetszenek. Hányszor megtörténik, hogy az ember, viselt dolgaira visszaemlékezve, lesújtva veszi észre, hogy nem becsületes! Minél nagyobb lesz a társadalom, annál kisebb része lesz az egyes az egésznek s ugyanazon arányban fogy a közérzet is, ha erősbítéséről nem gondoskodik a törvény. A társadalomnak, miként az emberi testnek határozott korlátai vannak, melyeken ha túl nő, szervezete szükségkép megzavarodik. úgy látszik, hogy az állam nagyságának fordított arányban kell állnia polgárai tevékenységével, mert különben mindkettőnek gyarapodásával a jó törvények épen az általuk létesített előnyök miatt nem tudnák a bűncselekményeket megelőzni. A túlnagy köztársaság csak úgy védheti magát a zsarnokság ellen, ha megszlik és ugyanannyi szövetséges köztársaságban egyesül. De ki fogja ezt létesíteni? Egy zsarnok dictator,

kiben Sylla bátorsága mellett annyi az építő tehetség, mint amabban a romboló volt. Az ilyen ember, ha becsvágyó, örök dicsőségre számíthat; ha bölcsész, polgártársai áldásában fog vigaszt találni hatalma elvesztéséért, amennyiben közönyös nem lett hálátlanságuk iránt. Minél inkább gyengülnek az érzelmek, melyek a nemzethez fűznek, annál jobban erősödik bennünk a környezetünk iránti vonzalom; azért a legsúlyosabb zsarnokság alatt legerősebb a barátság, és a mindig középszerű családi erények a legáltalánosabbak, vagyis inkább az egyedüliek. Ebből láthatni, mennyire korlátolt volt a legtöbb törvényhozó világnézete.

40. §.

A k i n c s t á r .

Volt idő, mikor majd minden büntetés pénzbeli volt. Az emberek büntetetei a fejedelem vagyona voltak, a közbiztonság elleni támadások haszonforrás; a ki a közbátorság védelmére volt hivatva, az érdekelve volt megsértésében. A büntetés tárgya per volt tehát a kincstár (a büntetés követelője) és a tettes között; polgári peres ügy, inkább magán-, mint közjogi természetű, mely a fiscusnak más jogokat adott, mint a milyeneket a közbiztonság szempontjából megillettek, s a bűnösre más szenvedéseket rótt, mint a milyeneket a példaadás szüksége reá hárít. E szerint a bíró inkább a fiscus ügyvéde volt, mint az igazság részreahajlatlan kutatója;

inkább az adókincstár ügyviselője, mint a törvények védője és szolgálja. Minthogy e rendszerben a bűncselekmény beismerése a fiscus követelésének elismerését jelentette, mi az akkori bűnvádi eljárás célja volt: a bűnbevallás, — még pedig oly alakban, hogy az a kincstári érdeknek ne ártson, hanem kedvezzen — lett azon központ, mely körül az egész bűnvádi eljárás forgott, s miután az okozatok mindig sokkal tovább fennmaradnak, mint az okok, még ma is az. A ki nem vall, ha kétségtelen bizonyítékok alapján bűnösnek találhatik is, a rendesnél kisebb büntetést fog venni; a ki nem vall, az netalán elkövetett hasonnemű büntettek miatt nem vétetik kínvallatás alá. A vallomás a bűnös testét a bíró kezébe adja, ki rendszeres alakiságok közt sanyargatja s a lehető legnagyobb hasznot iparkodik belőle húzni, mintha sajátját képező földbirtok volna. Ha a büntett elkövetése bizonyos, a vallomás teljes erejű bizonyítékká válik, s hogy e bizonyíték kevésbbé legyen aggályos, erőszakkal, kínzással és kétségbeejtő fájdalom által csikartatik ki; holott a kínzó eljárás nyomasztó félelme nélkül tett, bíróságon kívüli, nyugodt, hideg vallomás nem elég az elítélésre. Kizáratnak azon nyomozási eszközök és bizonyítékok, melyek tisztába hoznák ugyan a cselekményt, de nem kedveznek a kincstár érdekeinek, s ha a bűnöst néha megkímélik a kínzástól, ez nem a nyomorúság és a gyengeség iránti tekintetből történik, hanem azért, hogy ama láthatatlan képzeleti lény érdekei kárt ne szenvedjenek. A bíró ellensége lesz a vádlottnak, annak a vasra vert embernek, ki a nyomor, a kín és a legborzasztóbb jövő gon-

dolatának martaléka; nem a tárgyilagos igazságot nyomozza, hanem a gyanúsítottban keresi a büntettet, le-selkedik reá, s azt hiszi, hogy ha célta nem ér, csorbát szenved ama csalhatatlansága, melylyel az ember mindenben hivalkodik. A letartóztatás feltételeit a bíró határozza meg; ártatlanságát csak az bizonyíthatja, ki elébb bűnösnek nyilvánított. Ezt azután *támadó per*-nek nevezik, s ez a bűnvádi eljárás dívik a tizenhatszadik században, a felvilágosodott Európában majdnem mindenütt. Az egyedül helyes eljárás, a *nyomozó*, vagyis a tény részrehajlatlan vizsgálata, az, a mely megfelel az észnek, a melyet a katonai jog alkalmaz, s a melyet a közömbös, kisebb esetekben, még az ázsiai zsarnokság is használ, az európai bíróságoknál alig van szokásban. A nevetséges fonákságok mi bonyolódott útvesztője ez! Egy boldogabb utókor bizonyára hihetetlennek fogja találni, s csak bölcsészei fogják az ember természetéből kimagyarázni e rendszer lehetőségét.

41. §.

Miképen kell a büntetteket megelőzni.

A tudásról. Bírák. Jutalmak. Nevelés.

Jobb a büntetteket megelőzni, mint büntetni. Ez a főczélja minden jó törvényhozásnak, mely — az élet javait és bajait mérlegelő számítás nyelvén szólva — annak művészete, miképen kell az embert lehetőleg boldoggá vagy legalább lehetőleg kevésbé boldogtalanná

teni. De az erre használt eddigi eszközök legnagyobb részt rosszak és célzttévesztők. Rendetlenség és zavar nélkül nem lehet az emberek zsi bongó tevékenységét mértani szabályosságra kényszeríteni. Még a természet állandó, felette egyszerű törvényei mellett is fordulnak elő szabálytalanságok az égi testek mozgásában; hasonlókép nem akadályoztatják az emberi törvények, hogy az élvezet és fájdalom végtelen, egészen ellentétes vonzódásaiban zavar és rendetlenség ne álljon elő. És mégis erről álmodnak a korlátolt emberek, ha kezükben van a hatalom. Ha egy sereg közömbös cselekedetet eltiltunk, nem előzzük meg a belőlük származó büntetteket, hanem újaknak nyitunk forrást s önkényesen szabjuk meg az erény és bűn fogalmait, melyekről azt tanultunk, hogy örökösök és állandók. Hova lennének, ha mindattól el volnánk tiltva, a mi büntettre vezethet? Érzékei használatától is meg kellene fosztani az embert. Egy olyan okra, mely igazi bűncselekmény elkövetésére kész, ezer esik olyan, mely a rózsa törvények által büntettnek keresztelt közömbös cselekményre visz; és ha a büntettek valószínűsége egyenes arányban áll az indító okok számával, akkor a büntettek körének tágítása az elkövetés nagyobb valószínűségét jelenti. A legtöbb törvény csak kiváltság, vagyis az összeség adóztatása néhány kevés ember érdekében.

Meg akarjátok előzni a büntetteket? Tegyétek, hogy a törvények világosak és egyszerűek legyenek; hogy a nemzet egész ereje megvédésükre tömöríttessék, és hogy ezen erő legkisebb része sem használtassék lerontásukra. Tegyétek, hogy a törvények ne

emberi osztályoknak kedvezzenek, hanem maguknak az embereknek. Tegyétek, hogy az emberek féljenek tőlük, de csak is tőlük. A törvényfélelem üdvös; de ha az ember az embertől fél, ez káros és bünteteket termő állapot. A rabszolga bujább, féktelenebb, kegyetlenebb, mint a szabad ember. Ez a tudományokkal, a nemzet érdekeivel foglalkozik, nagy dolgokra ügyel és azokat utánozza; de amaz csak a mai nappal gondolván, a szabadosság zajában keres szórakozást semmiségéért; megszokván, hogy minden ügy kimenetele kétes, saját bűncselekményei következményét is bizonytalannak tartja és ez az indító szenvedély mellett dönt. Oly népben, melyet az éghajlat lomhává tesz, a bizonytalan jogállapot fentartani és nevelni fogja a restséget és butaságot; az élvezethajhászó, de munkás nép tehetségét sok apró ármányban és cselszövényben forgácsolja el, melyek bizalmatlanságot keltenek minden kebelben s az árulást és képmutatást teszik az életrealóság alapjává; bátor és erős népnél utóvégre megszűnik ugyan a bizonytalanság, de csak a szolgaság és szabadság közötti hosszas hányatás után

Meg akarjátok előzni a bünteteket? Tegyétek, hogy míveltség párosuljon a szabadsággal. A tudásból eredő bajok megfordított, a tudásból eredő hasznok egyenes arányban állanak az ismeretek terjedésével. A mérész gazembert, ki mindig rendkívüli ember, a tudatlan nép megbámulja, a mívelt kigúnyolja. Az ismeretek, könnyítvén a dolgok összehasonlítását, s szaporítván a szempontokat, sokféle észleletet állítanak egymással szembe, melyek annál könnyebben módosít-

ják egymást, minél valószínűbb, hogy másokban ugyanazon nézetek és ellennézetek lesznek feltalálhatók. A nemzetben sűrűn elterjedt ismeretekkel szemben elnémul a rágalmozó tudatlanság, megfélemledik az okokra nem támaszkodó tekintély és szilárdan áll a törvények komoly hatalma; hisz nincs felvilágosodott ember, ki a közbiztonság nyilvános, világos, hasznos szabványaihoz nem ragaszkodnék, mert áldozatul adott csekély, hasztalan szabadságát a szabadság azon mennyiségéhez méri, melyet a többiek, kik törvények nélkül ellene szövetkezhetek volna, feláldoztak. A ki értelmes lelkülettel néz egy jó törvénygyűjteményre és látja, hogy nem vesztett egyebet, mint a másnak árthatás vészes szabadságát, az kénytelen lesz áldani a trónt és annak birtokosát.

Nem igaz, hogy a tudományok mindig ártottak az emberiségnek, s ha valaha ártottak, ez elkerülhetetlen emberi baj volt. Az emberi nem szaporodása szülte a háborút, a nyers művészeteket és az első törvényeket, melyek csak szükségalkotta pillanatnyi szerződések voltak és e szükséggel megszűntek. Ez volt az emberek első philosophiája, melynek csekély számú fogalmai igazságosak voltak, mert az emberek lomhasága és csekély éleslátása megóvta okét a megtévedéstől. De az emberek szaporodásával a szükségletek is folyton növekedtek. Erősebb és tartósabb hatásokra volt tehát szükség, hogy újból vissza ne essenek az ősi társtalan állapotba, mi mindinkább vészes lett volna. Azért nagy jótétemény (politikai jótéteményt értek) volt az emberiségre nézve azon régi tévedés,

mely hamis istenekkel népesítette a földet és láthatatlan világot teremtett, mely a mienket kormányozza. Az emberiség jóltevői voltak azok, kik meglepni és az oltárokhoz vonzani merték a hiszékeny tudatlanságot. Érzékfölötti tárgyakat mutattak nekik, melyek csak távolodtak, mikor megközelíteni vélték, s melyeket, mint ismeretleneket, kicsinyben nem lehetett. Ezáltal egy tárgyra irányozták és tömörítették a kósza szenvedélyeket, oly tárgyra, mely hatalmasan lefoglalta őket. Ezek voltak a vadságból kilépő minden nép első élelményei. A nagy társadalmak alakulásának korszaka volt ez, s ilyen volt a szükséges és talán egyedüli kötelék, mely összetartotta. Nem szólok Isten ama választott népéről melynél a legrendkívülibb csodák és a legláthatóbb kegyelem pótolta az emberi politikát. De minthogy sajátsága a tévedésnek, hogy végtelenül elágazik, megtörtént, hogy a belőle fejlődött tudomány az emberiséget vakokból álló rajongó tömeggé tette, mely zárt útvesztőbe szorulva összezőrren és annyira összebonyolódik, hogy némely érzelő, bölcselő lelkek a régi vadság állapotát kívánták vissza. íme, ez az első korszak, melyben a tudomány, vagy jobban mondva az elmélkedés, károssá válik.

A veszély második korszaka akkor következik be, mikor a tévedésből az igazság felé, az öntudatlan homályból a világosság felé, történik a nehéz, iszonyú átmenet. A csekély számú hatalmasoknak szolgáló tévedések és a nagy számú gyöngéknek szolgáló igazság közötti borzalmas összecsapás, az ilyenkor támadó szenvedélyek érintkezése és forrongása, végtelen szen-

védéseket hoz a szerencsétlen emberiségre. A ki megfigyeli a történelmet, melynek főkorszakai bizonyos időközökben mindig megújulnak, azt fogja találni, hogy nem ritka eset, hogy egy egész nemzedék áldozatai esik utódja boldogságának, mikor a tudatlanság homályából a philosophia fényéhez, és ebből folyólag a zsarnokságból a szabadsághoz, történik a fájdalmas, de szükséges átmenet. De ha lecsillapodnak a kedélyek és elalszik a tűz, mely a népeket a nyomasztó betegségektől megtisztította; ha az igazság, mely eleinte lassan, utóbb gyorsabban terjed, oda ül a trónra a fejedelmek mellé, s tiszteletet és oltárt talál a köztársaságok parlamentjeiben: ki fogja akkor mondhatni, hogy a fény, mely a tömeget felvilágosítja, erre nézve károsabb mint a sötétség és hogy a dolgok igazi, egyszerű természetének felismerése veszedelmére szolgál.

A vak tudatlanság kevésbbé veszedelmes, mint a közészerű, zavaros tudás, mert itt az előbbivel járó bajokon kívül a tévedéstől is tartani kell; ezt pedig el nem kerülheti az, kinek korlátolt esze az igazságot fel nem éri. Ha ez igaz, akkor a fejedelem, ki a szent törvények letéteményese és őre, nem adhat nemzetének és önmagának becsesebb ajándékot, mint egy főnkéit szellemű férfiút. Ez hozzá szokott, félelem nélkül látni az igazságot; legnagyobbbrészt nem is ismeri az előítélet ama képzeleti és teljesen soha ki nem elégíthető szükségleteit, melyek a legtöbb ember erényét kísértésbe viszik; magasabb szempontból tanulta nézni az emberiséget, s azért az ő szemeiben a nemzet a testvér-sülte emberek családja lesz, s a nagyok és a nép kö-

zötti távolság neki annál kisebb, minél nagyobb ember-tömeg van szemei előtt. A bölcselek oly szükségleteket és szokásokat vesznek fel, a milyenekről a közönséges embernek fogalma sincs; ilyen különösen az, hogy a közéletben nem tagadják meg azon elveket, melyeket a homályban hirdettek; ilyen az is, hogy az igazságot önmagáért szeretik. Nehány ilyen férfiú boldoggá teheti a nemzetet; de a boldogság csak rövid lesz, ha jó törvények e bölcsek számát annyira fel nem szaporítják, hogy a rász választásnak mindig nagy valószínűsége csökken.

A büntettek megelőzésének egy másik eszköze az, hogy a törvényalkalmazásra rendelt testületnek nagyobb érdeke legyen a törvények megtartása, mint megrontása. Minél nagyobb számú tagokból áll, annál kevésbé kell tartani a törvények fölé helyezkedő bitorlástól; mert a vesztegetés nehezebb, ha a tagok egy mást ellenőrzik, saját hatalmuk növelése pedig annál kevésbé áll érdekükben, minél kisebb — kivált a vállalat veszélyességéhez hasonlítva — azon rész, mely e hatalomból a testület egyes tagjaira jutna. Ha a fejedelem díszszel, fénnel, szigorú rendeletekkel, a magukat üldözötteknek képzelők jogos és jogtalan panaszainak eltiltásával, ahhoz szoktatja alattvalóit, hogy inkább a bírótól, mint a törvénytől féljenek, úgy e félelemből nagyobb haszna lesz a bírának, mint a fejedelem és az álladalom biztonságának.

A büntettek megelőzésének legbiztosabb de legnehezebb eszköze végre a nevelés javítása. E tárgy azonban terjedelmes és túlhaladja feladatomban határait; de merem

mondani, hogy ezen ügy sokkal bensőbbben összefügg a kormányzat természetével, semhogy a közboldogság leg-haladottabb korszakáig parlag tér ne maradna, melyet csak itt-ott művel néhány bölcs ember. Egy nagy férfiú, ki az üldözött emberiségnek világosságot nyújt, részletesen ki mutatta, melyek az igazán hasznos emberi nevelés főelvei; hogy nem a meddő tantárgyak tömegében kell keresni, hanem gondos megvilágításukban; hogy azon erkölcsi és természeti jelenségeknél, melyeket a véletlen vagy a számítás az ifjak szűz lelke elé állít, néni a másolatokat kell használni, hanem az eredetieket; és hogy a bűn útjáról nem kétes értékű parancsszóval kelt okét leterelni, mely csak színlelt és időleges engedelmességet szül, hanem a kérlelhetlen szükség és a helytelenségkimutatásával.

42. §.

Befejezés.

Mindazokból, miket kifejtettem, egy fölötte hasznos: általános tételt lehet levezetni, mely azonban nem igen vág össze a fennálló szokásokkal, a népek a rendes törvényhozójával: «Nehogy a büntetés egy embernek vagy sokaknak az egyes polgáron elkövetett erőszaka legyen, annak minőség szerint nyilvánosnak, gyorsnak, szükségesnek, az adott körülmények szerint legkisebbnek, a cselekményhez mértnek, törvény által rendeknek kell lennie.»

TARTALOM.

	Lap
Előszó.....	III—L
Az olvasóhoz	3
1. Bevezetés.....	6
2. §. A büntetés eredete. A büntetés joga.....	9
3. §. Folyományok.....	12
4. §. A törvények magyarázata.....	13
5. §. A törvények homályossága	17
6. §. A letartóztatás.....	19
7. §. Gyanúbizonyíték és bírói eljárás.....	21
8. §. A tanúkról.....	24
9. §. A titkos vád	27
10. §. Nyelvreadó kérdések. Vallomás.....	29
11. §. Az eskü.....	31
12. §. A kínvallatás	32
13. §. Per és elévülés.....	40
14. §. Kísérlet, büntársak, büntetlenség	44
15. §. A büntetés enyhesége.....	46
16. §. A halálbüntetés.....	50
17. §. Száműzés és vagyonkobzás.....	59
18. §. A becstelenség	61
19. §. A büntetés gyorsasága.....	62
21. §. A menedékhelyek.....	68
22. §. A fejdíj.....	70
23. §. A büntett és büntetés közötti arány	71
24. §. A bűncselekmények mértéke.....	74

25. §. A büntettek osztályozása	76
26. §. Felségsértő bűncselekmények.....	78
27. §. A személyes biztonság elleni bűncselekmények. Erőszak. A nemesek büntetése.....	79
28. §. Becsületsértés. Becsület	82
29. §. A párbaj.....	85
30. §. A lopás.....	86
31. §. A csempészet.....	87
32. §. Az adósokról.....	89
33. §. A köznyugalomról.....	92
34. §. A politikai tétlenség.....	93
35. §. Öngyilkosság. Kivándorlás.....	94
36. §. Nehéz bizonyítási! Büntettek	98
37. §. A büntettek egy különös fajáról	102
38. §. A törvényhozási tévedések és igazságtalanságok forrásairól, és előszőr: A hasznosság téves fogalmairól.....	103
39. §. A családi szellemről	106
40. §. A kincstár	109
41. §. Miképen kell a büntetteket megelőzni. A tudásról. Bírák Jutalmak Nevelés	111
42. §. Befejezés	118